szolgálat

A NÉPI VALLÁSOSSÁG

A tartalomból:

A magyar népi vallásosság
Hagyománymentő szolgálat
Auxilium Christianorum
Az ember és a szimbólumok
Egyházközség és népi vallásosság
Liturgia és népszokások

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

58. szám 1983 Péter-Pál

TARTALOM

A népi vallásosság 3

TANULMÁNYOK

Alszeghy Zoltán: A magyar népi vallásosság 5
Erdélyi Zsuzsanna: Hagyománymentő szolgálat 14
Gaál Károly: Auxilium Christianorum 22
Babos István: Az ember és a szimbólumok 28
Josef Bommer: Dinamikus egyházközség és népi vallásosság 32
Ujváry Julianna: Liturgia és népszokások 41
Benkő Antal: Életünket adni . . . 47

AZ EGYHÁZ SZAVA

A Szentatya homíliája Costa Ricában 57
Evangelizáció és népi vallásosság Latin-Amerikában (A pueblai nyilatkozatból) 60

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

II. János Pál pápa apostoli útja Közép-Amerikában (Kada Lajos) 64
Az új egyházi törvénykönyv (Őrsy László) 66
Miért leszek katolikus (Malcolm Muggeridge) 72
Péter tagadása (Farkasfalvy Dénes) 74
Egy beteg levele betegtársaihoz 78
Magyar nővérek a nagyvilágban 79

KÖNYVSZEMLE

Volly István: Karácsonyi és Mária-énekek (Véber Gy.) 84
Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága (M. G.) 85
Mécs László: Üzenet (Németh J.) 86
Erdőssy Béla: Korunk magyar egyházművészete (Vongrey F.) 86
Két új magyar imakönyv (Fényesi Márk) 87
P. Harmath Károly: Megváltásunk szent éve. — A keresztfához megyek. (S. M.) 88
Baumgartner Jakob: Wiederentdeckung der Volksreligiosität (Benkő A.) 89

HALOTTAINK 92

Dr. Török Jenő piarista (T. M.) 94
Regős András (Kerületi jegyződ) 96
P. Litványi György SJ (Nemeshegyi Péter) 97
P. Kiss László SJ (Confratres) 99
Négy konzultor emlékére (Petrasevits Dénes) 100
Erdélyi paptestvérek (Confratres) 101
Tóth István (Belon G.) 102
Hrubiány Endre (Belon G.) 103
Elm György (Elm Sebestyén) 103
Dr. Gergely József (Confrater) 104

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Eigentümer: Trägerverein U. C. H., A-9020 Klagenfurt, Kaufmanngasse 2. — Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Emmerich Rácz, A-7000 Eisenstadt, Reichlgasse 5a. — Herausgeber und Verleger: György Hegyi, A-9800 Spittal/Drau, Litzelhofenstraße 9. — Kiadó és levelezési cím: Hegyi György/Szolgálat, A-9800 Spittal/Drau, Litzelhofenstraße 9. — Druck: Eisenstädter Graphische GesmbH, A-7000 Eisenstadt, J. Haydngasse 10.

NÉPI VALLÁSOSSÁG

A vallásosság olyan, mint a gyümölcsfa. Gyökereit a mélybe ereszti, onnét szívja a nedvességet, beléjük kapaszkodva dacol a viharokkal, éli túl a szárazságot. A minden vallásban fellelhető ősminták, archetípusok igazolják, hogy a vallás az emberi lét legbensejéig hatol, örök és kitörölhetetlen igényeiből táplálkozik.

A vadócot az isteni oltás Igéje nemesíti teljes értékű fává, kapcsolja a természetfeletti vérkeringésbe. Ágainak a nap felé kell fordulniok, hogy virágba borulhasson, hogy a kegyelem melege gyümölcseit érlelhesse. Megtestesülésével, szavával, életáldozatával építi Jézus a hit közösségét a világ minden táján.

A föld adottságai, a levegő és környezet tulajdonságai, a felhők járása és nem utolsó sorban a mag érettségi foka határozzák meg, hogy melyik fa milyen termést hoz, jóllehet egy fajtához tartoznak. Minden nép, minden törzs jellemének megfelelően alakítja vallásos életét, gyakorolja hitét, ötvözi egybe mindennapjával. A spanyol gótika különbözik a némettől, az olasz barokkból más áhítat árad, mint az egykorú portugál kolóniák templomaiból, Boldogasszonynak csak a magyar köszönti a Szűzanyát. Egész más a karácsony hangulata a hófödte alföldön, mint a trópusi pálmafák alatt.

Ugyanazon a népen belül sem éli minden csoport egyformán a hitet, fejezi ki vallásosságát. Egyeseknél — bármennyire ellentmondásnak látszik is — a vallás a felületen marad, nem járja át az élet egészét. Mások, főleg az értelmiségiek, mintha mesterségesen kívánnák fejleszteni, tisztogatni, fejlődésének irányát megszabni. A nagy többség, a nép a „természetes" utat követi. Mindenekelőtt élni akarja, és éltető erőt keres benne. Nem annyira elvont igazságok érdeklik, hanem azokat a formákat, szokásokat keresi és értékeli, amelyekkel mindennapját díszítheti fel, amelyek küzdelmeiben nyújtanak erőt, reményt, örömöt, és kivirágoztatják ösztönös teremtő készségét. Gyümölcsei zamatosak, kielégítik a nép szájaízét.

A népi vallásosságnak, a népi jámborságnak ezeket a megnyilvánulásait „hosszú időn keresztül hitbelileg gyanúsnak tartották, megvetették, ma azonban újra felfedezik őket" — olvashatjuk VI. Pál Evangelii nuntiandi c. körlevelében. „Kétségtelen, a népi jámborságnak megvannak a maga határai. Sok esetben vallási elferdülések és babonák is helyet kaptak benne.. Mégis, ha okosan, az evangélium szellemében irányítják, sok értéket rejthetnek magukban."

A teológia és a népi vallásosság „párbeszédét" Alszeghy Zoltán *tanulmányozza. „Ha egyik a másikat lenézi, önmagát kicsinyíti le" — vonja le a következtetést. Mindkettő nélkülözhetetlen értéket képvisel a hit teljes, igazán emberi megéléséhez.*

Az utóbbi évtizedek gyűjtése a magyar nép vallásos hagyományainak és teremtő képességének számos kincsét tárta fel. Ebben a hagyománygyűjtő szolgálatban oroszlánrész jutott Bálint Sándornak és munkatársainak. Saját gazdag kutatómunkájából ad ízelítőt Erdélyi Zsuzsanna *cikke. „Ránk nyitva az ajtót" kéri, hogy mindannyian támogassuk ebben a munkájában.*

A népi vallásosság azonban nem lehet merev, múzeumi tárgy. Mint a közösség életének kifejezője, kapcsolatban kell, hogy maradjon a múlttal, de fejlődnie is kell. A történelemből tudjuk, hogy néha karizmatikus személyek vetése szökött szárba. A magyar nép számára is oly kedves betlehemi jászolok építését Assisi Szent Ferenc kezdeményezte. Máskor a megváltozott külső körülmények helyeznek előtérbe meghatározott emberi szükségleteket, és késztetik a népet a problémák vallásos értelmezésére. Ezt szemlélteti Gaál Károly*nak, a bécsi egyetem néprajztanárának Loretto kegyhelyeiről írt cikke.*

Központi kérdés marad azonban: hogyan és mennyiben kell a vallásosság meglévő szimbólumait változtatni, alakítani, illetve megőrizni. Babos István *rámutat az emberi szimbólumok nyíltságára, jövő felé való kitárulására. Ez biztosítja éltető jellegüket. Az időszerű fejlődés és alkalmazkodás problematikája világszerte foglalkoztatja a lelkipásztorokat. Jól érzékelteti ezt* Josef Bommer *professzor, aki Svájcban, a világ iparilag egyik legfejlettebb, másrészt szokásaihoz nagyon is ragaszkodó országában működik. A kizárólag szokásokban kimerülő népi vallásosságot az új, városi környezetbe került hívő csizmáival együtt könnyen leveti. A benső, tartalmi megújításra kell tehát törekedni. Erre hívja fel a figyelmet* Ujváry Julianna *„Liturgia és népszokások" c. tanulmánya. A szentségek kiszolgáltatásának hivatalos szövegei tág teret biztosítanak a helyi, népi szokásoknak. Gondoljunk csak pl. a só használatára a keresztségnél, a feszületre a házasságnál. A szentelményeknél és egyéb szertartásoknál még inkább lehetséges és szükséges az alkalmazkodás. A nép szokása szerint megtartott temetés, műhelymegáldás vagy bűnbánati szertartás kielégítheti a szunnyadó, ősi vallásos igényeket, és kiváló evangelizálási alkalommá válhat. Örömmel kell tehát üdvözölni minden olyan törekvést, amelyikkel a nép mai nyelven igyekszik kifejezni élményeit, és amelyek mutatják, hogy próbálja vallásos szimbólumokkal megtölteni élete döntő mozzanatait. A népi vallásosság nemcsak a múlté, kell, hogy jelenje is legyen. A karizmatikus mozgalmak emlékeztethetnek arra, hogy a nép vallását éltető erők ma is működnek. A misszionáriusok példája is ösztönzőleg hathat. João Bosco Penido Burnier élete — akinek vonásait* Benkő Antal *ismerteti — ebből a szempontból is tanulságos. Tudta, hogy Krisztus örömhírének hirdetése akkor lesz gyümölcsöző, ha az indiánoknak ősi hagyományaikon keresztül jut szívükbe.*

TANULMÁNYOK

Alszeghy Zoltán

A MAGYAR NÉPI VALLÁSOSSÁG

Milyen szemmel kell, hogy nézze a hivő magyar ember azt az anyagot, amit a néprajzi kutatás mint a magyar nép hagyományos vallásosságának gyümölcsét eléje tár?

I

Aligha van közöttünk, aki ne köszöntené t e t s z é s s e l é s ö r ö m m e l az énekeket, az imaszövegeket, áldó ráolvasásokat, a vallásos népszokások leírását, amelyek egy nagyrészt ismeretlen világot tárnak elénk.

1. Tetszésünk az első pillanatban alighanem főleg esztétikai tetszés. Ezek a szövegek s z é p e k, mert egy őszinte, igazi élményt hűen, nagy közlő erővel tárnak föl, fejeznek ki, közölnek. Meglep a szavak zamatja, a beszéd ritmusa és dallama, a képek eredeti, közvetlen, kevés szóval sokat mondó harmóniája. Ezen a szinten maradéktalan összhangban vagyunk a hit kegyelmében nem részesülő olvasóval is, aki, ha nem is ért egyet a kifejezett tartalommal, és ha nem is érti egészen a számára ismeretlen tájt fölidéző nyelvet, mégis ízleli benne a szépet.

2. Az ilyen szövegek akkor is tetszenek, ha nincs különösebb kapcsolatunk a közösséggel, amelyből fakadtak. A Csendes Óceán szigeteinek a folklórja is szép, az ősi izlandi telepesek nagy, elemi élményeit tükröző Eddában is gyönyörködünk. De a magyar vallásos néprajz olyan valóságról beszél, ami a m i é n k. Szinte látjuk magunk előtt a fekete kendős öregasszonyok hosszú sorát, akik századokon keresztül őrizték, gyarapították, formálták ezt a „leletet". Ha fölemelhetnénk a kendőt a homlokukról, ki ne találná köztük valamelyik ősanyját? A közlési formák a mi nyelvünk zenekarának hangszerei, a kifejezett élményekben ott rezeg a mi idegrendszerünk sajátos hangszerelése: azt lehetne mondani, hogy a leadás olyan hullámhosszon történik, aminek a fogására velünk született felvevőkészülékünk természeténél fogva alkalmas. Ebben a pontban is megértjük egymást, hivők és nem hivők, mert magyarok vagyunk.

3. De mi, akiknek Isten ingyen kegyelme hozzáférhetővé tette a vallásos élmény és benne a krisztusi élet ragyogó valóságát, sajátos módon magunkénak érezzük ezt az írás nélkül keletkezett és elterjedt vallásos irodalmat, mert hiszen olyan élmények, meggyőződések, magatartások, vágyak és képek lüktetnek benne, amelyeknek a mi hitéletünkben is fontos szerepük van: hiszen ebben a sajátos világban a vallásos hit, a katolikus hit az éltető elem. A régi magyar

parasztok, parasztasszonyok egyensúlyt, békét, megnyugvást, reménységet és küzdeni tudó erőt találtak fájdalmas sorsukban, éppen azzal, hogy behatoltak abba az életformába (vagy helyesebben: kegyelemből részt kaptak benne), amely a szentek egyességében, Krisztus követésében, bizalommal és gyermeki engedelmességgel fordul az Atyához: Istenhez, aki látszólag elhagyta őket, de ott áll előttük, hogy elfogadja életük áldozatát, amellyel kezébe ajánlják gyötrött lelküket.

Itt mi hívők már magunkra maradunk. Nemcsak azért, mert akik nem hisznek, nem értik, nem osztják, nem helyeslik a vallásos alapélményt, amelyet csak sajátos társadalmi viszonyok a személyiséget elidegenítő vetületének tartanak. Az úr még nagyobb közöttünk. A vallásos élményt csak kívülről figyelő olvasók még azt sem látják be, hogy ezek a szövegek a mi kincsünket alkotják. Nem merülnek föl a ráolvasásokban, a siratásokban és az altatódalokban a kereszténységet megelőző, a kereszténységnek ellenszegülő pogány hagyományok jelei? Nem igyekeztek a keresztény papok elfeledtetni ezeket a szövegeket? Dehogy nem, feleljük. Csakhogy mi minden őszintén vallásos szövegben a magunk életének visszhangját halljuk. Alexandriai Szent Kürillosz azt írta, hogy a pogány görög bölcselők Krisztus felé vezető pedagógusok voltak, csaknem úgy, mint az Ószövetség prófétái. Mi is Krisztus felé vezető nevelőket látunk a régi pogány énekesekben. Szép versezeteik azonban a történelem egy pillanatában károsak, veszedelmesek, Krisztus-ellenesek voltak, mert arra bátorították a régi magyarokat, hogy álljanak meg az úton, maradjanak meg az előfutárnál, ahelyett, hogy alapélményük dinamizmusát követve túlhaladjanak a kezdetleges formákon, az élmény teljessége, a Krisztusba való öltözés felé. Ez a történelmi pillanat elmúlt. Számunkra az ősi szavak éppen oly kevéssé veszélyesek, mint ahogy a barokk vallásosságnak nem ártott, ha a mennyország helyett „az Olümposz csúcsáról" beszéltek a költők. A regösök nyelvében nincs már a keresztény fejlődésnek ellenszegülő erő. Akármi volt a „boldog" szó eredeti jelentéstartalma, a „Boldogasszony" a mai embernek a Názáreti Jézus anyja, akit az evangélium szerint minden nemzedék boldognak hirdet (Lk 1,48). Nem valószínű, hogy valaki a ráolvasásnak gyógyító erőt tulajdonítana, eltekintve talán a kuruzsló szuggesztív befolyásától és az áldás, illetve az ima természetfeletti hatásától. Ma nem a sámánok révülése veszélyes a hitélet tisztaságára. A transzcendens világ felé való fordulás archaikusan eltorzult formái elvesztették jelentőségüket; számunkra aligha lehetséges más vallásos élmény, mint a Krisztushoz fordulás. A kifejezetten babonás, illetőleg mágikus szövegek igen ritkák; az emberfölötti erőkhöz való fordulás mindig ízelítő a vallásos élményből, tehát valamiképpen Krisztus felé vezet.

4. Különösen megkapó, hogy ezek a népi szokások, imák, énekek és áldások a vallásos élményt a költészet nyelvén teszik megközelíthetővé. Paul Ricoeur megtanított bennünket arra, hogy a költői nyelv alkalmasabb az evangélium tolmácsolására, mint a pusztán tényt vagy parancsot közlő beszéd nyelve. A kereszténység elsősorban nem elmélet, nem szabályzat, hanem út, az Atya és

a felebarát felé megélt magatartás kialakítása Krisztus Urunk által a Szentlélekben: központja a belső élmény, a hit, remény és szeretet. A költői nyelvnek pedig éppen az a jellegzetessége, hogy a belső élményt közvetíti. Amellett a hit olyan valóságról beszél, ami nem esik az érzékek tapasztalata, a laboratóriumi kísérletek hatáskörébe; éppen ezért fogalmaink a hit titkait csak tökéletlen módon, analógia által tükrözik. A költői nyelv sajátos eszköze a metafora, a szimbólum, amelyben az érzéki tapasztalat útján szerzett fogalmak túlmutatnak magukon, és bár valóban kifejeznek valamit, nem engedik elfelejteni, hogy hitvallásunk és annak tárgya között nagyobb a különbség, mint az egyezés. Tegyük hozzá, hogy a szimbolikus nyelv, a képekben szóló beszéd megközelíti a közvetlen tapasztalat élmény-serkentő erejét. Jobban feltárja a misztériumot, mint a világos és pontos fogalmat használó elemzés, mert a valóságnak nemcsak egy-egy elvont oldalát, hanem konkrét egészét idézi szemünk elé. Erősebb a hatása, mint a puszta értelemhez szóló szabatos fejtegetésnek, mert az egész ember értelmi, akarati, érzelmi reakcióját váltja ki.

Valljuk meg, ez a felfogás nem mindig talált visszhangra az előző nemzedék lelkipásztorainak gondolatvilágában. A szemináriumi oktatás erősen intellektuális iránya módfelett hangsúlyozta az igazságközlés fontosságát. Így némileg háttérbe szorult annak a jelentősége, hogy a hallgató az igazság hatása alatt új vallásos személyiséget formáljon magában, amelynek középpontja az, hogy Krisztus Urunkkal mondja a Szentlélekben Istennek: „Abba! Atyám!" és embertársának: „Testvérem!" Más szóval: a kateketika és a homiletika túlságosan kiemelte a hallgatóban a „tanuló" magatartását, és némileg elhomályosította a „tanítvány" szerepét. A tanuló igaznak fogad el egy személytelen állítást, a tanítvány magáévá tesz egy személyes létformát; a tanuló célja a tudás, a tanítványé a találkozás és a közösség élménye.

Ehhez járul, hogy azokban a korokban, amelyekben a vallási élet lendülete meggyengül, a hívők, és még inkább lelkipásztoraik, némileg idegenül állnak a metaforákban bővelkedő, költői nyelven kifejezett vallási élmény előtt. Az ilyen időkben az egyház csak fogalmilag pontos, a spontán fakadó képektől mentes, majdnem azt mondhatnánk, steril nyelven beszél, és a templomokat is „megtisztítja" az egyszerű ember vallásosságának szabadon burjánzó, a tudós szkémákat szétrepesztő megnyilatkozásaitól. De ez a hidegen szabatos formanyelv nem kedvez a vallásos élet fejlődésének. Hány a XVIII. és XIX. században épült klasszicizáló vagy gótikus templomunkban, műemlék-székesegyházunkban érzik a hívek a hit melegének hiányát, milyen szívesen térnek be egy-egy meghitt, bár talán művészi szempontból nem kimagasló kápolnába! A mi korunk nem tűnik ki a vallásos élet spontán, kötetlen lendületében. Új liturgiánk, szentbeszédeink talán mintaszerűen visszatérnek a források termékeny alapgondolataihoz, de inkább szólnak az észhez, mint a szívhez. Talán ez az egyik oka annak is, hogy sok hívő unottan nézi kifogástalan szertartásainkat és hallgatja okos igehirdetésünket, de otthonosabban érzi magát egy kis csoport megélt liturgiájában, dialogizáló bibliaolvasásában.

Éppen ezért kétszeresen értékes számunkra a népi vallásosság nyelve, amely a hit alapmagatartását a természettel szakadatlan kapcsolatban élő, történelmi folytonosságból fakadó, intellektuális elvontságtól mentes, a nagy emberi alapélmények által ihletett gondolatformák révén fejezi ki, kelti föl.

II

Sokrétű csodáló rokonszenvünk mégsem visz arra, hogy a népi vallásosság termékeit lelki életünk és igehirdetésünk alapvető, vagy éppen kizárólagos irányítójának, táplálékának tekintsük. Csak egy van, akire föltétlenül építünk, az értünk meghalt és föltámadt Krisztus Urunk. Minden mást annyiban fogadunk el, amennyiben segít bennünket arra, hogy a velünk élő Krisztust magunkra öltsük. Ahogy Szent Pál sürgette, mindent megvizsgálunk, a jót megtartjuk, a meg nem felelőtől óvakodunk (1Tesz 5,21k).

1. A leggyakoribb vád az archaikus imaszövegek ellen az, hogy „dogmatikus abszurdumokat" tartalmaznak. Például azt ígérik, hogy aki egy imádságot elmond, hét halálos bűnét megbocsátja az Isten. Mintha egy bűnt meg lehetne bocsátani a többi nélkül, és nem az egész személy igazulna meg! Mintha a megigazulás emberi szolgáltatások, jó tettek bére volna, nem az Isten ingyen kegyelme, az egyház szolgálatának gyümölcse! Pogány gondolkozás ez!

Bizony, pogány magatartás volna, ha teológiai szövegben találkoznánk vele. De ezek az énekek, imádságok nem szakteológiai szövegek, hanem költői stílus virágai. Ugyan mit mondanánk arról a természettudósról, aki virágénekeinket rosszallná, mert tudományos abszurdumokat mondanak ki, azt állítván, hogy az a leány nem ember, hanem galamb, rozmaring, vagy csillag! Nemrég hallottam, hogy egy asszony azt mondotta a fiának: „Szívecském, de nagy malac vagy!" Azt gondolja az az asszony, hogy vérkeringését az az immár végleg elvált kis szervezet mozgatja, szabályozza? Nem vette észre, hogy nem hasadtkörmű az a gyerek, sörtéje sincs? Azt hiszi, hogy ugyanaz az élőlény szívnek túl kicsi, disznónak túl nagy? Megintenénk, hogy mondja úgy: „Fiam, összetartozás-érzésem ellenére rosszallom, hogy nem érzed szükségét annak, hogy tisztán tartsd magad"? A mindennapi beszéd érzelmileg aláfestett közléseiben hemzsegnek a metaforák, a hiperbolák. Betű szerinti értelemben abszurdumok, de mindenki tudja, hogy nem szoros értelemben, hanem átvitt értelemben kell őket érteni. Ez a vallásos nyelv törvénye is. Nem tudom, éneklik-e még templomainkban Szűz Máriáról, hogy „minden reményünk csak te vagy"; ha éneklik, semmi esetre se gondolják, hogy a kétszeres, pozitív és negatív totalizálás (minden, csak) azt jelentené, hogy elég Mária segítsége, ha ő velünk van, nincs szükségünk üdvösségünkhöz sem a Szentháromságra, sem Krisztus Urunk emberségére, sem másra... Így elfogadhatjuk, hogy „Az Isten is azt mondja, aki ezt az imádságot elimádkozza, megüdvözítem." Ha a körorvos azt mondja, egy beteg hozzátartozóinak: „ha föl tudjuk vétetni abba a kórházba, meggyógyul", nem azt ígéri, hogy a beteg szakklinikára való beszállításának pillanatában felpattan a hordágyról és rugalmas léptekkel hazamegy, hanem hogy az ott vár-

ható gyógykezelés hatására a szervezet valószínűleg legyőzi a betegséget. Nem látom be, miért ne remélhetnénk, hogy aki hivő szívvel rendszeresen elmond egy ilyen szép imát, elnyeri a kegyelmet, hogy a vétektől elfordulva, a megtérés Isten adta segítségeit fölhasználva, Isten irgalmában részesül.

De mégis... A szimbolikus nyelv használata akkor igazolt, ha a beszéd összefüggése révén mindenki megérti, mit akar kifejezni a szöveg. Akárhogy szeretjük is a virágénekeket, ha egy közlekedési balesetre vonatkozó rendőrségi jelentésben olvasnánk, hogy a teherautó egy rozmaringot, galambot vagy csillagot gázolt el, megcsóválnánk a fejünket. Megérteti a vallásos beszéd mai összefüggése, hogyan kell értelmeznünk a hiperbolákat és a metaforákat? Beszélhetünk olyan elfogulatlanul, ahogy a középkori ember tette? A reformáció óta a katolikus hagyomány a vádlottak padján ül, és nemcsak nem tagadhatja, de még csak nem is hallgathatja el, hogy Isten kegyelme az oka, a hit az alapja és a gyökere, az erkölcsi megtérés a feltétele bűneink bocsánatának. A felvilágosodás kora óta nem elégít ki, ha csak a szív logikájával fejtjük ki meggyőződéseinket, igényünk van arra, hogy az értelem gondolatformáival is számot tudjunk adni magunknak (és másoknak is) arról, hogy miben áll, min alapszik a reménység, ami bennünk él (vö. 1Pét 3,15). Egy anyagelvű társadalomban élő hivőnek úgy kell beszélnie, hogy egyszerre kitűnjék: világnézete nem a kacsalábon forgó várak és a terülj, terülj asztalkák létsíkjára tartozik.

Ez az ellenvetés nem igazolja a régi lelkipásztor eljárását, aki tűzbe vetette az archaikus vallásos szövegeket. De arra kötelez bennünket, hogy a szépséges költői szövegeket meg is magyarázzuk, üzenetüket a szabatos fogalmak nyelvén is ki tudjuk fejezni, tehát úgy bánjunk velük, mint irodalmunk régi remekműveivel, amelyeket jegyzetes kiadásban adunk az olvasó kezébe. Ahogy az amerikás magyarok otthon az anyanyelvükön, idegenek között angolul beszélnek, a mai hivő embernek is kétnyelvűnek kell lennie: hitét mind a Szentírás, a liturgia, a középkori hagyomány és a népi költészet költői nyelvén, mind a környezete és a technikus életstílus által igényelt szabatos, „józan" nyelven ki kell fejeznie.

2. Még jobban megakadunk, ha azt keressük, hogyan jelenik meg az üdvtörténet a népi vallásosság termékeiben.

A kinyilatkoztatás a világot mint az idő folyamán fejlődő valóságot mutatja be. Nem hiába az elbeszélés a Szentírás legelterjedtebb műfaja. Izrael mesterei elmondják, hogyan vezette Isten az ő népét a teremtéstől fogva, a pátriárkák, a bírák, a királyok, a babilóniai számkivetés és a hazatérés korszakán keresztül az ígéretek beteljesedése felé. A születő egyház folytatja a történetet, és ismét csak elmondja Krisztus Urunk születésének, tetteinek, tanításának, kínszenvedésének, halálának és föltámadásának históriáját. Ezt folytatja az apostolok cselekedeteinek története; de az ő szavuk is az előző elbeszélés legfontosabb állomásaira vonatkozó tanúságtétel, és Krisztus mindig jelen levő adományát úgy mutatják be, mint bennünk működő erőt, amelynek hatása alatt „már nincs" jelen az ősi nyomorúság, bár „még nem" valósult meg az üdvösség eljövendő

állapota. A megtérés abban áll, hogy beállunk Isten vándorló népébe, és útnak indulunk a bűnből, a Krisztus keresztjében való részesedésen keresztül, az ő föltámadásában való részesedés felé. Azért a kereszténység meglehet festett kép és faragott szobor nélkül, de elgondolhatatlan az elbeszélő szó nélkül.

Már most a magyar nép vallásos életének archaikus emlékeiben ez a történetiség aránylag kevéssé jut kifejezésre. Az alapvető élményforma egy kép szemlélete, egy jelenetnek szinte látomásban látott, jelennek érzett, beleérző ábrázolása. Mint a próféták jövendölésében, egybeolvad a múlt, a jelen és a jövő minden egymást követő állomása. Még a földi élet és az eszkatológiai beteljesedés közötti különbség is elmosódik. Mikor az imádkozó „nyitva látja a mennyországot", ott is azt nézi, hogy „megfogták az Isten Fiát, vasdárdával dárdázták, vasostorral ostorozták". A „Boldogságos Szép Szűz Mária" a „paradicsomban" is „térdig vérbe, könyökig könyűbe" térdepel. A bűnös olykor nem a földi életben, hanem halála után, a mennyország ajtajában nyeri el a bocsánatot.

Van egy nagy előnye ennek a képszerű, minden történeti eseményt egyetlen jelenbe ötvöző megélés-formának: segíti az imádkozót, hogy belépjen a leírt üdvözítő valóságba, és magára öltse a szereplők életformáját. Ennek az irodalomnak kitűnő kutatója, Erdélyi Zsuzsanna írja nagy lélektani megértéssel: „Mintha a behelyettesítés és a kivetítés lélektani folyamata játszódott volna le bennük, nem is akármilyen változást okozva ezzel, hanem az alanyiság változását. Az eddig a szövegeken kívül álló adatközlő egyszerre a szövegekkel azonosuló emberré vált, azok alanya lett: immár a történés hőse, az események végigélője, a krisztusi-máriai sors elszenvedője. Külső jelek szerint (megrendülés, elérzékenyülés, sírás, kétségbeesett zokogás stb.) kétségkívül valamiféle belső katharzis részese. E transzcendenciába vetülő katharzisban láthatólag megkönnyebbültek, mondhatnám jól érezték magukat benne . . ."

Ez az éles megfigyelés persze igen mély problémákat vet föl, amelyeket mintegy húsz esztendeje a francia pszichoanalitikusok és teológusok megbeszéléseikben nagy igyekezettel, de hiába feszegettek. A lényeget így lehetne megfogalmazni: jogunk van a Róm 6,2–6-ban leírt történést a „transfert" kategóriájában is megfogalmazni? Ezt a kérdést itt természetesen zárójelbe kell tennünk. A fontos az, hogy a Krisztus szenvedését, Mária altatóját és siratóját mint jelen valóságot szemlélő, abba belépő, a nagy Szenvedőkkel azonosuló élmény jelentős segítség Krisztus követésében. Mivel pedig ez az azonosulás hitünk szerint végső fokon a feltámadt Krisztus kegyelme, teológiai szempontból is jogos egy pillanatra elvonatkoztatni a történet rendjétől, mert hiszen a halál és a föltámadás egymásba tolódnak, mikor Krisztus feltámadása nyilatkozik meg abban, hogy én most vele egyesülve fogadom el mindennapi halálomat.

Mégis csak ismét hozzá kell azonban tennünk: „de mégis . . ." Hogyan bízhatunk benne, hogy Krisztus Urunk üdvözítőnk, ha élete, működése végre is fellebbezés nélküli gyászba torkollik? Szent Pál igazán szerette a megfeszített Jézust, mégis kimondta: „Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztus-

ban, minden embernél szánalomra méltóbbak vagyunk" (1Kor 15,19). A halál utáni javak reménysége szervesen, lényegileg, elválaszthatatlanul hozzátartozik a keresztény élethez. Népi vallásosságunk egy kiváló ismerője viszont úgy ítél, hogy a magyar nép „kevésbé érzékeli és követi a hivatalos vallásszemlélet túlvilágra irányultságát, az esetleg kilátásba helyezett, sőt kiérdemelt örökkévalóság mennyei örömeit". Ha ez így van (szerény nézetünk szerint az ítélet kissé túlzó), akkor meg kell vallanunk, hogy népünk vallásosságában fogyatékosság is van. Ebből persze nem az következik, hogy elvessük azt, ami van, hanem hogy megértéssel, a meglevő iránti nagy tisztelettel, gyarapítsuk a teljesség felé. Egy nagyon szép sirató énekben olvassuk, hogy egy özvegy így panaszkodik: „... egy se szól nekem, csak az az árva néma kereszt szól nekem, s az olyan némán suttogja, hogy nem találom ki, hogy lehetett az életet leélni..." Valóban, az eszkatológikus reménységtől megfosztott kereszt a legtöbb ember számára néma kereszt, és nem adja meg azt a teljes választ kérdéseinkre, amire kétségbeesetten szükségünk van.

3. Talán éppen a föltámadt Jézus végső, minket is magával sodró diadalába vetett reménység fogyatékos hangsúlyozása magyarázza meg, hogy népi vallásosságunk újabban kiadott archaikus emlékeinek alaphangulata olyan kevéssé örömteljes. Ennek természetesen több oka is lehet. Mindenekelőtt a nép századokon át elnyomott helyzete, sanyarú életsorsa természetszerűen a vallásnak erre az oldalára irányította a figyelmet. A gyűjtött emlékek műfaja is meghatározza tónusukat, hiszen Urunk kínszenvedésének és siratásának fontolgatása a késői középkor és a barokk lelkiség szokása szerint elsősorban a szánalom, a részvét felkeltésére irányult. Az is belejátszhatik a dologba, hogy a régi szövegeket elsősorban öregasszonyok emlékezetéből hívta elő a gyűjtők szorgalma, és ezeknek sajátos egzisztenciális helyzete természetesen könnyebben idézte fel a borongós hangulatú emlékeket. Mégis, feltűnően ritka a vallásos élmény derűs vagy éppen vidám oldalának kifejezése. A csángóknál még Mária bölcsődala is azon kesereg, hogy ez a kisdedecske kereszthalálra van szánva. Az a benyomásunk, hogy helyesen értelmezi archaikus szövegeink Mária-képét az a kutató, aki éppen az altatódalok kiadása során úgy jellemzi a Szűzanyát, mint akit „Jézus anyjává tett s z o m o r ú s o r s a". Szent Gábor arkangyal, milyen távol kerültünk a te üdvözletedtől!

Mindebben nyilvánvaló egy igazi, életközeli, autentikus valóságérzés, kivált ha összehasonlítjuk a polgári vallásosság mesterkélt, aranyfüstös, karácsonyi derűjével, amely azért tudott gondtalan lenni, mert szívesen elfelejtette Simeonnak a lelket átjáró törre vonatkozó szavát (Lk 2,35). Helyes dolog emlékezni, hogy Jézus békéje nem az a béke, amit a világ ad (Jn 14,27): Krisztus Urunk asztalánál minden falatba bele van ütve a kereszt pecsétje. Hamis minden próbálkozás, amely a kereszt mellett, a kereszt elkerülésével akar derűt lopni az életünkbe.

„Mégis..." Hitünk lényege, hogy elfogadja a boldogságok (makarizmusok) érvényét. A Zsoltároskönyv, a keresztény élmény nagy öntőformája, azzal a ki-

jelentéssel kezdődik, hogy „b o l d o g az az ember", aki örömét leli az Isten törvényében, és az ő szaváról elmélkedik nappal és éjjel (Zsolt 1,1-2). Krisztus Urunk szózatának középpontjában áll a „boldogságok" kikiáltása: igaz, nincs Krisztus-követés éhség és sírás nélkül, de boldog az az ember, aki Krisztusért és Krisztusban sír és éhezik (Mt 5,3-12). Boldog lesz a jövőben, de a jövendő boldogság előre veti a fényét a földi életre is. Aki Krisztus barátja, már itt a földön is megvan az oka arra, hogy „örüljön és ujjongjon" (Mt 5,12). Az ősegyház hite egyre visszhangozza ezt az intelmet. „Testvéreim, tartsátok nagy örömnek, ha különféle megpróbáltatások érnek benneteket!" (Jak 1,2) „Örüljetek, hogy részetek lehet Krisztus szenvedésében, hogy dicsőséges megnyilatkozása napján majd ujjongva örülhessetek" (1Pét 4,13). Természetes dolog, hogy ennek a felhívásnak nem tudunk tüstént és mindig eleget tenni, de legalább mint ideált el kell fogadnunk, hogy igaz a szó: „Boldog ember, aki a kísértésben helytáll" (Jak 1,12)!

Ezért fontos számunkra, hogy ne fogadjuk el mint végső, perdöntő ítéletet, hogy Jézus anyjának, a vele legszorosabb egységben élő tanítványnak sorsa szomorú sors; ezért fontos számunkra hogy Mária „Boldogasszony", és ez a név nem valami homályos elfelejtett pogány istenség képét juttatja az eszünkbe, hanem azt, akit a világegyház „Beata Virgo Maria"-nak mond, ezzel megint csak az evangéliumot visszhangozva: „Makaria he piszteúszasza!" (Lk 1,45) Meg vagyunk győződve, hogy ez a gondolat nem idegen archaikus népi vallásos szövegeinktől; emlékezzünk csak a szép énekre, amivel Mária születését ünnepelték eleink, „Ma született egy Kis-Asszony ... Azért hála adás, és magasztalás Legyen, víg ének, öröm kiáltás" ... Nem rossz dolog, ha eleinte inkább a fájdalom lesz bennünk tudatos; Jób ugyancsak nem örvendezett az őt ért csapások miatt, Istennek mégis kedve tellett megoldást kereső vívódásában. A fontos az, hogy a fájdalom őszinte kifejezése ne legyen lezárt, az első benyomásnál megrekedő, minden további megoldást elutasító, vagy éppen mint ábrándot kinevető állásfoglalás. Azért kell igyekeznünk, hogy ébren tartsuk és minden fájdalom-tudat ellenére is kimondjuk az átmenetet, amit pl. egy zalai Mária-siralom kifejezetten hangoztat: „Krisztus Urunk harmadnapra halottaiból föltámadott a föld mélységéből, És az egész világi kereszténység mind azt kiáltotta: Hála legyen az Istennek, föltámadt Krisztus, világ megváltója, Lelkünk pártfogója."

III

A golyószaggatta, vérfoltos zászló előtt akkor is födetlen fővel tisztelgünk, ha nem a mi közösségünk szimbólumát ismerjük el benne. Ellenszenves magatartásnak tűnhetik, hogy a teológus nem némul el tisztelettel és kegyelettel az Istenben megnyugvó hívő emberek siránkozó szava előtt, hanem ítélni akar, megkülönböztet, dicsér, és még jobbra int. Milyen alapon merjük bírálni a vallásos élmények könnyekkel megpecsételt okiratait? Népi vallásosságunk kutatói szívesen megjelölik ezt az akadékoskodó fórumot: a „tételes" vallás, a „tanult" hit, a „hitvatalos" egyház. Visszataszító szavak! A „tételes" jelző az önként

fakadó élményszerűség hiányának, a „tanult" szó az elvont elméletnek, a „hivatalos" kifejezés az intézményes paragrafusrágásnak gyanújával terhes... Csak hát ez a gyanú feltételezi, hogy a vallás magában véve szubjektív, irracionális és individuális magatartás, amit csak elsorvaszt az objektiváló értelmi és intézményes kifejtés. Ez a valláselmélet azonban éppen olyan téves, mint a teológust mindíg kísértő ellentéte, amely a kereszténységben c s a k elvont állításokból értelmi síkon levezetett és a törvény tekintélyével kiszabott életformát lát, és gyanús burjánzásnak nézi a népi, kötetlen, érzelmi élményformákat... A keresztény hit, amivel az ember Krisztus Urunk által, a Szentlélekben, szabadon, teljes bizalommal és engedelmességgel átadja magát az Atyának, persze hogy nem c s a k értelmi meggondolás és törvény által megszabott tettek sora, de mégis mindig értelmi megismerés és hatalommal hangzó hívás gyümölcse is. Azért teljes kibontakozásához megköveteli az értelmi meggondolás és az intézményes közösség serkentő, szabályozó, irányító befolyását. A hit úgy válik lehetővé, hogy Isten embereket küld, akik érthető és igazolható érvényű állításokat intéznek hozzám. Ha e l h i s z e m, amit mondanak, hiszek Krisztus n a k, akiről beszélnek, és így hiszek Krisztus b a n is, aki szavuk által kinyilatkoztatja magát. De hogy Krisztusban maradhassak, az egyházban akarok élni, ahol ő műveli üdvösségemet. Éppen a hitélmény követeli meg, hogy a kinyilatkoztatást elfogadó értelmi meggondolás fényében és a hivők közösségének keretei között fejlesszem, építsem magamban Krisztus követését, a Krisztussal való egység beteljesedése felé.

A teológia tehát maga is egy élmény alapján áll. Élmény-alapja kiterjedt az időben (az apostolok napjaitól, a nagy szentek lángolásán keresztül, azokig a százezrekig, akik ma találnak erőt Krisztusban, hogy szeretettel küzdjenek és tűrjenek), kiterjedt a térben (nemcsak egy nép vagy réteg, hanem az egész emberiség képviselői élik). A teológia ezt az élmény-alapot magyarázza, bírálja, igazolja, helyesbíti, annak a szózatnak a fényében, amit maga az élmény jelöl meg, mint önmaga normáját és kritériumát: az Isten szavának világosságában. Azt lehetne mondani, hogy a hivők világközösségének hitélménye a teológiában ébred öntudatra.

Azért a teológia és a népi vallásosság termékeinek párbeszéde nem két idegen vagy éppen ellenséges tényező találkozása, hanem a krisztusi élet általános ismeretének egy részleges, konkrét megnyilatkozással való összevetése. Ha egyik a másikat lenézi, önmagát kicsinyíti le vele. Mint mindenütt, itt is érvényesül az elv: az általános és a konkrét-egyedi ismeret kiegészíti, megvilágítja, helyesbíti egymást. Ha ellentmondanak egymásnak, akkor vagy a teológia téves, vagy a vallási élmény gyümölcse torz. Az ellentét az egyiket is meg a másikat is megtérésre inti.

Erdélyi Zsuzsanna

HAGYOMÁNYMENTŐ SZOLGÁLAT

„Lectori salutem" – írták eleink, és írom most én. Szavam a magam kifejezőeszközével folytatom, amelyet kutatott műfajom, az archaikus népi imádságok területéről kölcsönzök. Másképpen: az olvasót azzal a gyergyószárhegyi imádsággal köszöntöm, amelyet 1978 őszén, aligha elfelejthető körülmények között gyűjtöttem a csíksomlyói Mária-búcsún. Én ezt a szöveget ítélem a legszebbnek e különben is gyönyörű lírában, amelyet a késő középkor szakrális közköltészetének szóbeliségben fönnmaradt emlékeként tárol a nép szellemi öröksége. Imádságaink leggyakrabban előforduló motívumát, a fiát kereső Máriát jeleníti meg szépségében egyedülálló szövegével.

Asszonyunk Szűz Mária elindula hosszú utra,
Utak megszomorodának,
Fennálló fák térdet fejet hajtának,
Égi madarak véres könnyet hullatának.
Elmene asszonyunk Szűz Mária küsebb zsidó városába
Küsebb Pilátusnénak házába; így köszöne:
Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!
Úgy fogadá mindörökké ámmen.
Kérdé Pilátusné: mit keressz asszonyunk Szűz Mária?
Negyven éjjel negyven nap hegyről hegyre völgyről völgybe keresem,
Sehol föl nem találom.
Menj el asszonyunk Szűz Mária nagyobb zsidó városába,
Nagyobb Pilátusnénak házába,
Nagyobb Pilátusné erőst beteg,
Nyelvét fölemelvén, szót kimondván
Ő megmondja hol a Te áldott szent fiad.
Elmene asszonyunk Szűz Mária
Nagyobb zsidó városába,
Nagyobb Pilátusnénak házába.
Így köszöne: dicsértessék a Jézus Krisztus!
Úgy fogadá: mindörökké ámmen.
Kérdé Pilátusné: mit keressz asszonyunk Szűz Mária?
Én az én áldott szent fiamat negyven éjjel negyven nap
Hegyről hegyre völgyről völgyre keresem
Sehol fel nem találom.
Menj el asszonyunk Szűz Mária
Lépjél öt mélységes lépést,
Ejts el három véres könnyet,
Tekints fel a magas Kálvária hegyre a magas keresztfára
Meglátod a te áldott szent fiadat felfeszítve.

Elmene asszonyunk Szűz Mária
Lépék öt mélységes lépést,
Elejte három véres könnyet,
Föltekinte a magas Kálvária hegyre, a magas keresztfára,
Meglátta az ő szent fiát felfeszítve.
Hol járál, hol járál én áldott szent fiam?
Én a fekete földnek színére,
Kegyetlen zsidók közi,
Hat nap kergetének,
Hetedik nap megfogának,
Egy kőlábhoz megkötének,
Vas ostorral megostorozának,
A purgatoliumbéli kínját rajtam mind kitőték.
Azért azt hagyom asszonyom Szűz Mária:
Vidd el az én szomoru imádságomat a fekete földnek színére és ott hirdessed:
Aki ezt elmondaná este lefektibe, reggel fölkeltibe
Minden étel ital nélkül,
Gondolatlansága nélkül,
Úgy megüdvözülne,
Mint én megüdvözültem a magas keresztfán.
Békesség szálló alkotó,
Mennyország kapuja megnyitó,
Kész a lélek, beteg a test,
Készen várlak az örök dicsőségben ámmen.

(Anonyma, 1912)

*

Az előzmények rövid áttekintésére és mondanivalóm teljesebb megértésére rögzítem a következőket, főleg azok miatt, akik e kutatásról még nem hallottak: 1968. dec. 17/18-i első nagyberényi (Somogy m.) gyűjtőutam során a 98 éves élénk szellemű Babos Jánosné jóvoltából találkoztam azzal a „pénteki imádság"-gal, amelyből azóta egy új népköltészeti ág, a több tízezer darabot számláló archaikus népi imádságműfaj terebélyesedett ki. E műfajt a szaktudományok és a nagyközönség számára előadások, tanulmányok, cikkek során mutattam be, egyidejűleg a „Hegyet hágék, lőtőt lépék" c. monográfia 1974-es kaposvári, majd 1976-os és 1978-as budapesti (Magvető) kiadásában 223, ill. 770 oldalon. A hirtelen fölbukkanó hagyomány föltárását gyors ütemben végeztem. Először a magyar nyelvterületen – protestáns közösségekben is –, majd a hazai interetnikumban, azaz nemzeti kisebbségeink körében. Az eredet és a történetiség vizsgálatára tágítottam ki a kört szomszédos országokra, majd Európa más tájaira, elsősorban azoknak a népeknek érintkező hagyományaira, amelyekkel történelmünk során szoros politikai, kulturális kapcsolataink voltak, mint pl. Lengyelországgal vagy Olaszországgal. Műfaji kötődés révén vontam be kuta-

tási körömbe a népi Mária-líra-epika – Mária-altatók, siralmak és egyéb Mária-énekek – eddig meglehetősen elhanyagolt területének leleteit, kiegészítve a szent színjátszás már közölt történeti és még élő-föllelhető anyagával. Minderre a késő középkori szent költészet elemeit tükröző imádsághagyomány késztetett, amely olyan tartalmi és stiláris jegyeket visel, hogy joggal tekinthetjük lirico-epico-dramatico-műfajnak.

A mennyiségi tényezőként fönt említett „sok tízezer" laza megjelölés. Eldönthetetlen, mennyire tágítható. Szám szerint a még élő szövegeket meghatározni nem lehet. Csak akkor lehetne, ha minden idős magyar embert megkérdeznénk. (Egyes fiatalok is tudják hagyományőrző szüleik, nagyszüleik érdeméből.) E „mindenki megkérdezése" irreális célkitűzését igyekeztem valamiképpen a valósághoz közelíteni a kezdetektől megjelentetett gyűjtési fölhívásokkal. Fölismertem ui., hogy egymagam a teljes feltáró munkára nem vállalkozhatom. Már a Juhász Ferenc késztetésére 1970 szeptemberében az Új Írásban napvilágot látott műfajbemutató közlésemben kértem az olvasók segítségét. Kérem azóta is minden lehetséges alkalommal. Jobbára az egyházi sajtón keresztül felekezettől függetlenül, ám néha a világi lapok hasábjain is. Kérő szavam így az egész magyar paraszti-falusi társadalomhoz eljutott. A fölhívások eredménye egyszerűen lenyűgöző. Nemcsak a szakrális folklór emlékeit kértem, hanem a Lékai László bíborossal szervezendő Népi Vallásosság Múzeum részére a népi vallásgyakorlás tárgyi anyagát is. A vállalkozásban kezdetben, haláláig társunk volt Bálint Sándor is.

Számtalan levél és küldemény érkezett. Elsősorban határainkon innenről. Sok jött a szomszédos országokból, sőt a tengereken túlról is. A fölajánlott tárgyi anyagot köszönettel fogadtuk és elszállítottuk, a leveleket s filológiai anyagukat rendezzük. Értékük alig felmérhető, akárcsak a levelekbe sűrített paraliturgiai, tudati lelki összetevők jelentősége. Ezek révén tárul elénk a hagyományőrző, kulturális értékeiért felelősséget érző egyszerű ember olyan korban, amelynek életformája lazítja, oldja, fölszívja a hagyományokat.

Tágítani szeretném a kört a határainkon kívül élő magyarság bevonásával. Ha már a Szolgálat megtisztelt azzal, hogy írást kért tőlem, viszonzásul én a jó ügy érdekében teendő szolgálatot kérek tőle. Remélem, hogy kérésem azokat a közösségeket is eléri, akiket idáig még nem. Hozzájuk szólok most, elsősorban lelkipásztoraikhoz, kérvén őket, segítsenek híveik körében a még lappangó emlékeket összeszedni és rendelkezésemre bocsátani. Az ősz és a tél folyamán befutó távoli küldemények arra serkentenek, hogy ne elégedjem meg a szórványjelentkezésekkel, hanem a Szolgálat nyomvonalán járjam be e hagyomány még föllelhető lelőhelyeit, idegenbe került „népszakadékaink" emlékezetének eddig nem bolygatott tartományait.

Egy remélhetőleg újabb gyűjtési hullám előtt talán nem érdektelen röviden szólni a jóval ezren felüli levéltömegről, illetve az általa nyert szellemi értékekről.

Összességében azt mondhatom, hogy két utolsó fölhívásom hatása sokkal nagyobb volt, mint bármely egyházi lapban történt hasonlóé. Igaz, tekintetbe kell venni, hogy igen magas példányszámú világi/politikai lap olvasótáborához fordultam. Jól számítottam: sokan indultak el felém, hogy adjanak — sokféleképpen. Volt, aki némán jelent meg. Volt, aki be is köszöntött, sőt akadt, aki belépett néhány percre; sok bent is maradt hosszabb időre. Vagyis többen gyűjtőtársaimmá szegődtek. Azóta is járják községüket, környéküket, hogy imádságokat, énekeket szedjenek össze. Járják és keresik a még megmaradt öreg szekrények és sublótfiókok mélyén rejtőző írásokat, padlások gerendáin pókhálós álmukat alvó bordás könyveket, a még szét nem hordott tárgyakat, az elődök lelke lenyomatát. Társakat leltem bennük az értékmentésben, szívüket, otthonukat egyszerre kitáró barátokat. Hirtelen közünk lett egymáshoz. A közös érdek köt össze minket: a számunkra fontos-kedves emlékek mentése. Adunk egymásnak és kapunk egymástól. Ők nekem népi-nemzeti értékeket, én nekik jó szót, szeretetet. Erre vágynak, ez hiányzik nekik a legjobban, ahogy ezt Babosné, Rozi néni, 98 éves korában talán mindnyájuk nevében kifejezte: „Higgye el, nem kell már nekem, csak egy szép szó, egy jó szó, semmi más, csak az. Megélhetőségem megvan, arról nem panaszkodhatom... csak a szép szó, a szeretet, az kell nekem — hajtogatta. — Az Isten áldja meg magát, amiért rám nyitotta az ajtót!" Ez a „rám nyitotta az ajtót" jelentkezhet levélformában is, amint most látjuk, nem pusztán a személyes belépés vélhető rajta. A segíteni akarás mellett ez a szeretetigény vezeti őket, ahogy „szeretet-formuláik" is mutatják, amelyekkel hevítik írásaikat. E — mondjuk — stiláris alakzatok mögött kirajzolódik az ember, a közösségét megjelenítő egyén, aki szeretettel éltette és féltette fölmenői örökségét. Ezért fogadta örömmel és megnyugvással a fölajánlott lehetőséget, és bízta ránk imáit, énekeit, kegytárgyait, levetve ezzel a „mi lesz a sorsuk halálom után?" terhét.

A „nagyon kedves és szerény kérésére" küldött levelek október eleje óta érkeznek. Minden írást megköszönök, kivéve a meg nem köszönhetőket, a még régi félelmek szülte névteleneket. A levéláradat megválaszolása hónapok óta jóformán minden más munkát lehetetlenít. Viszont olyan információ-tömeget nyújt, amelyhez a hagyományos faluzási módszerrel ki tudja hány munkanap és kilométer megjárása árán jutnék. S ekkor még nem szóltam az egyik legalanyibb műfaj, a levél nyújtotta belső adatokról. A két ember kapcsolatát jelentő levélírás egyszemélyes társalgás, valójában zavartalan folyamat. A mondanivaló menetét nem befolyásolja, vagy irányítja félre a beszélő társ jelenléte, valamely szava, gesztusa. A megnyíló lélek akadály nélkül tart felénk. A bevezető sorok rendszerint a visszajelzést szolgálják, a kérő szó vételét, a kért segítség nyújtását. Varázserejű az ilyen „lölki" szférába helyezett kérés és gyors a cselekvés. Ez utóbbi meghatározója többféle lehet. Nem pusztán a hosszú ideig félretett témakör szabad jelentkezése rezdít meg bennünk régóta lefogott húrokat. Az öregséggel a közösségi lét peremére került emberek lelke mélyén még mindig ható fontossági tudat hallatja szavát. Érzik, hallják: valaki-

nek szüksége van rájuk, és ők, az öregek segíthetnek rajta. Szokatlan elevenség keríti őket hatalmába. Sokan már azonnal nekiülnek, és róják soraikat reszkető, bizonytalan kézzel, gyakran kínlódva kórral és korral, írással, helyesírással, ám – e reszkető kéz sokat ad.

Az írásokban fölhalmozott anyag elemzése tanulmánykötetbe kívánkozik. Sok fejezetes műbe. Külön fejezetet lehetne szentelni a vallási fanatikusoknak, az engem téríteni akaróknak, az „Igazság"-ot egyedül birtoklóknak, s ellenteiknek, a gúnyoros szkeptikusoknak, istentagadóknak. Külön a határokon túlról érkező soroknak, a felvidéki és főleg az erdélyi levelek „lelké"-nek, a tengeren túlról írottak érzelmi fokának. Szó illethetné a szerény, halkszavú s mégis kincseket rejtegetőket, s a nagymellényű magabiztosokat, sőt exhibicionistákat. Szívből írnék a szorgalmas hűségesekről, akik füzeteket rónak tele, s folyamatosan látnak el másoktól is gyűjtött imádságokkal, énekekkel.

A beküldött szövegek értékelése túllépné egy fejezet határát. Több tudományágat érintő hosszabb tanulmányt igényelne. És a summa? A summa egyszerű: célom elértem. Nagyon sok archaikus imádságot kaptam, köztük ritka szépeket, s főleg olyan községekből, ahová minden valószínűség szerint sohasem mentem volna el. Agyi térképemen nem szerepeltek. Tudásomban sem. Kaptam egyházi és művi imádságokat és – szent giccset. Ez utóbbit a Mária-énekek között is bőven. Sok szép régi népéneket és szokásköltészeti jeles napokhoz tartozó emléket is nyugtázhattam. Legtöbbjük kéréssel érkezett: mennék el, hogy az énekek dallamát is rögzíthessem. Ezért szerepel számtalan borítékon az „Elmenni!!!" jelzés. Szerepel még sok más észrevételem a levelek – szövegek – kiemelkedő mozzanataira, tartalmi-stiláris jellemzőire, különleges elemeire vonatkozóan. E módszer könnyíti meg a hatalmas írástömeg kezelhetőségét, rendezését, majdani földolgozását.

A Népi Vallásosság Múzeuma részére is bőven érkezett tárgyi emlék. Elsősorban énekes-imádságos könyvek, majd a vallásgyakorlás sok más kelléke is: Mária-szobrok, faragások, corpusok, festmények, nyomatok, szentképek, érmék, rózsafüzérek, textiliák: terítők, ünnepi viseletek, falvédők ... Nehéz volna fölsorolni, mi mindent nyújt át a bizalom, az elődök iránti szeretet, a megnyugvást szolgáló tudat, hogy „jó helyen", „méltó helyen" tudják értékeiket az esztergomi főszékesegyház védelmében.

A következőkben hozom legutóbbi gyűjtési felhívásomat. Egy-két szóval egészítem csak ki, ahol szükségesnek vélem.

„Szeretettel kérem az olvasót, hogy mindazok, akik olyan különös szöveget, imádságot tudnak, amelynek a végződése: „... aki ezt az imádságot este lefektiben, reggel fölkeltiben elimádkozza, hét/három halálos bűne megbocsájttatik..." írja le, vagy írassa le, és küldje el címemre. Az ilyen imádságokat nem iskolában tanulták, templomban nem imádkozzák, általában otthon mondják, szülőktől, nagyszülőktől sajátították el. A nevezett záradék alakulhat másként is: az ima elmondásáért kilátásba helyezhet egyéb lelki hasznot, jutalmat, de kötötten mindig e szavakkal indít: „aki ezt az imádságot..." Kérem továbbá

az olvasókat, küldjenek Mária-énekeket, ún. fájdalmas éneket, Mária-siralmat, Mária-altatókat s bármi más Mária életéről szólót, sőt egyéb vallásos tárgyú éneket, mely ünnephez, szokáshoz, szent alkalomhoz — karácsony, újév, vízkereszt, nagyhét, húsvét, pünkösd, búcsújárás — fűződik. Érdekel minden olyan történet, ún. „história", amely a vallás világába visz, személyeiről, pl. szentekről szól, akár versben, akár prózában.

Kiegészítésül jelzem: nemcsak ezeket a szellemi emlékeket gyűjtjük, hanem a magyar vallásos élet egykori tárgyi emlékeit is. Az esztergomi bazilikában születőben van a népi vallásosság múzeuma, amely megfelelő helyet és környezetet kíván adni minden tárgynak, emléknek, amely elődeink vallásos érzéseihez, gyakorlatához kötődik. Mindent köszönettel fogadunk, egyformán örülünk régi imádságnak, éneknek, régi ima- és énekeskönyvnek, írott énekeskönyvnekfüzetnek, szobornak, öreg fakeresztnek... Erdélyi Zsuzsanna, H-1056 Budapest, Váci utca 79."

*

Két héttel ezelőtt papi vendégem volt. Az archaikus népi imádságokról beszélgetvén, meglepődve tapasztaltam, hogy bár költői szépségeiket elismerte, papi agya „nem veszi be" a szövegek gyakran emlegetett teológiai, liturgiai abszurditásait. Ez utóbbiak kétségtelenül bőven találhatók bennük. Érdekes módon fönnmaradásukat jórészt éppen ezeknek köszönhetjük, pl. a teológiailag valóban abszurd záradékoknak. Nélkülük aligha hallhatnánk ma, a XX. század végén, a középkor rég elcsendesültnek hitt élő hangját-szavát.

E kérdésről — éppen mert maguknak az egyháziaknak okozott gondot, sőt kizárólag csak nekik okozott gondot — öregeimnek soha — szóltam a Vigilia 1979 novemberi számában „...aki ezt az imádságot..." címmel. Mondanivalóm hazai irodalomtörténeti, vallás- és néplélektani összefüggéseiben taglaltam. Ugyanezt tette nálam sokkal hivatottabban Alszeghy Zoltán professzor 1980. júl. 11-én Esztergomban tartott továbbképző előadásán, amikor is anyagunk történeti és teológiai aspektusait érintette, megnyugtatóan helyére téve az egész záradék-kérdést. (Ugyanezt folytatja jelen számunkban! Szerk.)

Az imádságok — és itt a másik félreértésre alkalmat adó ok — csak jelen funkciójukban imádságok a — nép körében. A néphagyomány avatta őket azzá szent témájuk folytán. E szövegek a szenvedéstörténetet idéző epikumok, amelyek a késő középkor szakrális költészetének nyomait őrzik. Az őket létrehozó szellemiség elmúlásával kikoptak eredeti funkciójukból. A népi érzékenység vonta magához őket, és éltette devóciós gyakorlatában mindaddig, amíg alkotóelemeikre szét nem estek, s laikus imaként kisközösségi — családi — keretbe nem kényszerültek. Itt lappangtak, sőt bújtak a hivatalos egyház árgus szeme elől, míg végül a már ismertetett módon felszínre kerültek, s „új" archaikus műfajként váltak nemzeti értékké. Akárhogy is nézzük, e hagyomány először költészet, ékes-képes-szépséges költészet, és csak azután imádság, a népi funkciót jelző szó félrevezető értelmében. És mégis imádság. Imádság a legteljesebb mértékben, ha a szövegekhez tapadó lelkiséget, a vallásos élmény hőfokát

nézzük. E szöveghagyomány költészet és imádsággyakorlat egyszerre, amely alkalmassá tesz a szenvedés misztikus síkú átélésére, az erőt adó, lelket könnyítő, könnyezve tisztító állapot elérésére. Ez az állapot a szövegek biztosította mintegy évszázados reflexként nem egy adatközlőmnél, köztük fiataloknál is, pillanatok alatt előidézhető; gyakran már az első sorok kiejtésénél megindul a lélek belső szintváltása. Imádságaikat alig tudják elmondani a felindulástól, sírástól. Mi mást idézhetne ez bennünk, mint az egykori nagypénteki jajongókat, mezítlábas vezeklőket, hajukat leengedő, hamuval megszóró, Krisztus-halált gyászolókat, Mária anyai szenvedését végigélőket?! A középkori Nagyhét évenként megismétlődő szent mechanizmusának menetét, a Passió epizódjainak gyászélményét a közösségi emlékezés a népi imádságokban őrizte meg nekünk minden írásos följegyzésnél hitelesebben. Tartalmi elemeit a kor látomásirodalmától is kölcsönzött költői eszközökkel érzékletes képsorokba stilizálta. E képek hol a korabeli képzőművészet statikus alkotásaira, mi több, a bizánci mozaikművészet stílusára emlékeztetnek, hol meg életre kelnek a szent történések lendületében. Megjegyzendő, hogy e statikus-dinamikus jelleg imádságainkban sokszor együtt mutatkozik, majd váltogatja egymást, mintegy képi ritmust is adva ezzel az archaikus szövegeknek. Mária siralma-gyásza, Krisztus halálképe gyakran érzékelhető ily módon, azaz egyszerre kétféle művészet megközelítésében, a kép és a szó sajátos keveredésével, valamiféle verbális ikonográfián keresztül.

A misztikus látomások sorában a szenvedő Istenanyát első személyű vízióban jeleníti meg egy, a népdalok hangvételével indító, Ózdról kapott imádság, amelyet szerkezeti egysége, költői és nyelvi szépsége, belső ritmusa remekművé avat:

Ha kimegyek a kisajtóm elébe
Feltekintek a magas egekbe
Ott látok egy kápolnát
Kívül aranyos, belől irgalmas.
Abba van egy szent szék,
Azon ül a boldogságos Szűz Mária sírva, ríva.
Arra megyen szánakozó Szent János
Kérdi tőle, miért sírsz, miért rísz?
Oh, hogyne sírnék, hogyne rínék,
Ma teljes harmadnapja, mióta nem láttam
A szent fiam, Jézust, a világ áldozatját.
Oh ne sírj, ne ríj, nézz napkelet felé
Ott hozza a vállán az aranykeresztet,
Alatta a sok bűnös lelket.
Oh fiam, fiam, szerelmes szent fiam,
Nem azért szültelek a világra, hogy a keresztet hordozd.
Oh, anyám, anyám, poklokat jártam, poklokat feltörtem
A zsidók kétféle csúfságot cselekedtek velem

A kezeimet kiterjesztették, a lábaimat összeszegezték.
Arra megyen szánakozó szent János, mondá néki
Ezt a világot én teremtettem.
Aki ezt az imádságot este lefektibe, reggel felkeltibe elmondja
Halála előtt megjelenik a boldogságos Szűz Mária
Amen.

E szöveg szenvedéstörténeti mozzanatok mellett teológiai tényekre is utal. A vállán aranykereszttel megjelenő Krisztus-képben mintha a korakeresztény irodalom népszerű motívumát, az eszkatológikus keresztet láttatná. E gondolati egységbe logikusan tartozik a „sok bűnös lélek". E kereszt előre jelzi Krisztus második eljövetelét, a parúziát az utolsó ítélet előtt. A győzelem-jel: utolsó ítélet-jelkép: fényes kereszt gyakran van aranyból. Imádságainknak e többször visszatérő motívuma tudós tanulmányt igényelne, különös tekintettel egyes apokrif írások (Péter apokalipszise, Apostolok levele) vagy Tertullianus, esetleg Aranyszájú Szent János eszkatológikus keresztmotívumaira.

Az imádság beküldője, M. A., 1983 márc. 10-én érkezett levelében hozzáteszi, hogy „édesanyámtól tanultam, aki szintén édesanyjától tanulta. Édesanyám ... most is Kissikátorban él és úgy írtuk le, ahogy ő elmondta."

A Fájdalmas Anya-gyászvízió után most a világ bűneiért halált vállaló, „búsuló" Krisztust mutatja be egy szintén első személyben átélt látomás. A. F.-né küldte Kókáról nehézkes öreg kézírással. Érkezett 1983. márc. 7-én e szavak kíséretében: „A kincses kalendariumba olvastam a ciket, melynek igen meg örültem! Boldog voltam azért, hogy ebben az Isten tagadó világban mégis vannak ilyen szép lelkek akik szeretik az imákat, az újakat és a régieket egyaránt szeretnék én is egy pár szép imát elküldeni szép éneket a Fájdalmas Anyánkról. Az imát a nagymamámtól tanúltam ő meg az annyától régi ima."

Paradicsomba csendítenek
Az angyalok mind ott lesznek
Körül kereszt éffélig
éfél után mindédik
Piros hajnal hasadá
Kibe Mária nyugová.
Mária kapu megnyílik
Krisztus Urunk születik
a Zsidók átalverték
piros vére hulajték
Szent angyalok fölszedték
a kehelybe öntötték
Ki megyek a kapum elejbe
föltekintek magas égre
ott látok egy aranyos kápolnát
abban vagyon egy aranyos szék.
Azzon ül a Mi Urunk Jézus Krisztus
feje jobra van hajtva
orcája el van hervadva
Arra megy Péter kérdi tőle
Mért búsúlsz Uram-Teremtőm
Hogyne búsúlnék mikor Szent Igémet
nem halgasak
Szent Irásom nem olvasák
Eregy Péter a Fekete főbre
Hirdesd eszt a kis imádságot
Aki eszt minden regel este elmondja
anak Menyország kapuja ki lesz nyitva
pokol kapuja be lesz csukva.
Nagyon régi ima

Gaál Károly

AUXILIUM CHRISTIANORUM
A LORETTÓI SZŰZ TISZTELETE KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN

A tudományos kutató életében is lépnek fel olyan élmények és események, amikor a kutató feladja tudományos érdeklődését, és az egyszerű hívő ember erősebb lesz benne, mint a kutató. A lelki élmény visszahat azonban a kutatásra is. Ez történt velem is, amikor a Lorettói Mária kultusszal kapcsolatba kerültem. 1946-ban a balatonkiliti búcsújárókkal gyalog elzarándokoltam Andocsra, a dél-dunántúli Lorettó-kultusz központjába. Ugyanebben az évben erről a búcsújáróhelyről írtam doktori munkámat a Budapesti Tudományegyetemen. 1963-ban, életem legnehezebb időszakában egyedül elzarándokoltam a Burgenlandban lévő búcsújáróhelyre, Lorettóba. Egy idős házaspárra lettem figyelmes. Ők nem tartoztak a búcsújárókhoz. Beszélgetésükből azt vettem észre, hogy nem értik meg a zarándoklat részleteit. Találgatásaikba bekapcsolódtam. Az éjszakát együtt töltöttük el a kegytemplomban. Csak másnap reggel mutatkoztunk be egymásnak. Az akkor számomra olyan öregnek tűnő úr (fiatalabb volt, mint én ma) a bécsi egyetem néprajzprofesszora volt. Meghívott egy vendégelőadásra – és a lorettói találkozás eredményeként én lettem utódja. Ő, aki evangélikus, azóta hangoztatja, hogy hisz a csodákban.

1978-ban elzarándokoltunk a Fiume (Rijeka) melletti Tersatba (Trsat). A családi búcsújárásból kutatás lett. Itt kaptam meg a választ azokra a kérdésekre, amelyeket annak idején disszertációmban nem tudtam megválaszolni.

A Lorettói Boldogasszony legendája szerint, amikor a törökök a Szentföldet veszélyeztették, 1291-ben, angyalok az „Örök Anya" házát a levegőbe emelték, és a dalmáciai Tersatóba röpültek vele. A hegy tetején, éppen a Frangepán család vára mellett tették le. Frangepán gróf, a táj védelmezője, őrizetébe vette a szent házat. A lakosság azonban igen elbízta magát, azt hitte, ha Mária háza ilyen csodálatos módon hozzájuk került, nem kell semmiféle ellenség ellen sem védekezniök. Mária majd megvédi őket. Büntetésből három év múlva a szent ház, a Casa Santa, egy éjjel eltűnt. Angyalok szárnyán az itáliai Loretóba került.

Eddig a legenda. Ami aztán jön, az már a történelemhez tartozik. Európához és még szorosabban Közép-Kelet-Európához, pontosabban mondva, Magyarországhoz és Ausztriához. Az itáliai Loretó már a 13. században búcsújáróhely lett. Néhány évtizeddel később Tirolban, Vorarlbergben és Bajorországban egymás után alapítottak Lorettó-kápolnákat. Középpontban mindig a szent ház másolata állt. Az európai központi búcsújáróhely hatására táji kegyhelyek alakultak ki.

Minden búcsújáróhelyhez tartozik egy hiedelem, amely arra is vonatkozik, hogy milyen betegség, gond elhárítására nyernek a zarándokok segítséget. A Lorettói Mária-kegyhelyeket elsősorban a szembetegségben szenvedők keresték fel. A nyugat-európai zarándoklatoknak még ma is ez az egyik fő indítéka.

Keleten nem a szem volt veszélyben, hanem az egész keresztény világ állt megsemmisítés előtt. Amíg Nyugat-Európa akkori értelemben társadalmi és gazdasági jólétben élt, kelet felől, szárazföldön és az Adrián egyre közelebb jött a félhold, egyre reménytelenebb lett a helyzet. Nyugat nem akarta, de nem is tudta ezt a veszélyt felismerni. Kelet egyedül maradt. Nem maradt más számára, mint a saját erejébe vetett bizalom, a hit és a remény. Amikor 1456-ban Nándorfehérvárnál a török hatalmat egy évszázadra visszavetették, két nagy személyiség állott a győzelem középpontjában: Hunyadi János és Kapisztrán János. Az egyik a földi hatalom birtokosa volt, a másik, egy egyszerű ferences barát, a hivő lélek legyőzhetetlenségében bízott. Ez a kettősség jellemezte a közép-kelet-európai ellenállást évszázadokon keresztül, és ez alakította ki a Lorettói Boldogasszonynak azt a kultuszát, amit máshol sehol sem találunk meg. A török veszély közeledtével mindenki Máriához menekült. Nándorfehérvár óta szólnak délben a harangok. 1526-ban, az elvesztett mohácsi csata után ahhoz a Máriához fohászkodtak, aki saját maga is a törökök elől került Dalmáciába, hogy aztán Lorettóban a török elleni védekezés szimbólumává váljék. Amikor 1571-ben a török flottát Lepantónál megsemmisítették, akkor vezettek be a lorettói litániába az „Auxilium christianorum" – Keresztények segítsége – invokációt. Mária, a Szentföldről menekült fekete Boldogasszony a keresztények segítőjévé vált. Nemcsak szavakban, hanem a hitben is. Ez a hit erősebb lett ott, ahol a veszély nagyobb volt, mint ott, ahol csak híradások beszéltek elvesztett csatákról, felégetett városokról. Ami nyugaton hátborzongató hír volt, az keleten szörnyű valósággá vált. Nem véletlen, hogy ebben a reménytelen helyzetben, Máriát a „győzelem anyjának" tekintették, hogy a Lorettói Szűz a török veszély elleni szimbólum lett.

A dalmát partvidék és Magyarország egy része már török uralom alá került. 1529-ben Bécs is csak nagy nehézségek árán menekült meg az elfoglalástól. Szigetvár elesett, és hamarosan Kanizsa várából rajzottak ki a török seregek Karintia és Stájerország felé.

A történelem történelmietlen szemlélete hajlamos arra, hogy a múlt eseményeit a jelenből kiindulva értékelje, értelmezze. Egy kor társadalma és szelleme mindig a történelmi fejlődés eredménye, mindig a múltból fakadóan alakul ki, hogy újabb fejlődés folyamán tovább alakuljon. Történetietlen szemlélet lenne a 16–17. század társadalmi szervezetét egyoldalúan mai gondolkodásból kiindulva értékelni. A jobbágysorban élő parasztság éppenúgy féltette életét, mint a városi polgár. E kor főurának nemcsak egyoldalú jogai voltak, hanem kötelességei is. Aki ennek nem tett eleget, elvesztette személyes becsületét, és hozzá földi hatalmát is. Kötelességük volt alattvalóikat életük árán is megvédeni. Ezt tette Hunyadi János, Zrínyi Miklós, a szigetvári hős és sokan mások. Ma megfizetjük, ha sokszor nem is szívesen, adóinkat. Ezért elvárjuk az államtól, hogy társadalmi és személyi érdekeinket költségvetésén keresztül biztosítsa. A jobbágyság és a városok adót fizettek. Az akkori főtisztviselőknek viszont kötelessége volt ezzel a jövedelemmel úgy gazdálkodni, hogy alattvalóik

a lehetőségek határain belül biztonságban érezzék magukat. A török veszély közeledtével egyre több várat építettek, egyre több pénzt áldoztak a katonaság fizetésére. A kornak megfelelő társadalmi ökológia megtett mindent, ami földi értelemben lehetséges volt, hogy a holnapot megmentse.

Belső lelkierő, Istenbe vetett bizalom nélkül a földi harcban sincsen elég önbizalmunk. Ez még jobban érvényesül akkor, ha az erőviszonyok számunkra kedvezőtlenek. Mit teszünk ilyenkor? Beismerjük gyöngeségünket, és Istenhez menekülünk. Imádkozunk, keresztet akasztunk a nyakunkba, magunkba térünk. Gondoljunk csak a második világháborúra és bombatámadásaira. A 16. és 17. században egyre közelebb jött a veszély, egyre nagyobb lett a félelem és a tanácstalanság. Az akkori élet vezetői, a főurak, Lorettóba zarándokoltak, és kérték Mária segítségét. A názáreti ház, ami a Szűzanya szobájából, kamrájából és füstöskonyhájából állott (lásd az alaprajzot), a reményt vesztettek otthonává vált. Korvin János, Bakócz Tamás, Zrínyi Miklós, a Nádasdy család tagjai és velük együtt számtalan kelet-ausztriai főúr kérték Lorettóban az idemenekített Anyát, hogy járjon közbe földi gyermekeiért. Mai nyelven úgy mondanák, hogy elmentek új hitet tankolni. Megerősödve, a jövőben bízva jöttek haza, és igyekeztek alattvalóikban, akikkel sorsközösségben éltek, ugyanezt a reményt és bizalmat fölkelteni.

Szintén a kor szellemével függ össze, hogy ebben az időben a még fiatal jezsuita rend is belekapcsolódott ebbe a reménykeltésbe. 1554-ben került a rend Lorettóba, és hatásukra hamarosan egymásután épültek a Casa Santa-kápolnák a török beütésektől veszélyeztetett területeken. Canisius Szent Péter gondoskodott arról, hogy a lorettói litánia elterjedjen, hogy májusban, a török beütések szokásos kezdeti hónapjában, az emberek ne csak fegyvereiket élesítsék, hanem a harcra lelkierőt is merítsenek. Bálint Sándornak, a legnevesebb magyar népi valláskutatónak munkáiból tudjuk, hogy a magyar főurak nagy többsége és éppen azok, akik a török elleni harcból kivették részüket, felépítették alattvalóik számára a Casa Santa másolatait szűkebb hazájukban. A cseh, de még aktívabban az osztrák főurak kapcsolódtak bele ebbe az akcióba. A legenda szerint a Szentföldről megmentett ház egyre nagyobb számban lett a várak mellett a védekezés, a megmentés szimbóluma. Az is meglepő, hogy a legtöbb lorettói kápolna ott épült, ahol természeti határok a török számára nem nehezítették meg az utat.; a kelet felé nyitott alpesi völgyek mentén és az alsó-ausztriai dombvidéken. Az akkori Nyugat-Magyarország területén alig épültek ilyen kápolnák. A Kelet-Ausztria területéről mellékelt térkép mutatja, mikor és milyen számban alakultak ki Lorettó-kegyhelyek. A bécsi augusztinusok templomának közepén Eleonóra császárnő kezdeményezésére épült 1627-ben az első Casa Santa, amely szinte máról holnapra Bécs egyik legjelentősebb búcsújáróhelye lett. Ettől kezdve a főúri családok egymással vetélkedve igyekeztek kivenni részüket az új kultuszból. Legfontosabb közülük a Nádasdy-család volt. Ők voltak felelősek egész Észak-Dunántúlért. Az akkori osztrák-magyar határ mellett fekvő Sollenauban már 1640-ben állott az a kápolna, amelyet Bécs második ostromakor, 1683-

Loretto-kápolnák és alapítási idejük Kelet-Ausztriában

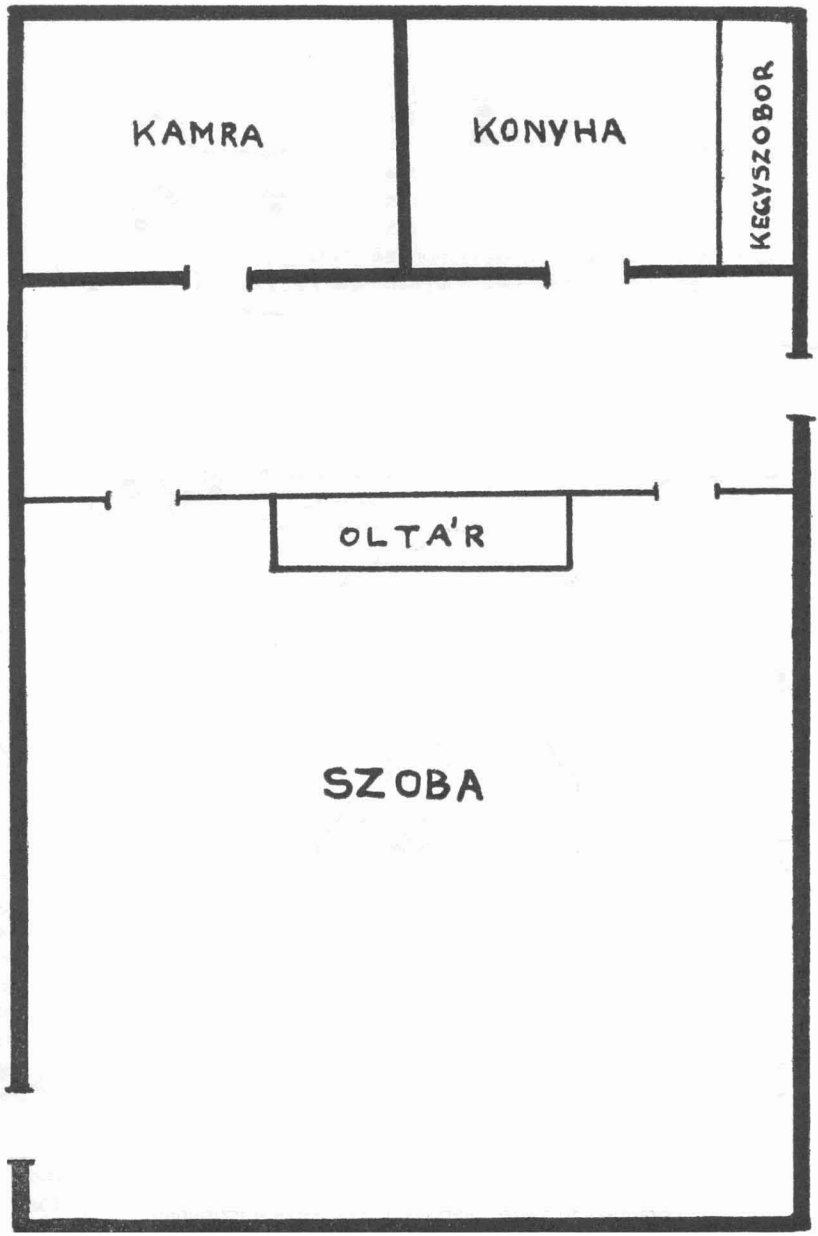

CASA SANTA

ban a törökök leromboltak. 1664-ben a mai Észak-Burgenland területén, Stotzing község mellett felépítették azt a kápolnát, amelyik mindmáig a táj egyik fontos búcsújáróhelye maradt. A hozzá tartozó pompás barokk templomot az utolsó Nádasdy kivégzése után az Eszterházy-család fejezte be. A kialakult községet Lorettó-nak hívják.

Igen egyoldalú lenne ezt a tevékenysége csak bécsi kezdeményezésnek tekinteni. Ez csak egy része annak a szellemi áramlatnak, amelyik ebben a korban minden török által veszélyeztetett területen kimutatható. Nem véletlen, hogy V. Sixtus pápa a „Lorettó Lovagok Rendjét" megalapította. Ennek a lovagrendnek a célkitűzése volt az adriai tengerpart védelme és a Lorettó-kápolnák kiépítése. A 16. század végén alapított rend akkor oszlott fel, amikor a törököket visszaszorították.

Az andocsi búcsújáróhely legendája arra enged utalni, hogy a Casa Santa tisztelete Magyarországon korábbi időre nyúlik vissza, mint a kelet-ausztriai. Egy szentéletű főpap Kalocsán épített a legenda szerint egy kápolnát, amelyben a csodatevő Fekete Madonna hazánkat védelmezte. Amikor az ellenség közeledett, egy éjjel a kápolna eltűnt, és a Somogy megyei pusztában ott szállt újra földre, ahol a ferences rendház körül a későbbi falu, Andocs kiépült. Több adat bizonyítja, hogy a török idő alatt is volt itt búcsújárás. 1642-ben két jezsuita jött Nagyszombatról Andocsra, akik a kultusz feléledéséről gondoskodtak. Ez azt bizonyíthatja, hogy a Lorettó-kultusz Délnyugat-Magyarországon nem a barokk forrásból fakadt, de később abból táplálkozott. Különben az eredetileg barokk palást nélküli fa kegyszobor is a „Máriacelli Madonna" hatására barokk díszben látható.

Ha figyelembe vesszük, hogy az itáliai Loreto legendája szerint a szent ház először Tersatóban volt, akkor megértjük, miért alakult ott ki Horvátország egyik legrégibb és még ma is leglátogatottabb búcsújáróhelye. (1977-ben több mint 97 000 zarándok járt ott.) Az ősi ferences rendház adatai szerint a Frangepán és a Zrínyi-család gondoskodott arról, hogy a dalmáciai Lorettó-kultusz fennmaradjon. Az Erdődy-családdal együtt ők voltak a török elleni harc legfontosabb vezetői. Főúri hadseregük tisztjei rendszeresen Tersatba zarándokoltak, és lelki meggyőződéssel indultak utána a Lorettói Szent Szűz nevével a csatába. Szablyájuk mellett Mária lett a haza védelmezője. Ők nem építhettek kápolnákat. Saját fejük felett sem volt födél. A halál várt rájuk mindennap. A kegyhelyek ott épültek, ahol nem volt közvetlen veszély.

A Lorettói Szűz tisztelete a magyarságnál még a barokk idő előtt alakult ki, a Casa Santa kultusza a 17. században lett általános. Az ekkor épült kápolnák a török elleni misztikus határt jelképezték. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a közeli török veszély elmúlásával ezeknek a táji búcsújáróhelyeknek a jelentősége egyre jobban elhalványodott. Legtöbbjük meg is szűnt. Ma már csak Bécsben, Győrben, Andocson és a burgenlandi Lorettóban vannak rendszeres zarándoklatok, ahol éneklik magyarul, németül és horvátul:

„Térdeinkre esünk szent oltárodnál,
Áldott Nagyasszonyunk, hol szép képed áll.
Anyánk, nyújtsd ki kezeidet,
Áldd meg minden híveidet."

A burgenlandi Lorettót ma főleg az itteni horvátok látogatják. Szinte az ő nemzetiségi búcsújáróhelyük lett. Október második hetében mintegy 4000 ember jön itt össze. A Casa Santa a mai életben új szerepet kapott. A Lorettói Szűz ma az asszonyok segítője lett. A zarándokok az egész éjszakát a templomban töltik el. Falvak szerint felváltva énekelnek. Közben az asszonyok, az édesanyák egyenként kimennek a szent házhoz. Néha harminc asszony is sorban áll, és vár arra, hogy a füstöskonyhában, ahol ezen a napon a kegyszobor áll, beszélhessen Máriával. Egyenként megy minden anya az Anyához. Ők ketten tudnak egymással beszélni azokról a gondokról, amelyek a családban terhet okoznak. Hogy milyen nyelven? Azon, amit minden anya megért, az anyai szeretet nyelvén.

Babos István

AZ EMBER ÉS A SZIMBÓLUMOK

„Érdekes tény – írja S. Langer –, hogy minden fejlődés a gondolkodásban, minden korszakalkotó új meglátás egy új, szimbolikus átalakulásból ered. A magasabbrendű gondolkodás elsősorban újfajta aktivitás, amit az újonnan bevezetett kifejezésmód (semantics) tesz lehetővé. Az a lépés, ami az egyszerű jelhasználattól a szimbólum (jelkép) használatához vezetett, elhatárolta az embert az állattól, és lehetővé tette a nyelv fejlődését. Valószínű, hogy a szimbolikus cselekmények kifejlődése az érzelmeket kifejező és gyakorlati célokat szolgáló mozdulatokból volt a szülőanyja a rítusnak és a drámának. A fizikai formákban felismert meghatározhatatlan életadó elv felismerése – amit a szimbolizmus hajnalának nevezhetünk – hozta létre a bálványokat, talizmánokat és totemeket ... Nagyjelentőségű a természeti szimbólumok felismerése – a természeti jelenségek az élet ősmintái –, ami megteremtette az első egyetemes, mindent átfogó világképet. Minden új gondolkodásmódot, aminek velejárója az új szimbolikus kifejezés, úgy kapunk, mint valami ajándékot." (Langer, Susanne, K. „Philosophy in a New Key", Harward Univ. Press, Cambridge, Mass. 1951, 291. o.)

A fecskék ugyanúgy ragasztják és a gólyák ugyanúgy építik fészküket. Nem így van az emberrel. Környezetét állandóan változtatva saját magát, látószögét, környezetéhez való viszonyát is megváltoztatja. Mint a gyárkéményt építő munkásokat, az embert is saját építménye egyre magasabbra emeli, ahonnan egyre szélesebb körben tudja szemlélni a körülötte levő világot.

Minden újonnan elért magasságból új látvány, új megértés, új élmények, új értékek tárulnak az ember elé, anélkül, hogy az újabb a régieket megsemmisítené. Az új kifejezését nem a jel teszi lehetővé, amely mindig ugyanarra mutat, hanem a szimbólum, amelynek értelme és kifejező ereje egyre jobban elmélyül. Ennek van meg az a sajátossága, hogy egyre jobban megtöltődik azzal, amit ki akar fejezni, egyre jobban bevonható a személy dinamizmusába. A kézfogás, ajándék, lakoma az egyre jobban elmélyülő (esetleg hűlő) szeretetnek a szimbóluma. Ha valaki igazán és őszintén dinamizmusába vonja belső világát kifejező szimbólumait, azok nemcsak kifejezik, hanem el is mélyítik a kifejezett értékeket. Azok visszahatnak az emberre, úgyhogy bennük mint valami tükörben tudja szemlélni önmagát. „Mennyire hűen fejezik ki belső világomat és értékeimet az azt kinyilvánító szimbólumok?" Ez segíti az embert, hogy egyre jobban önmagára eszméljen, egyre őszintébben fejezze ki és ennek következtében meg is ossza belső értékeit. A szimbólum mindig az egész embert tükrözi, és mindig azért és úgy, hogy kapcsolatot teremtsen a másikkal. Találóan jegyzi meg Dömötör Sándor: „A jelképek segítségével eljuthatunk mások tudományfeletti és tudományon kívüli érzékléseinek, fogalmainak, gondolatainak észleléséhez" (A jelkép mint néprajzi fogalom, in: Etnographia 55(1944) 59. o.).

Úgy tűnik, hogy az ember élete kezdetén egy vágányon fut az állattal. Sír vagy nyüszít, ha éhes, keresi a meleget és a táplálékot. De a hasonlóság hamar megszűnik, mert a kis emberpalánta fölött ott van az édesanya arca, aki alig várja, hogy kicsalja az első mosolyt a csecsemőből. Az egyén életében talán a mosoly az első szimbólikus cselekmény, mert nemcsak megelégedését fejezi ki, hogy jóllakott és kellemes melegen érzi magát, hanem kapcsolatot is teremt a másikkal. A mosolyban anya és gyermeke (a szimbólum részei) egymásra talált, mindkettő magáénak tudja, mint féltett kincset őrzi és egyre gyarapítani akarja az ott felfedezett és megtapasztalt szeretetet. Ezzel a hasonlattal bevezettük témánkat: az ember szimbólumképzését életének különböző területein, ami arra alapul, hogy az ember nincs végérvényesen meghatározva, hanem nyitott és fejlődhet, s ezt a fejlődését lehetővé teszi szimbólumformáló képessége és a dolgok, személyek és események többrétű volta. Az embernek ezt a szimbólumformáló adottságát, kissé önkényesen (a különböző területek itt-ott fedik egymást), a világosság kedvéért négy területre osztjuk.

1. A jövő felé nyitott ember szimbólumai

Az ember a múlt–jelen–jövő folyamatában él. A múlt fölött nincs többé hatalma, a jövő pedig nincs birtokában. Ennek ellenére a múlt bizonyos fokig meghatározza jelenét és jövőjét. Fennmaradása állandó gondot okoz számára. „Sajátos emberi adottsága" késztette arra, hogy feladja vadászó és gyűjtögető életmódját, és ehelyett vessen és arasson, csűrbe hordja terményeit, és így biztosítsa életét. A betakarítás után – miután az „élet" tető alá került – ünnepet ült. A vetés és aratás, állattenyésztés és egyre szélesebb körben az élet bizto-

sítását szolgáló tevékenységek célját, értelmét és értékét szimbolikus cselekményekben foglalta össze. Népi szokásaink egész sorozata tanúskodik erről. Jellemzőjük, hogy nemcsak az ember munkájának eredményeit ünneplik, hanem mindazokat a jótékony erőket, amelyek elősegítik az ember igyekvését. Az ártó erők és szellemek ugyancsak felbukkannak az ünneplés alatt; ezeket különös szertartásokkal igyekszik távol tartani. Ezek a szimbolikus ünneplések a nép életében felölelték és egységbe fogták az élet minden mozzanatát és az azt érintő természetes és természetfeletti, emberi, isteni és démoni erőket, a hétköznapi és a vallásos életet. Így alakulnak ki a természetes szimbólumok.

2. A mások felé nyitott ember szimbólumai

Ha csak egyetlen ember — akár férfi, akár nő — maradna meg valami nagy katasztrófa után, az már csak múzeumi tárgy lenne, nem ember a szó szoros értelmében. Az emberhez szükségképpen hozzátartozik, hogy társa legyen — ezt bizonyítja a kétneműség —, és hogy társai legyenek, aminek bizonyítéka egyéniségének fejlődése: nagy befolyással van rá a közvetlen (családi) és szélesebb (társadalmi) környezet. Ebben a fejlődési folyamatban a pszichológia és szociológia szerint a kiemelkedő egyéniségek játsszák a legfontosabb szerepet. A személyeket az ember nemcsak észreveszi, mint a tárgyakat, hanem üdvözli őket (vagy elfordul tőlük), azért, hogy velük kapcsolatot teremtsen, közülük magának megfelelő segítőtársat vagy munkatársakat keressen. Társaival együtt szövi terveit, és igyekszik biztosítani életét. Éppen azért gátat emel mindannak, ami a közösség egységét megbontja, és jutalmazza mindazt, ami azt elősegíti. Párválasztással kapcsolatos és más avató népszokások példa minderre. Tabunak, sérthetetlennek nyilvánít bizonyos tárgyakat vagy személyeket, egyrészt azért, mert szerepük igen fontos a közösségnek, és így védi magát a tabuval illetett tárgyat vagy személyt, másrészt azért, hogy a tabu ártó hatásától megvédje a közösséget. Azokat, akik életükben megvalósították a közösség értékeit, külön tisztelettel veszi körül, szimbólummá emeli őket, és példának állítja a későbbi generációk elé. Népszokásainkban a „keresztapa" ilyen szimbolikus személy, aki keresztgyermeke életének minden fontos fordulójánál ott van. Minden avató szertartásnál, például a legényavatásnál, a surbankó legényt keresztapja segíti abban, hogy valóban a legények sorába jusson. Nemcsak a személyek, hanem a közösség életének nagy eseményei is szimbolikus jelentést kapnak. Megünneplésük alkalmat ad arra, hogy a későbbi generációk is csatlakozzanak az eseményhez, és magukévá tegyék annak értékeit. Ide sorolhatók a nemzeti és vallásos ünnepek, búcsújárások, szentek tisztelete. Így születnek meg az ember történelmi szimbólumai.

3. A szebb világ felé nyitott ember szimbólumai

Az előbbi két terület az ember létbiztonságával foglalkozott. Ennek a megteremtése bármennyire elsődleges gondja is az embernek, és bármilyen sok

energiát igényel is, nem elégíti ki őt. Nemcsak használni akarja a dolgokat, hanem gyönyörködni is akar bennük. Ezért feldíszíti házát, bútorait, konyhafelszerelését, szerszámait festi és faragja, hogy tetszetősebbek legyenek. Ruházatának elkészítésénél sem a hasznossági szempont az egyedülálló. Ott is érvényesül a díszítő elem. Sajátosan emberi adottsága sarkallja arra, hogy ne csak éljen, hanem dúsabbá, szebbé és így értékesebbé tegye életét. Ezért fejezi ki magát táncban, énekben, drámában, mesében, festményekben, faragványokban. Minderre bőven találunk példát a népszokásokban és a népművészetben, ami tovább folytatódik a modern művészetekben.

4. A természetfeletti világ felé nyitott ember szimbólumai

Az eddigi felsorolás az élet egy szeletét vette szemügyre. A valós életben ez az elválasztás nem ilyen pontos, mert ott az élet egyes fázisai egymásba folynak, és hatnak egymásra. Ez az egymásra hatás, az élet egészének vizsgálata vezet el a vallásos szimbólumokhoz. Valaki vagy valami állandóan arra ösztökéli az ember értelmi és élményvilágát, hogy életének összes tevékenységeit, vágyait és elgondolásait, másokhoz való viszonyát egységbe foglalja, és annak alapvető irányát meghatározza. Ezt a mindent, az ember életét, sőt halálát is magában foglaló vizsgálódást és értelemkeresést fejezi ki a vallásos szimbólumokban.

A vallástörténeti kutatók szerint két kérdésre keresnek választ a vallásos szimbólumok: az élet egységének és egészségének problémájára.

E g y s é g . A fentebb említett biológiai, társadalmi, esztétikai tevékenységek mind az emberhez tartoznak, de egyik sem azonosítható az egész emberrel. Lehetséges, hogy ezek összessége és harmonikus egysége tárja elénk az egész embert? A tapasztalat azt mutatja, hogy még akkor is, ha valaki magas fokban kifejleszti képességeit és harmonikus egységbe hozza élete minden tevékenységét, tovább keres, és felveti a kérdést: Azonosítható-e az ember élete a végső valósággal – ez a közvetlenül megtapasztalható világ a minden, és ezen túl nincsen semmi? Vagy van-e az emberen és a közvetlen megtapasztalható világon túl egy Végső Valóság, és ha igen, ki és mi az, és mi vele az ember kapcsolata? Az ember nyugtalan, amíg erre a kérdésre megfelelő választ nem talál.

E g é s z s é g . Nemcsak azt tapasztalja az ember, hogy élete különböző fázisai nincsenek harmonikus egységben, hanem azt is, hogy életében és a világban valami határozottan nincsen rendjén. Legjobb szándékait félreértik, terveit és elgondolásait szinte soha nem tudja úgy megvalósítani, ahogy elképzelte; széthúzás, ellenségeskedés nemcsak akadályozza fejlődését, hanem türelmes, fáradságos munkával elért eredményeit is lerombolja, és élete végén ott a nagy Romboló, a halál. Mi lesz a kimenetele ennek az állandóan, minden téren megtapasztalt küzdelemnek Jó és Rossz között? Remélhető-e, hogy amint az életben megtörténik a kiengesztelődés, számíthatunk valami végső kiengesz-

telődésre? Ez a két kérdés az élet egységének és egészségének problémája, és a rájuk felhozott válaszok fejeződnek ki a vallásos szimbólumokban.

5. Szimbólum és szentség

Ha a mai szóhasználatot vesszük, a szimbólum ugyanazt jelenti a keresztény hagyományban, mint a szentség, feltéve, ha a szimbólumot úgy vesszük, mint az embert és belső világát megjelenítő és megvalósító önkifejezést, a szentségeket pedig mint az egyházi közösség belső, isteni életét megjelenítő és megvalósító szertartásokat. Nem mindenki fogadta és fogadja el a két kifejezés azonosságát, aminek történetét és okait nincs módunkban itt tárgyalni. Azok viszont, akik elfogadják, régi hagyományra és komolyan megalapozott érvekre támaszkodnak. Nem is szólva arról, hogy a számuk sem csekély.

A „szentség" szó (sacramentum) a magyarban főleg az egyház fő kegyelemközlő szertartásaira utal, de szélesebb körben is használatos. Nagy megbecsülést, kiválóságot jelent az olyan kifejezésekben, mint „szentséges Szűz Mária" vagy „szentséges Atyám"; kiváló, különös értékre utal a „szabadság vagy hűség szentsége", ami rendszerint valami látható szimbóluma az említett erényeknek, vagy esetleg egy személy, aki azokat kiváló fokban megvalósította. A kifejezés többrétű használatának közös alapja az, hogy minden esetben egy láthatatlan, rejtett érték látható módon, mint szimbólum megjelent, vagy mint jel arra mutat.

Az ember belső világából és az életből vett szimbólumok alkotják a szentségek antropológiai alapjait. Az emberi közösség értékeit kifejező és tovább építő szimbólumokat vette át Jézus Krisztus, és töltötte meg mélyebb tartalommal, anélkül, hogy az emberi értékeket elutasította volna; ezeket fejlesztette tovább az egyházi közösség, amelyet Isten Lelke éltet azért, hogy belső „isteni' életét kifejezze, és egyre intenzívebben élje.

Josef Bommer

DINAMIKUS EGYHÁZKÖZSÉG ÉS NÉPI VALLÁSOSSÁG

Első pillantásra nehéz vállalkozásnak tűnhet egymással összebékíteni két olyan elütő dolgot, mint „dinamikus egyházközség" és „népi vallásosság". Mindkettő — az új egyházközség sürgetése és a népi vallásosság újbóli fölfedezése a teológia által — önmagában pozitíven értékelendő jelenség. Az egyházközség megújítása központi kívánság. Plébániáinknak egyházi közösségekké kell válniok. A pasztorálteológiai irodalomban terjedelmes helyet szentelnek az új „egyházközségi modellek"-nek. Az „egyházi közösség bűvöletéről" van itt szó, arról, hogy a jövő egyháza csak élő közösségekben fog tovább élni[1].

Más oldalról és főleg más emberektől azt hallani, hogy újra fölfedezték a népi vallásosságot[2]. S itt világos átállás és új beállítottság jut kifejezésre azzal

kapcsolatban, amit olyan fogalmakkal szoktak megjelölni, mint „népi katolicizmus", „népi vallásosság", „népies kereszténység", „szegény emberek jámborsága", „népi jámborság". Harvey Cox, aki ebben az irányban maga is radikális fordulatot foganatosított művében, ezt írja: „Ha meg akarjuk érteni a nép hitének az értelmét, szükségszerűen figyelembe kell vennünk azok tapasztalatát, akik azt létrehozták. Mivel a kereszténységben mindig az elnyomottak és legyőzöttek azok, akiknél Isten jelen van, és akik között az új valóság megjelenik, ezért nem végezhetjük munkánkat anélkül, hogy az ő ügyüket ne tekintsük a miénknek ... A szegények vallásában az elnyomott teremtmény sikolyát halljuk legmegrendítőbb formájában." (H. Cox: Verführung des Geistes, Stuttgart—Berlin 1974, 194. o.)

Nyilvánvaló: itt olyan jelenségek mint a harmadik világ teológiájával való találkozás, a „felszabadítás teológiája", „bázisközösségek" pozitív értelemben érvényesítették befolyásukat. De nem a harmadik világról vagy Latin-Amerikáról vagy annak jellegzetességeit viselő teológiáról és népi vallásosságról kívánunk szólni.

Az egyházközség és a népi vallásosság közötti feszültség

Kézenfekvő kísértés feszültséget, sőt ellentétet látni a reformnak és megnyílásnak elkötelezett egyházközség és a népi vallásosság között. Egyesek könnyen arra hajlanak — sok konkrét példát lehetne fölhozni —, hogy az új dinamikus egyházközség sürgetése egyházunkban inkább progresszív körök, míg a népi vallásosság ápolása főleg konzervatív körök számlájára írandó. Így a népi vallásosság kéz a kézben halad egy inkább konzervatív, tradicionális egyházképpel, viszont a progresszív, nyitott, jövőt hordozó egyházközség hamarabb boldogul népi vallásosság nélkül, sőt talán közömbösen és ellenségesen viselkedik emezzel szemben. Ilyenformán a népi vallásosságnak statikus egyházközségben lenne a helye, míg a dinamikus egyházközség efféle gyakorlatok és szokások nélkül él. Világos, hogy ez a szembeállítás — még ha imitt-amott fedik is a tényleges viszonyok — felületes és nem jó szándékú. A feszültséget — amely valóban fennáll az új, dinamikus egyházközségre való törekvés és a népi vallásosság újrafelfedezése között — nem lehet ilyen leegyszerűsített módon és formában feloldani. Mind a „dinamikus egyházközség" gondolatát, mind pedig a „népi vallásosság" messze ágazó jelenségét kritikusan kell megvizsgálni, s aztán meg kell próbálni e két „nagyság"-ot, illetve pasztorális irányzatot pozitívan egymásra vonatkoztatni.

Népi vallásosság és egyházközségi reform
nagyképű szeretetlenség és fanatikus tradicionalizmus helyett

A dinamikus egyházközségnek nem kellene egyszerűen lemondania a népi vallásosság jelenségéről, mint ahogy az utóbbi képviselőinek sem kellene elzárkózniok a valódi, nyitott egyházközségi reform elől. Mindkét oldalról kriti-

kus belátásokra, és aztán néha-néha bizonyos engedmények és áldozatok meghozatalára van szükség. A túlzott reformálási buzgóságban szenvedő egyházközség, amely elzárkózik egy egészséges népi vallásosság kívánalma elől, gyakran szeretetlenül cselekszik, nem utolsó sorban az idősebb generációval szemben, és abban a veszélyben leledzik, hogy hamis és végzetes „elit-öntudatot" ápol. Az ilyen kineveti azokat a föl nem világosult kicsinyeket, akik még mindig a maguk rózsafüzérét imádkozzák, szentjeiket és főleg az Isten anyját tisztelik, gyertyát gyújtanak kegyképeik előtt, búcsújáró helyekre mennek és így tovább. Az ilyen egyházközség aztán könnyen akadémikus, intellektuális és nagyképű benyomást kelt.

Másrészről a népi vallásosságban még mindig fennáll a veszély, hogy elfajul, babonákban és furcsaságokban köt ki, és hogy az üdvösséget már nem Jézus Krisztusban keresi. Így lesz a népi vallásosság bigott és türelmetlen, ekkor válik könnyen a fanatikus tradicionalizmus nem jó melegágyává. A népi vallásosság nevében és meghatározott jámborsági gyakorlatok jegyében megfojtanak és visszafognak minden egészséges egyházi megújulást. A mottó így szól: nem megváltoztatni, hanem megőrizni. Hiányzik a saját egyéni álláspont megkérdőjelezésére irányuló készség.

Az emocionalitás igénye

Súlyosbítja ezt az körülmény, hogy nagyon gyakran hagyomány nélküli, városszéli és nagyvárosi viszonyokban képződnek új egyházközségi formák, amelyeket itt olyan környezetben próbálnak ki, ahol alig lehet szó áthagyományozott és ősrégi tradíciókról. Egy modern szatellitvárosban, óriási tömbházakkal és számlálhatatlan új telepessel, akik mint modern nomádok, gyakran pár hónap múlva ismét tovább költöznek, nem különösen alkalmas a talaj a népi vallásosság számára, pedig éppen ezeknek az embereknek lenne sürgősen szükségük bensőséges melegségre, és igen gyakran éppen érzelmi oldalról lehet őket könnyen megszólítani. A modern teológia túlhajszolt intellektualizmusát segítően karon foghatná és kiegészíthetné itt az érzelmileg árnyalt egészséges népi vallásosság. A hit közvetítése ui. nem csupán az értelmen keresztül történik, hanem éppenúgy meghitt formákban, közös rítusokban, ünnepléssel és együtt végrehajtott cselekvésekkel. S éppen jó néhány városlakó szíve mélyén jelentkezik még ebben a vonatkozásban az otthoni falu vallásos szokásai utáni honvágy; jó néhány hálás örömmel fogadná — nagyvárosaink életidegen betonjai között — ezt a „falusi meghittséget". Máskülönben miért is térne vissza szülőfalujába minden évben halottak napján, és miért látogatná ott a templom melletti falusi temetőben szerettei sírját? Vajon nem hozható egymás közelébe a népi vallásosság és az egyházközség teológiájának újjászületése? Nem lehetnének-e egymás számára gyümölcsözők? Nem lehetne és nem kellene-e jövőt ígérő és jó formában ‚kihordani' a dinamikus egyházközség és a népi vallásosság közötti feszültséget?

Úgy vélem, három dolgot kell megfontolnunk, amelyek az egész kérdéskomplexumban szerepet játszanak, s hozzásegíthetnek, hogy kérdéseinket árnyaltan fölvessük, és aztán konkrét következtetéseket vonjunk le: 1. Mi az, hogy nép? 2. A szertartás jelentősége. 3. Az igehirdetés jelentősége. Mindhárom megfontolásunkban a „népi vallásossággal" kezdjük, és így olyan belátásokhoz jutunk, amelyek a népi vallásosság és dinamikus egyházközség viszonyában fontosak. A népi vallásosság kritikája tehát ezúttal előtérben áll, s ez talán egyoldalú látásmódra vezethet. Egy későbbi vizsgálatban a „dinamikus egyházközség" fogalmából kellene majd kiindulni azért, hogy teljesen kiegyensúlyozott ítéletet nyerjünk. Elnézést kérek ezért az egyoldalúságért, amelyet a záró tézisekben remélhetőleg részben kiegyensúlyozok. Nem tagadom, hogy mint volt városi plébános közelebb érzem magamhoz a dinamikus egyházközséget, mint a népi vallásosság jelenségét, és azt gondolom, hogy az evangélium felől nézve az egyházközség fontosabb, mint a vallási népszokások.

1. Mi az, hogy nép?

Nem kívánok itt átfogó fogalmi meghatározást adni, ámbár tisztában vagyok azzal, hogy maga a puszta kérdés — ki és mi az tulajdonképpen, hogy nép? — nem válaszolható meg egykönnyen. Urs Altermatt írja: „Nem egyszerű feladat meghatározni a ‚nép' fogalmát. E fogalommal rendszerint együtt lebegnek olyan jelentéstartalmak, amelyek a megvetett ‚csőcseléktől' egészen a tiszteletreméltó ‚államot alkotó nemzet'-ig érnek." (Vö. J. Baumgartner: Wiederentdeckung der Volksreligiosität, Regensburg 1979, 108. o.) Szerinte a nép a „minden társadalmon túli összeséget" jelenti. A nép tehát „a katolikus hívek nagy száma" lenne. A népi vallásosságról szóló szakirodalomban így igen gyakran előtűnik a ‚fentről' és ‚alulról', az elit és a tömeg, az uralkodók és az uralom alatt lévők közötti antagonizmus. Így lesz a népi katolicizmusból tömegkatolicizmus. A nép egyháza a „szegények egyházává" válik. Ebben az összefüggésben aztán a nép az alsóbb társadalmi osztályokat jelenti. Így tekintve a népi katolicizmus főképpen az alsóbb népi rétegekből tevődik össze. Aki népi vallásosságról beszél, szívesen gondol a „jó katolikus népre", „a hallgató többségre", a híres „öreg anyókákra", azokra az egyenes-egyszerű emberekre, akik a maguk romlatlan lelki tartásával szemben állnak a spekuláló és járványosan racionalista teológusokkal. Ennek a népnek aztán kevésbé van szüksége felvilágosításra és továbbképzésre, egyházközségi megújulásra és társadalomkritikára, terápiás lelkipásztori beszélgetésre és pszichológiailag képzett lelkipásztorokra. Szívesebben viszik gondjaikat a „minden időben segítő Anyához", akinek képe előtt gyertyát gyújtanak. A nép így közönséges néppé válik, és ez egyáltalán nem negatívan értendő. És erről a népről állítják, hogy rítusokon, ceremóniákon és régi szokásokon csüng, és hogy alkalmatlan a zsinat utáni egyházi reformra. Ez a nép a bázis, és átlagos plébániáinkon a lelkipásztori gondozás tárgya. Az Egyház népéről beszélünk, azokról, akiknek semmi hatalmuk és befolyásuk nincs.

E ponton, ebben a fogalmi és nyelvi összefüggésben merül fel az első kritikus kérdés: Létezik-e nálunk, a mi egyházi viszonyainkban egyáltalán ez a nép? Már a népünkre mint egészre való pillantás — amint államunkban él és dolgozik — nehézséget okoz. Alig boldogulok egy homogén nép fogalmával. Végül is egy modern, heterogén, mélységesen differenciált és képzett társadalomban élünk, felvilágosult emberek között — bármi legyen is az egyes esetekben ennek jelentése. A mi világunk túlságosan szekularizált, profán világ. A mi szélességi fokunknak megfelelő ember már nem egyszerűen vallásos, még kevésbé egyházias. A kritikus gondolkodás és cselekvés nálunk széles néprétegek szokásává vált. A társadalmi különbségek erősen kiegyenlítődtek, bizonyos fokú jólét általánossá lett.

És ha egyházunk gyakorló népét tekintjük, akkor a dolog még nehezebb lesz, az átfogó pillantás még zavarosabb. Már mint plébános egyre azt kérdeztem magamtól: ki az a „jó katolikus nép", akire püspökeink oly szívesen esküsznek? Kik azok az egyszerű kisemberek a mi konkrét plébániáinkon, akiket — egy német bíboros kijelentése szerint — meg kell védeni az értelmiségiektől és a teológusoktól?

Az „egyszerű népről" való elképzelés könnyen ideológiává válhat konkrét és erősen differenciált viszonyaink között. És hogy az alsóbb társadalmi rétegek — amennyiben még léteznek —, meg a munkások és proletárok a mi egyházunkban éppenséggel nem lelhetők föl, keserű, de statisztikailag bizonyított tény. Így az a jogosult gyanú támadhat, hogy a népi vallásosság — itt nálunk, a mi nyugat-németországi, svájci vagy ausztriai viszonyainkban — nem egyszerűen az egész nép dolga és ügye, hanem (inkább) egy viszonylag kis számú, főleg konzervatív beállítottságú jámboré, akik képviselik és hordozzák a népi vallásosságot. Evvel azt akarom kifejezni, hogy a nép, amely az általunk tárgyalt népi vallásosságnak a hordozója kell, hogy legyen, a mi konkrét viszonyaink közepette többé már nem egységes egész, úgyhogy a népi vallásosság kritikusan megkérdőjelezendő. És akkor a kérdés, amit itt csak fölteszünk, de nem válaszolhatunk meg, így hangzana: Katolikus népi vallásosságunk hordozója tényleg olyan nagyságrendű, amit mint népet szabad és kell megszólítanunk, vagy pedig az egyházon belüli, pontosan körülhatárolható tulajdonságokkal rendelkező csoportról van szó, amely aztán a népi vallásosságból is ‚elit'-ügyet csinál? Ilyenformán a népi vallásosság csoportjelenség s ezzel csoportvallásosság. Akkor a népet, becsületesen tekintve, nem lenne szabad e jámborság hordozójává kinevezni. Természetesen ez a sejtés nem jelent ki semmit a népi vallásosság értékéről vagy értéktelenségéről. Esetleges fontosságát és jelentőségét mindez nem érinti közvetlenül. Mindazonáltal természetesen nem mindegy, hogy a népi vallásosságot aktív egyháziasságú nép hordozza-e, vagy hogy — a népegyházi struktúrák szétesésének idején — nem érinti-e a népi vallásosságot is ez a széthullás.

2. A rítus jelentősége

Alig vonható kétségbe, hogy a népi vallásosságban s a vele adott és gyakorolt szokásokban meghatározó szerepet játszik a rítus vagy a rituálé. A népi vallásosság erősen ritualizált vallásosság, ahol előtérben áll a vallás rituális dimenziója. Szimbólumok és szimbolikus cselekedetek, szertartások és kultusz üdvösséget és áldást ígérnek és közvetítenek, és egy mítikus világképhez tartoznak. Szekularizált, felvilágosult időnkben és világunkban idegen testként hatnak, jóllehet éppen ezért bűvölnek el sok mai embert. Szoros kapcsolatban állnak a vallásos tapasztalattal, amely ilyen szimbólumokban és kölcsönhatású formákban találja meg a maga eredeti kifejeződését. Megfelelnek az ember érzéki természetének, és mindig az egész emberre – főleg testi dimenziójára – vonatkoznak.

Bizonyos rítusok és szertartásos gyakorlatok hozzátartoznak az ember életéhez. Mindnyájan többé-kevésbé előzetesen formált rítusokban élünk, de ezt legtöbbször csak akkor vesszük észre, ha megzavarják őket. Aki egy összejövetelen vagy istentiszteleten „kilóg' a csoportból, az kívülálló, és zavarja az összegyűltek belső egyensúlyát. Rítus és szertartásosság nem sajátságosan keresztény valami, általában jellemzik az emberi életet, és minden vallásban többé-kevésbé fontos szerepet játszanak. Gondoljunk csak a szembeszökő „Rites de passage"-ra (avatási szertartásokra), amelyeket minden kultúrában és vallásban vallásos színezetet öltenek, és megkönnyítik, vagy egyáltalán lehetővé teszik az embernek az új élethelyzetbe való átmenetet.

A rítusoknak tehát s o k r é t ű funkciójuk van. Beszélünk például pszichohigiénikus t e h e r m e n t e s í t ő s z e r e p ü k r ő l , á l l a n d ó s í t ó – és i n t e g r á l ó funkcióikról. A szertartások segítenek az életben és válsághelyzetekben fellépő nehézségek legyőzésében, és ez mind az egyénre, mind a közösségre érvényes. A szertartásokban az ember földolgozza mindennapi gyakorlati életének elemi problémáit. A rítusban való jártasság, állandósága és folytonossága révén – mind olyan tulajdonságok, amelyek kikristályosodnak az állandó ismétlésben – biztonságot és otthonosságot nyújt. Az ember ráhagyatkozhatik a ritusra, s ez fölmenti állandóan új döntések meghozatala alól. Ezenfelül a szertartás vigasztaló szerepet tölt be, gyógyító hatása lehet (vö. J. Baumgartner i. m. 153–161). A szertartás tehermentesít az eredetiségre törekvő kényszertől, és felment a döntés alól. „Amit a szertartáskönyvek leszögeznek, lefolyik anélkül, hogy fel kellene találni, kiválasztani vagy megindokolni."

Ebből és más hasonló megfontolásokból ismét felvetődnek a népi vallásosságra vonatkozó kritikus kérdések: Az első kérdés, hogy mennyiben keresztény, mennyiben „evangéliumi". A rítus a mítikus világképnek felel meg, kedveli a szimbólumot és mítoszt, ezért könnyen lesüllyedhet a mágia szintjére, ahol aztán maga a cselekvés, a szimbólum lesz az üdvösség hordozója. Így akarja az ember bizonyos rituális cselekedetek által az isteni erőket szolgálatá-

ba állítani, ellenőrizni és fölöttük hatalmat gyakorolni. Az erősen rituálisan felfogott és gyakorolt népi vallásosságban a vallást egyoldalúan az ember szükséglete felől értelmezik, s ez mégis csak éles ellentétben áll a prófétikus valláskritikával, amint ez Jézusnak a hitről való tanúságtételéből is kitűnik. A népi vallásosság némely formái inkább archaikusnak tűnő vallásos szükségleteknek felelnek meg, semmint az evangélium szellemének. Jézus és üzenete mindenesetre nem tűnik ki különös rítusszeretetével. A népi vallásosságban gyakran az csapódik le, amire Pál gondol, amikor a törvényről és a testi emberről beszél. A szokásos népi vallásosságnak mindenképpen és állandóan alá kell vetnie magát az ilyen és hasonló (kritikus) szavaknak, és nem lenne szabad csak úgy látatlanban tipikusan kereszténynek és evangéliuminak kiadni azt, ami a valóságban nem az. Itt nem szabad szemet hunyni p o g á n y elemek fölött. Legyen szabad a népi vallásosságban különös becsnek örvendő halottkultuszra utalnom.

Kissé más irányba mutat a második kérdés. A rítus és a rituálé lényegéhez hozzátartozik á l l a n d ó s í t ó h a t á s a: mindig egyformán kell végezni, különben elveszítik hatékonyságát. A rituálék a status quo-t szolgálják. Elzárkóznak a fejlődés és változás elől, változatlan ismétlést követelnek. Senki nem tagadja, hogy az embernek szüksége van erre. De nem téveszthetjük szem elől a veszélyt, hogy a rituálé és a pecsétjét viselő népi vallásosság ott is állandósítóan hatnak, ahol fejlődés és változás lenne esedékes. Nem hiába mondják a népi vallásosságról és képviselőiről, hogy konzervatív vonás jellemzi őket. Nem hiába lett itt mifelénk a népi vallásosság sok esetben a tradicionalisták területévé. Ezáltal lehet a népi vallásosság esedékes reformok és változások jelentékeny kerékkötőjévé is (Latin-Amerika). Így rosszul értelmezi a társadalmi kritikát, és kevésbé alkalmas a politikai teológiára. „Kell, hogy legyenek szilárd szokások!" (Antoine de Saint-Exupéry) Persze! De jaj, ha egy ilyen szó védőfalként szolgál, hogy mindig minden a régiben maradjon, és lehetetlenné tesz esedékes reformokat.

3. Az igehirdetés jelentősége

A rituálét, keresztény szemmel nézve, az ige váltja meg. Mert az ige az evangélium szellemében és értelmében a rituálé fölött áll. A kérügma fontosabb mint a rituálé. Az evangélium fölénye a rituáléval szemben egyedül az igében áll. Manfred J u t t i s írja a temetési rítussal kapcsolatban (vö. i. m. 188–206): „Meglehet, hogy a szociál-pszichológiai kihatások ugyanazok, akár Baál vagy Jupiter, a népközösség vagy a párt, Mohamed vagy Jézus Istene nevében gyakorolják a szertartást; a rituálé jellegzetességét, hatásának igazságát egyedül annak a hatalomnak a neve szabja meg, amelyet ebben a helyzetben segítségül hívnak. Mivel a keresztény, pogány és ateista temetési rituálé közötti különbség egyedül a nyelvben lehet, ezért a szó formálása – s ez nemcsak a beszédre érvényes – különös figyelmet érdemel." És amint az evangé-

lium kritikus a rituáléval szemben, ugyanúgy kritikus a népi vallásossággal szemben is. A „tiszta evangélium" reformátori szavának e ponton – minden lehetséges félremagyarázása ellenére az egészségtelen puritanizmus irányában – mégis csak megvan a maga jelentősége.

A népi vallásosságot mindig a pogányságba és a mágiába való lesüllyedés veszélye fenyegeti. Úgy gondolom, hogy a népi vallásosság megváltása éppen a szó (az ige) által történik, minden szó által, amely átfogja és kiaknázza az evangélium szellemét és Jézus üzenetét. Mint minden vallásos tettünk, így a népi vallásosság is ezen ítélet alatt áll, s engednie kell, hogy Isten szava folyvást kritikusan rákérdezzen. Az evangélium szelleme e ponton inkább szembeszegül a vallás mítikus-mágikus értelmezésével. Az evangéliumnak ezt a szellemét mind az egyházi tanítóhivatalnak, mind a teológiának képviselnie kellene a népi vallásossággal szemben, még akkor is, ha a népi vallásosság és a tudományos teológia nem éppen élt – és még nem él – mindig jó egyetértésben. G. Schüepp alapvető megjegyzése találó: „A világ mágikus értelmezése, amelyben egy szónak vagy egy cselekvésnek titokzatos erőt is tulajdonítanak, az ember alapszükségletének felel meg. Ezt ma is kihasználják babonás szokásokban éppúgy, mint a vallás régebbi formáiban. A keresztény vallásosság azonban éppen erről mond le, és Jézus tanúságtételének oktatása az élet és a világ egyszerű tapasztalatán nyugszik, hogy felismerje és megvallja Isten cselekvését és akaratát" (vö. J. Baumgartner, i. m. 172).

A népi vallásosságnak is szüksége van az értelmező és megvilágosító igére. A Szentírás szava így kap primátust a népi vallásosság irányában is. Itt is sok esetben be kell vezetni a felszabadítás és megvilágosítás folyamatát. Mert ahol a népi vallásosság végeredményben csak az ember – önmagában teljesen jogosult – vallásos igényeinek tesz eleget, és csak vallásosságában való önmegerősítését szolgálja, ahol mindenekelőtt biztonságot kölcsönöz, vallásos szükségleteket elégít ki, s már nem jelent kihívást a kérdezésre és keresésre, Jézus üzenetének jobb megértésére – ott még a legjobb szándékú népi vallásosság is hűtlen lett evangéliumi küldetéséhez.

A népi vallásosságot állandóan evangelizálni kell, akkor – Isten szava kritikájának és ítéletének hatása alatt – megvan a maga jelentősége, és biztosan sok embert vezet a Jézus Krisztussal való mély találkozásra.

Tézisek, gyakorlati következmények

1. Ne mondjunk le a népi vallásosságról! A „dinamikus egyházközség" – amely tudatosan megnyílik a mai egyházközségi reform követelményeinek és következményeinek, és mint felvilágosult egyházközség hivő módra aláveti magát a jézusi áthagyományozásnak –, tehát még az ilyen „nyílt egyházközség" sem mondhat le egyszerűen – és nem is akar lemondani – a népi vallásosságról. Ez akkor is érvényes, ha a népi vallásosság bizonyos formáit a tradícióból vették át; nagyon jól elgondolható, hogy egy ilyen egyházközség is bevezet és értelmesen ápol szokásokat, amelyek a népi vallásosság köréhez sorolandók (pl. Mikulás, gyertyaszentelés a misén, úrnapi körmenet, búcsújárások stb.).

2. Kritikusan rákérdezni! Nyilvánvaló, hogy a dinamikus egyházközség mindig kritikusan rákérdez az ilyen népi vallásosságra, és Isten szavának üzenete alá rendeli. Az evangélium szelleme minden esetben fölötte áll bizonyos szokásoknak és hagyományoknak, amelyeket – adott esetben – az evangélium felől meg kell ‚reformálni', s tisztázni kell értelmüket. Ilyen feltételek mellett a biblikus igehirdetésnek fontos szerepet kell játszania a népi vallásosságban is.

3. Az evangélium szolgálatában! A népi vallásosság az evangélium szolgálatában áll, Isten dicsőségét és a világ emberibbé levését kell, hogy szolgálja. Jézus tulajdonképpeni üzenetét nem helyettesíthetik népi vallásos formák.

4. Nem lehet kibúvó a szükséges változások alól! A népi vallásosságot nem szabad soha alibiként fölhasználni azért, hogy halogassunk vele esedékes és értelem szerint jogosult változásokat az egyházban és a világban. A népi vallásosság nem pótolhatja a megújuláshoz szükséges buzgóságot és a társadalmi elkötelezettséget.

5. Bevezetés és leépítés! Amint szükséges és jogosult bizonyos népi vallásos formák bevezetése az egyházközségbe, ugyanúgy helyes és szükséges lehet ilyen szokások leépítése, ill. halott, sőt egyenesen káros szokások feledésbe süllyesztése. Utóbbit főleg akkor kell megtenni, ha babona és mágia teret hódít, és degenerálja, sőt pervertálja a népi vallásosságot.

6. Segítsünk az önazonosság megtalálásában! Túlhajszolt intellektualizmussal és racionalizmussal szemben a népi vallásosság formái mindenekelőtt az emocionalitás síkján tölthetnek be fontos szerepet, és lehetnek eredeti kifejeződései egy bizonyos életérzésnek. Az identitás megtalálásához vezető úttá válnak, fontos eszközzé, hogy az életen jobban uralkodjunk.

7. Kerüljük a polaritásokat! Persze nem ritkán a népi vallásosság tradicionalista körök menedékhelye lesz, s akkor az egyházközségben való egészségtelen polarizálódásokhoz vezet. Ezzel szemben sok esetben nincs semmilyen gyógyír, még akkor sem, ha a lelkipásztor mindent elkövet, hogy megakadályozza az ilyen fejlődést. E ponton a dinamikus egyházközségnek is messzemenő toleranciára van szüksége, és meg kell próbálnia sokat tűrni és sokaknak menedékhelyet nyújtani. Ez a tolerancia azonban sohasem vezethet a saját, az evangéliumhoz mért identitás feladásához.

8. Figyelembe venni a helyi történelmet! Minden konkrét plébániai közösségben mértékadó szerepet töltenek be a történelmi előfeltételek. A plébánia történetét tekintetbe kell venni, mert ez meghatározza a népi vallásosság formáját és terjedelmét.

Irodalom: [1] N. Greinacher — N. Mette — W. Möhler: Gemeindepraxis, Analysen und Aufgaben, München—Mainz 1979. Ez a gyűjtőkötet az egyházközség teológiájának mai állásába nyújt jó bepillantást, és kitűnően megvilágítja a ‚dinamikus egyházközség' fogalmát.

[2] A ‚népi vallásosság' témájához szintén egy gyűjtőkötetre utalunk: J. Baumgartner: Wiederentdeckung der Volksreligiosität, Regensburg 1979.

Forrás: „Dynamische Gemeinde und Volksfrömmigkeit", in: Diakonia 1982/2, 101—111.

Ujváry Julianna

LITURGIA ÉS NÉPSZOKÁSOK

Most múlt el húsvét. Mindannyian ismerjük sajátos „kísérőjelenségeit": barkaszentelés, barkás körmenet, nagycsütörtöki spenótevés, kereplés, nagypénteki aszaltgyümölcsleves és pattogatott kukorica, keresztcsókolás, szentsírlátogatás, házmeszelés, utcasöprés, ételszentelés – hogy itt valami nincs rendjén? Valóban nincs. A felsorolásban keveredik a rítus és a rítus.

Bocsánatot kérek ezért a szójátékért. De a r í t u s az egyházi nyelvben vallási intézkedést, szokást, szertartást jelent. A magyar Katolikus Lexikon szerint „Rítus ama külső jelek és cselekmények, amelyek között a nyilvános istentisztelet folyik, és amelyeknek az a rendeltetésük, hogy a belső istentiszteletnek méltó megnyilatkozási keretei, jelentőségének külső megérzékítői és az istentiszteleten jelenlevők belső áhítatának fokozói legyenek."

És mi az a másik rítus, amiről beszélünk? A Magyar Néprajzi Lexikon ezt mondja: „a helyesnek tartott viselkedés társadalmilag szabályozott lefolyása; az előírt mód, ahogyan egy vallásos vagy mágikus cselekményt végre kell hajtani, szokáscselekmény. A rítusok összessége vallási rendszerekben a k u l t u s z, a népi kultúrában a s z o k á s o k."

A szociológiai lexikon a két jelentést egybekapcsolja, egymásból magyarázza: „A rítus rendszerint vallásosan megindokolt, pontosan előírt, közösségben végbevitt cselekmények, melyekkel a csoport különösen fontos, rendszerint meghatározott időben visszatérő folyamatokat vagy eseményeket akar kedvezően befolyásolni, előidézni vagy lezárni és ezáltal ésszerűen és tapasztalatilag nem pontosan áttekinthető, félelemkeltő kísérőjelenségeken vagy következményeken akar befolyást nyerni. Így minden primitív népcsoportnál találunk bizonyos rítusokat az egyesek vagy a csoport életfordulóin (születés, legényavatás, házasság, halál, aratási idő, állatok ki- és behajtása stb.)" Amikor egy húsvét előtti televíziós adásban egy osztrák falu 12 méteres barka-fáit láttam, vagy a kereplést, amellyel bejárják az egész plébánia területét és ajándékot kapnak érte, akkor merült fel bennem: hol van a határa a vallásos rítusnak és hol, hogyan lesz belőle népszokás? Mert a 12 méteres barkafa biztosan népszokás már, és az ajándékgyűjtő kereplés is túlhaladta a Rómába repülő harangok helyett történő időjelző (dél, misére hívás, Úrfelmutatás jelzése) feladatot – mint ahogy az eszmefuttatásom elején felsorolt húsvéti szokások jó részénél is elmosódott a „vallásos" és a „népi" közötti különbség.

Néprajzi könyveket kezdtem nézegetni, nemcsak Bálint Sándor Ünnepi kalendáriumát, de Dömötör Tekla dolgait is, aki a népi hiedelemvilággal foglalkozik (és nála a mai magyar tudományos szóhasználatot követve ebbe a vallásos hit is beletartozik), a jugoszláviai Jung Károly Gombosi népszokások c. művét, Balassa Iván könyvét a Bodrogközről – és elálmélkodtam, mennyire át-

hatotta népünk életét a vallás, mennyire átvitte az egyházi év ünnepeit a maga életébe, mennyire Istenétől és egyházától várta élete irányítását és befolyásolását!

Nem vagyok szakember. Tulajdonképpen merészség tőlem ezzel a témával foglalkozni. De olyan ember vagyok, akit mindkettő érdekel, mindkettőben látom a jót, a szépet – és fáj minden, ami eltűnik belőle. (Ezért is örülök a magyar nyelvű liturgiának, mert úgy érzem, a megértés közelebb hozza az emberekhez a tartalmat is, és jobban életük részévé teszi. Örülök még akkor is, ha itt-ott megfájdul a szívem, mikor a régi feltámadási körmenetek kezdetén mondott, hátborzongató és mégis ujjongó örömet okozó zsoltárrészletre gondolok, a „terribiliter magnificatus es" mondatra.)

Babonás volt-e népünk, babonák voltak-e népszokásaink? Nem tudom. Én magam is állítom, hogy faluról városba került magyarjaink hite, vallásossága azért tűnt el, mert nem volt mély, mert nagyrészt külsőségekből állt, és mert a környezet, az életmód változása a gyökér nélküli szokásokat is eltüntette. Mi tulajdonképpen a babona? Nyisztor Zoltán meghatározása szerint a Katolikus Lexikonban „babonát általában azért űznek, hogy ... rendkívüli, csodás dolgokat tudjanak végrehajtani, és ez varázslás. A babona bizonyos eseményeknek olyan meghatározott jelentőséget tulajdonít, amivel az nem rendelkezik. ...

Ha tehát valaki ezeket az eseményeket mégis elvárja, csak természetfölötti erőktől várhatja. Mivel Isten nem ígérte meg sehol, hogy ilyen jelek vagy szavak alkalmazására meg fogja adni a kívánt eredményt, a babonás embernek tehát az ördögtől kell várnia azt. ... A babona felismerhetőségét három tényező segíti elő: sohasem tud felmutatni elégséges okot az elérendő eredményre; lényegtelen, semmis körülményeknek tulajdonítja a legnagyobb fontosságot; csalhatatlanul várja ezektől az eredményt."

Valami tiltakozik bennem, hogy Nyisztor Zoltán meghatározását a népi szokásokra alkalmazzam. Legalább is nem mindegyikre. Jó részük a vallásos, egyházi liturgikus tevékenységekhez kapcsolódik. „A tulajdonképpeni népszokás nagy részben a vallásban gyökerezik (tágabb értelemben), vagy korábban ezzel kapcsolatban volt. Mint mondják, ‚a mindennapi élet kultuszává' vált" – idézi Dömötör Tekla Sartorinit. Bálint Sándor pedig ezt mondja: „A primitív népek átlelkesítették a természet anyagi rendjét ... a természet nem csupán érzéki valóság, hanem mélyértékű szimbólum és tanulság is szemükben. Sokszor tulajdonítottak tehát növényeknek, állatoknak, olykor élettelen tárgyaknak ... jelképes tartalmat, szakrális jelentést, emanáló erőt is." A középkor emberének lelke mélyén ott szunnyadt a pogányság maradványa, kapcsolata a természettel. Hitt annak ártó-gyógyító hatalmában. És az egyház felvette liturgiájába a természetet, szentelményeiben megszentelte. A szentelmények, mint tudjuk, látható jelek, amelyek főleg természetfölötti hatásokat hoznak létre: jóra való ösztönzést, gonosz szellemek távoltartását, földi javak védelmét. Anyaguk (só, tűz, víz, virág, fű) ugyan a természet világába tartozik, de a szentelés és áldás által ka-

rizmatikus jelleget nyer. A középkori egyház szentelményei kiterjedtek a hivő nép egész életére, csaknem minden szükségletére. Persze hogy volt túlzás is, a természetfölötti hatás helyett sokszor a mindennapi élet bajaira, gondjaira alkalmazták az emberek (gyógyítás, varázslás). „A protestantizmus, majd a felvilágosodás sokszor jogosan, bár nem mindig jóhiszeműen bírálta a liturgiának nemcsak kétségtelen túlzásait, hanem egész elmaradottnak bélyegzett magatartását is. Az óvatossá vált egyház is szükségét látta a felülvizsgálatnak. A tridenti zsinat elvi és eszmei következetességgel megfogalmazott dogmatikai, fegyelmi és liturgikus rendje racionálisabb, szinte szabványosított előírásaival is ezt a célt szolgálta" (Bálint S.). Szinte azt mondhatnánk: a fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntötte. Ekkor lettek babonává, üldözötté, titkon gyakorlottá népünk imái, életüket szabályozó, érzelmi vallásossággal átfűtött szokásai — nemcsak hibás szokásai — is. De nem tűntek el egészen, a paraliturgikus néphagyományban gazdag változatokban csaknem napjainkig éltek (és egyesek élnek). Mert népünknek szüksége volt a transzcendenssel való közlekedésre — a maga érzelmi módján.

Persze, éppen a titokban való, nem ellenőrzött művelés miatt sok vallásosságban gyökerező népszokás elfajzott, és valóban babonává lett. Azt hiszem, éppen ott volt a hiba, hogy az egyház félt ezektől a szokásoktól, tiltotta ezeket a külső megnyilatkozásokat, ahelyett, hogy eredeti tartalmukra hivatkozott volna, azokra tanította volna meg megint a híveket.

Nem olyan régen valaki azt mondta nekem: ha határon megy keresztül, a vámosok őrangyalához imádkozik, és akkor a vámosok nem keresnek, nem kérdezősködnek, nyugodtan átvihet akármit. Mi ez? Bizalom? Hegyeket mozgató eleven hit? Nem inkább babona, vakmerő bizakodás, sőt . . . ? Mit kell ilyenkor csinálni? Leállítani az imádkozást? Nem hiszem. Imádkozzék „mélyen hivő" emberünk nyugodtan a vámosok őrangyalaihoz, azoknak is épp úgy szükségük van rá, mint bármely embernek, hogy az őrangyalok oltalmába ajánljuk lelküket, — de ne várja el a szegény őrangyaloktól, hogy csempésztevékenység biztosításával foglalkozzanak, amit biztosan nem is tesznek. És ha ezt megérti, arra használja majd az imádságot, amire való, és nem babonáskodásra.

Ennek a hosszú bevezető szövegnek tulajdonképpen az volt a célja, hogy az elméleti megalapozás után kiválogassak néhány, népszokásba átment szentelményt, vagy liturgiában gyökerező népszokást, és azt nézzem, hogyan lehetne azokat ma is alkalmazni.

Itt van például a szenteltvíz, amelynek jelentősége és használata ma csaknem teljesen a templomra szorítkozik. Ki tart ma már otthon szenteltvizet? Talán egyedül a „lourdesi víz" az, amivel ma, a turizmussal összekapcsolt zarándoklások kapcsán találkozunk. Pedig volt, amikor a lázas beteg homlokát keresztalakban szenteltvízzel kenegették, haragos emberrel szenteltvizet itattak, az egész házat felhintették vele, hogy a gonosz lélek, betegség, vagy haragosok átka be ne jusson. Vízkeresztkor ellátták magukat az egész évre való szenteltvízzel, meghintették az istállókat, gazdasági épületeket is, hogy Isten áldása

legyen rajta. Az új kutat is, használatba vétel előtt, keresztalakban meghintették szenteltvízzel. Babona ez? Nem inkább Isten segítségének közvetítését kereste népünk egyháza szentelménye által? Persze hogy lehet belőle babona. És mégis – nem lehetne-e például azt a szép szokást felújítani, hogy a katolikus családokban esti búcsúzáskor édesapa vagy édesanya gyermekei homlokára keresztet rajzoljon szenteltvízzel?

Milyen szép és nagyon régi szokás a szentelt gyertya használata! Valaha nem volt katolikus ház szentelt gyertya nélkül. Meggyújtották vihar idején, és imádkoztak mellette oltalomért, meggyújtották vízkereszti házszentelésnél, akkor is, ha a pap beteghez hozta az Oltáriszentséget. Ma egyre terjed az a szokás, hogy a keresztelésnél használt gyertyát megkapja a keresztelt. Milyen szép lenne, ha ez a gyertya nemcsak sublótba tett emlék lenne, hanem ezt használnák elsőáldozáskor, ott égne az esküvői oltáron, és ha ezt tennék a haldokló mellé is – ha nem is a kezébe, mint régen –, hogy az ördög ne tudjon a közelébe férkőzni. De ki meri ma megmondani egy betegnek, hogy a halála közeledik? És hány ember van, aki szerettei között hal meg és nem kórházi ágyon, egyedül, spanyolfallal elzárva minden együttérzéstől, vigasztalástól?

Pedig mennyi szép szokásunk van a halállal kapcsolatban! Már maga a tény is, hogy az idősebbek előkészültek a halálra, előkészítették ruhájukat, végrendelkeztek, kibékültek haragosaikkal – törekedtek arra, hogy mindent rendben hagyjanak az utódokra, maguk pedig megbékélt lélekkel induljanak a nagy útra. A család ott imádkozott a haldokló mellett a Szentháromsághoz, Szent Józsefhez, a jó halál pártfogójához, szentelt gyertyát égetett. (Érdekes felfogás volt Gomboson a mi felfogásunkkal ellentétben, hogy a hirtelen halál nem szép halál, az ördög jött el a meghaltért, azért nem tudta dolgait halála előtt elrendezni.) Amikor a halottat a koporsóba tették, Bodrogközben ezt a szép kívánságot mondták: „Elkészült már a koporsó számodra, csendes éj vár már végső hajlékodra. Feküdj bele s ne rettentsen az éj, hiszen sírodban nem lesz semmi veszély. E gyász, új lakodban álmodd végső álmodat, míg Jézus eljő, s fel nem támasztja porodat." A virrasztáson ott volt az egész falu, égették a gyertyákat, imádkoztak a halottért.

Tengerentúl az a szokás, hogy a halottat nem kinn a temetőben ravatalozzák fel, hanem a városban lévő „Funeral Home"-ban. A hozzátartozók a temetés idejéig ott tartózkodnak, az ismerősök jönnek részvétezni, megnézni a halottat. Este pedig megjelenik az egész család, a barátok, ismerősök, a plébános is, hogy a koporsó mellett imádkozzák el a szentolvasót a halottért. Nem lehetne-e nálunk is a temetés előtti este a templomban, vagy a halottas háznál összehívni a barátokat, ismerősöket, és együtt imádkozni halottunkért – akkor is, ha az egyedül fekszik kinn a ravatalozó jégkamrájában?

Másik szép szokás (volt) Gomboson, hogy a temetés utáni szombaton „koldusetetés" van, vagyis megvendégelnek koldusokat és kérik őket, hogy imádkozzanak a halott lelkiüdvéért. Mi lenne, ha mi idős, egyedülálló asszonyoknak, férfiaknak vinnénk adományt, ugyanezzel a kéréssel? A halottal is jót tennénk,

meg az értük imádkozókkal is. (Még egy picit lehetne is velük maradni, elbeszélgetni!)

Az a néphit is megfontolandó, hogy a temetés után már nem szabad túlságosan siratni a halottat (hiszen már célba érkezett), mert nehézzé teszi, megkeseríti a túlzott siratás a túlvilágot; „vízben fekszik a halott".

A halál ellentétét, a születést is sok szép népszokás veszi körül. Néhány kereszteléssel kapcsolatosat szeretnék felemlíteni.

Általában siettek a gyereket megkeresztelni, mert „a kereszteletlen gyerek nyugtalan, keresi a nevét". Főleg akkor igyekeztek, ha gyönge volt a gyerek. A kereszteletlenül meghalt gyermeket nem a sorba temették, hanem a temető sarkába, annyira nagyra értékelték a keresztelést, az Isten gyermekévé levés jelét. A keresztelés napja általában a vasárnap volt. Nem tarthatnánk-e mi is mindig vasárnap a keresztelőt, a szentmisével összekapcsolva, felkérve híveinket, hogy vegyenek részt rajta, amikor közéjük, Isten családjába születik bele a gyermek?

Szép szokás volt az is, hogy a keresztelés után a kereszteltetők (rendszerint apa, keresztszülő, bábaasszony) körbejárták a Krisztust jelképező oltárt, és hozzáérintették a gyermeket. Nem követésre ajánlom, csak elmondom, mert szeretem azt a csaknem mindenütt általános mondást, amivel a keresztszülő vitte haza a gyermeket a templomból: „Pogányt vittem, keresztényt hoztam, akinek kell, vegye fel!" Ezzel letette a küszöbön belül a kicsit, az apa vagy apai nagyanyja pedig felvette és ezzel befogadták a családba — a keresztelő után igazában!

A keresztelői lakománál mondta a keresztapa Bodrogközben ezt a szép köszöntőt: „Legyen hála az Istennek, hogy ezt a családot egy egészséges, szép gyermekkel áldotta meg. Az Úristen adjon az édesanyának erőt, egészséget, tejjel teli emlőket, hogy jól táplálja ezt a kisdedet. Legyen ez a kisded bölcs és jó elméjű, szüleinek örömére, anyaszentegyházunk tiszteletére. Szívemből kívánom."

Hát nem látszik-e ebből a köszöntőből is világosan népünknek Isten-egyház-ember kapcsolata?

Az egyház arról beszél, hogy a keresztszülők és a megkeresztelt között lelki rokonság keletkezik, a keresztszülő köteles — főleg a szülők akadályoztatása esetén — keresztgyermeke lelki, de testi szükségleteiről is gondoskodni. Hányan vannak ma, akik a keresztszülőkben csak az anyagiakat keresik! És hány keresztszülő van, aki rögtön a keresztelés után elfelejti keresztgyermekét! Aligalig találunk, aki igazán törődik velük. Népünk a komaságot többre tartotta a sógorságnál is. Jobban segítették egymást, mint a testvérek, a keresztgyereküket pedig egész életükben igyekeztek támogatni. Később rendszerint a keresztapa a násznagy keresztgyereke esküvőjénél, a keresztapa temetésén pedig a keresztfiú viszi általában a keresztet, a bérmafiú a zászlót. A keresztgyermek is meggyászolja keresztszülőjét, a falu három vasárnapi gyászt vár el tőle.

Él-e bennünk ennek a lelki rokonságnak és a vele járó felelősségnek a tudata?

Nagyon szép szokás volt az esküvő után történő asszonyavatás mintájára történő szülővé avatás is. Szülés után az anya két hétig nem hagyhatta el a házat. Akkor első útja a templomba vezet, a nagyanya, a bábaasszony kíséretében viszi újszülöttjét. A pap megáldja az anyát és gyermekét. Ezután már a gyermek is a Szűzanya oltalmában van.

Sok szép keresztény szokás kíséri az esküvőt is. Már a feliratkozásnál el kell kísérniök a násznagyoknak a jegyeseket. A fiataloknak a három egymásutáni vasárnapon történő kihirdetéskor ott kell lenniük a szentmisén.

Az egyházi esküvő után sok helyen az egész násznép megkerülte az oltárt, megcsókolta a peremére fektetett feszületet. Bácskában az esküvő után az egész násznép a plébánia udvarára ment, ahol már várt rájuk az időközben reverendába átöltözött plébános. A násznép a kút körül eltáncolta a „paptáncot", majd a násznagy bort adott a papnak, az örömapa pedig meghívta a lakomára. Az egyház képviselője ott volt a lakodalmon – akár Jézus a kánai menyegzőn. Különben egészen a negyvenes évekig szokás volt sokhelyütt a lakodalomkor a kánai menyegzőről szóló ének elénekelése. Ugyancsak sok helyütt szokás volt lakodalomkor (miért éppen akkor?!) mindenre keresztet vetni: edényre, asztalra, nyersanyagra, kész ételre, mindenre. Régebben pedig Bácskában a templomból hazatérő új párt a küszöbön a keresztanya égő szentelt gyertyával fogadta.

Megszívlelendő a bodrogközi lakodalomban éjfél után mondott felköszöntő is: „Kedves tisztelt párok, hozzátok intézem ezen ünnepélyes órában intésem, hogy a szeretet, mely összefűzött, sírig tartó legyen mindkettőtök között. Egymást az életben mindig szeressétek, egymás terhét mindig viseljétek. Egymást az életben soha meg ne sértsétek. Így boldogok lesztek, míg a földön éltek. De szüleitekre is gondot viseljetek, miképpen ők is bántak tivéletek. Mert a gyermek első fő kötelessége, hogy kedves szüleit becsülje és védje. A kicsi családot nagyobbá tegyétek. Egy gyermek nem gyermek – ezt megfigyeljétek! Adjon Isten hozzá erőt, egészséget, szívemből kívánom!"

Mennyi-mennyi megfontolandó, megvalósítandó gondolat – a mai fiatalok számára is!

Sok-sok vallásos szokás van még, ami a magyar nép mindennapját behálózta, Istenével kötötte össze: a kenyér tisztelete, a házszentelés, háziáldás, ima déli harangszókor, keresztvetés a templom előtt, az új ruha megszentelése avval, hogy a templomba veszik fel először, stb. stb.

Nemrégiben találtam két szokást, amit Ausztriában ajánlottak meghonosításra, és amiből nálunk is jó népszokás lehetne.

Az egyik az ún. „gondkereszt" (Sorgenkreuz), egy 120×90×20 cm-es kereszt, amit nagyböjtben az oltár lépcsőjére tesznek, mellette gyertya, írószerszám. Azt kérik a hívektől, hogy gondjaikat, bajaikat írják rá a keresztre. Ezeket a böjti vasárnapokon belefoglalják a hívek imájába. Nagypénteken aztán korpuszt erősítenek a keresztre, felvirágozzák, és ezt használják a szertartásnál.

A másik szokás az életfa gondolata, amely oly nagy szerepet játszik népmeséinkben, hímzéseinkben. A templomban zöldelő nyárfagallyat állítanak fel, rá festett tojásokat aggatnak, melyeket a hívek hoznak, ráírva keresztnevüket is. A húsvéti gyertya közelében lehet felállítani, vagy a feltámadt Krisztus szobrának díszítésére használni.

Mint mondtam, nem vagyok szakember: sem liturgikus, sem néprajzos. Remélem, egyik szempontból sem hirdettem eretnekséget. De ha valami használható ebben a kis írásban, és valahol, valaki csak egy parányit is megvalósít belőle — vagy nyomán új, utánzásra méltó szokásokat talál, nem volt hiábavaló a munkám.

Benkő Antal

ÉLETÜNKET ADNI...

João Bosco Penido Burnier 1962-es lelkigyakorlatos jegyzeteiben írta: „Istenért szenvedni többet ér, mint csodákat művelni... A vértanúság természetfeletti értékének meglátása — annak, hogy megvettetés tárgyai lehetünk (bárki részéről is érjen) — nagyon sérti érzékenységünket. Kétségem támadt: hogyan kívánhatjuk a vértanúságot, amikor ez odium fidei-t (hit elleni gyűlöletet) tételez fel annál, aki életünket kioltja. Felelet: az odium fidei lehet bűntelen, ha pl. ignorantia invincibilis-ből (legyőzhetetlen tudatlanságból) ered. Ez a lehetőség fennáll. Mivel tény, hogy sokszor működik odium fidei egyes papok, szerzetesek és hívek ellen, mi nem a bűn elkövetését kívánjuk, hanem hogy az áldozatok közé számíthassunk. Lásd szent István imáját: ‚Uram, ne tudd be nekik ezt a bűnt!' "

Amikor ezeket a sorokat papírra vetette, nem gondolt arra, hogy vágya 1976-ban teljes értelemben meghallgatásra talál. Valószínűbb, hogy a „mindennapi vértanúság", a szeretet átélésének áldozatossága lebegett szeme előtt: életét adni Istenért szeretetben és engedelmességben. Erre egész életében törekedett. Valószínűleg ezért nyerhette el a beteljesedés pálmáját. Nem könnyű megállapítani annak személyes felelősségét, aki a végső csapást mérte rá: mennyiben vezette féktelen durvasága, mennyiben lett alig tudatos eszköze a Latin-Amerikában forrongó szenvedélyeknek. João Bosco életét jól jellemzi a Krisztus teljesebb követésére szentelt élet és az igazságtalanság egyéni és közösségi kihatásainak összeütközése.

Az első félévszázad

Brazíliában, főleg Minas Gerais és Rio de Janeiro államban, a Penido Burnier (eredetileg Bournier) patinás név. Soraikban sok országszerte ismert személyt találunk; rokoni kapcsolatuk kiterjed az egész ún. vezető rétegre.

João Bosco 1917. jún. 11-én született Juiz de Fora városában, Minas Gerais egyik ipari központjában, kilenc testvér között a középsőként. Apja, Henrique Burnier, a helyi villanytársaság főmérnöke. Mindennap részt vesz a szentmisén, szentáldozáshoz járul. Elnöke a helyi Szent Vince Társaságnak, és tevékeny az egyházközségben. Hamarosan a kis João Bosco is elkíséri a napi szentmisére. Sajnos nem sokáig. Apját 1922-ben epekővel műtik. Az operáció sikerül, de belső vérzés és tüdőgyulladás lép fel. Válságos állapotában életét kezelőorvosa (nagybátyja) megtéréséért ajánlja föl, és „éljen Jézus" háromszori ismétlése után meghal.

Az apa elhunytával a család Rio de Janeiro-ba költözik, ahol az édesanya, Maria Candida Penido, folytatja a gyermekek vallásos nevelését. João Bosco még nincs 5 éves, amikor — a helyi szokásnak megfelelően — előbb a bérmálás szentségében részesül, majd elsőáldozó. Buzgó ministráns. 11 éves korában felvételét kéri az egyházmegyei kisszemináriumba. Követi egy évvel fiatalabb öccse is, aki később domonkos szerzetes lett, és a Rio de Janeiro-i katolikus egyetemen szentírást tanított. Még egy öccsük lett pap, akinek külön pápai engedélyre volt szüksége a szenteléshez, mert teljesen süket volt. Később országszerte gondozta a süketnémákat.

João Bosco alacsony termetű, éleseszű, eleven és mosolygós, de érzelmein uralkodó fiúvá nőtte ki magát. Megtanul harmóniumozni, szereti a zenét, a futballt, a lovaglást és az úszást. Kiváló tanuló, az otthoni nevelés átlagon felüli kultúrát biztosított számára. Bölcseleti és teológiai tanulmányokra Rómába, a Gergely-egyetemre küldik. Három év múlva, 1935-ben azonban missziós hivatást érez, a szerzetesi elkötelezettség útján kívánja Krisztust még tökéletesebben szolgálni. Megszakítja tanulmányait, és felvételét kéri a jezsuitákhoz.

Az újoncéveket egy Rio de Janeiro-tól nem messze fekvő városkában végzi. Majd két évet szentel a klasszikus és modern nyelvek tökéletesítésére, irodalmi továbbképzésre. Ezután négy évre Rio de Janeiro-ba, a a rendi kisszemináriumba küldik nevelőnek. Teológiai tanulmányait 1944-ben folytatja. A háború miatt másfél évet Dél-Brazíliában tanul, majd 1945-ben, mint harmadéves teológust ismét a Gergely-egyetemen találjuk. Itt ismerkedtünk meg. Az 1946/47-es tanévet egy házban, egy közösségben töltöttük; négyen voltunk magyarok, hárman a brazilok. Később is gyakran találkoztam vele; utoljára 1974 végén.

1947. júl. 27-én szentelték pappá. Öröm és lelkesedés jellemezte papi élete első napjától. Eltökélt szándéka volt az engedelmesség útját járni, Krisztusnak magát ezen az úton egészen átadni. Törekedett a legkisebb alkalmat is megragadni, hogy e szerint az elv szerint élhessen. „Példás szerzetesnek" tekintették, magatartását csodálták, jóllehet egyes esetekben túlzásnak tűnhetett. P. Avila, brazil rendtársa felidéz két jellemző esetet. Amikor 1949-ben sikeresen letette utolsó vizsgáját, örömét elsőnek Burnier-vel akarta megosztani:

> Szaladtam hozzá. Kopogtam, óvatosan nyitott ajtót. Alig dugta ki a fejét, odakiáltottam: „Burnier, letettem a vizsgát, azt hiszem, sikerült!" Be akartam menni, hogy elbeszéljem a csata részleteit. Rám mosolygott, megmagyarázta, hogy

fogadalomújítás előtti előkészületet végez (ami akkor szigorú csendhallgatásra kötelezett). Kedvesen becsukta előttem az ajtót. Szinte gyökeret vert a lábam örömöm és megrőkönyödésem keverékétől. „Menj a pokolba ezzel a szabálytartásoddal!" — mondottam magamban.

Biztos vagyok, hogy soha többé nem bánna így velem. Felfedezte, hogy a Krisztushoz való hűségnek más útja is van. Mert itt rejtőzik lelke legbensőbb titka: állhatatos és hősies hűség Krisztushoz. Ameddig úgy látta, hogy ez a hűség az előbb leírt gesztusokat is megkívánta, nem kételkedett. Abban is biztos vagyok, hogy jómaga még többet szenvedett, amikor az ajtót előttem becsukta. Évek múltán találkoztam vele Itaiciban (helység São Paulo közelében), ahol tanfolyamot vezettem. Ő már mint Mato Grosso-i misszionárius érkezett oda pár napra. Elcsodálkoztam a változáson. Ugyanaz a Burnier volt, de már kivetkőzve bizonyos szokványos példásságból. Reverenda nélkül, fehér, tiszta ingben, ami szegényes és egyszerű volt, mint jómaga.

Nem volt érzéketlen, sem naív. Tudta, hogy „épületesnek" tartják. Feljegyzéseiben visszatér erre és a szükséges küzdelemre: „Önmagamtól nyomor és bűn vagyok. Hogy érezhetem hát akkor magamat ilyen büszkének és önteltnek, hogy jó szerzetes vagyok, a rendszeresség máza és a szavakban kifejtett Jézus iránti szeretet miatt? Mekkora a különbség aközött, amit gondolok, mondok és amit cselekszem!"

Küzd a másik külsőség, a patinás családi név hangsúlyozása ellen is. „Egyszersmindenkorra véget kell vetnem annak, hogy hivatkozzam a családra, amelyiknek tagja vagyok, vagy hogy emiatt tűnjek fel, emiatt legyen hatásom bizonyos körökben."

Tanulmányai végeztével missziós szándékának megvalósítását kérte: Japánba jelentkezett. De a rendfőnök úgy döntött, maradjon Rómában. Latin-amerikai tanácsosának helyettesévé nevezte ki. Bizalmi munkakör, ő intézi az egész levelezést. Ugyanakkor mégis a rendfőnök, ill. a tanácsos neve alatt futnak az iratok, döntések. 1952-ben jegyzi be lelki naplójába: „Törekednem kell, hogy kivessem magamból a vágyat más munka után. Megadással és örömmel kell fogadnom ezt az árnyékban maradó beosztást és feladatot, amelyik csak végrehajtást, meghatározatlan készenlétben állást, személyes értékelés nélküli munkát jelent." Öt éven keresztül, 1954 elejéig látta el ezt a hivatalt, mosolyogva, lelkiismeretesen. Magatartását még inkább tiszteljük, ha tudjuk, hogy — természetükből eredő különbözőség folytán — ösztönös ellenszenvet érzett közvetlen felettese, a rendi tanácsos iránt. Akik azonban erről nem tudtak, csak készséges közreműködését látták. „Jézus helyezett ennek a függésnek az útjára, hogy így mintegy természetes módon és nagyobb biztonsággal dicsérhessem, tiszteljem és szolgáljak neki. Vagy nem ez a gondolat csillant fel előttem, amikor 1935-ben a lelkigyakorlatok alatt a szerzetesi élet mellett döntöttem?"

1954-ben visszaküldik Brazíliába, és megbízzák egy két évvel előbb felállított új rendtartomány vezetésével. Szinte minden lelkipásztori tapasztalat nélkül csöppen ebbe a munkába. Minden szervezésre vár. Elég sok fiatal brazil jelentkezik a rendbe, de mégsem elegendő. Egyik spanyol rendtartomány vállalja, hogy évente küld néhány rendtagot. A két nemzet fiataljai között azonban fe-

szültség lappang. Anyagi nehézségekkel is küzdenek, mert viszonylag kevés a munkába állítható rendtag, a fiatalok képzése pedig pénzbe kerül. Kezd kibontakozni João Bosco jellemének legszebb oldala: tettekben megnyilatkozó önfeláldozó szeretete.

A tartományfőnökség szegényes házban kapott szállást. Maga is gyakran cipeli a vödröket a mennyezetről becsurgó vízerek alá, hozza az ebédet a kis közösségnek a szomszédos kifőzdéből. Minden szegénységük ellenére befogad egy sokgyermekes családot, amelyik még nyomorultabb körülmények között, bádoglemezes fészerben húzta meg magát. Az apát alkalmazza, az édesanyának varrógépet szerez, hogy olcsóbban ruházhassa öt kicsijét. Különleges előszeretettel viseltetett a segítőtestvérek és a beteg rendtársak iránt. Nem csodálkoztak tehát rajta, amikor később, Mato Grosso-i misszionárius korában még ágyát és ágyneműjét is elajándékozta.

Két negatív pontot emelnek ki provinciálissága idejéből: lassan hozta meg döntéseit, és sokszor nem vagy csak igen későn válaszolt a levelekre.

Mindinkább őrli az elégtelenség érzése, mások is testileg-lelkileg fáradtnak találják. Boldog, amikor négy év után felmentik tartományfőnöki hivatalától. Egy a tengerparton fekvő kis helységbe, Anchietába kerül házfőnöknek. De alig van ideje belekóstolni az egyszerűbb nép közvetlen lelki gondozásába. Egy év sem telik bele, és újoncmesternek jelölik ki.

Minden jel arra mutat, hogy ezt a munkakört rá szabták. Hat évig látta el. Az első évek harmonikusak. Lelkesedése ösztönzőleg hat a fiatalokra, példaadása jó melegágy. Mindamellett, hogy kemény rendet követel, mindig türelemmel áll rendelkezésre. Főleg az engedelmességet sürgeti, mint a jezsuita élet jellemzőjét. Megkívánja azonban, hogy „természetfeletti legyen, egyébként nincs értelme, pusztán szolgalelkűséget takarna."

Pár év múlva tornyosulnak a felhők. A brazil fiatalság körében már a 60-as évek elején felüti fejét az a krízis, amelyik az évtized végén Európában, főleg Franciaországban robban ki: felelőtlen kritika, a fennálló rendszer radikális elvetése, mindenáron való újítás. A rendi fiatalság és a jelentkezők sem mentesek a korszellemtől. P. João Bosco védekező álláspontra helyezkedik. Eddig is példás szerzetes volt, meggyőződésből. Nem érti, miért kellene változtatni a megszokott formákon. A II. Vatikáni Zsinat azonban mintha igazolná a változások szükségességét. Új felfogás keletkezik, XXIII. János „kinyitja az egyház ablakait". A rendi nagygyűlés alkalmazni kezdi a zsinati elveket. Az új tartományfőnök a zsinatra hivatkozva nagyobb alkalmazkodást kíván a korszellemhez. A súrlódás elkerülhetetlenné válik kettejük között. João Bosco belsőleg sokat kínlódik. Egyenes jellem és következetes. Úgy látja, hogy a külső formák megváltozásával meginoghat a belső építmény. Hivatkozik jónéhány szélsőséges és meggondolatlan újításra. Mint újoncmester nem képes változtatni idáig követett módszerén. Támadják, kritizálni kezdik. Az a benyomása, hogy még elöljárói is elhagyták azon az úton, amelyiken maguk is felnőttek, s aminek követését pár éve még sürgették.

Nehéz hónapok, földrengéshez hasonlítható évek – írja később. Visszatekintve felfedezhetjük benne Isten útját, aki meg akarta tisztítani jó, de mégis csak külső eszközökbe vetett biztonságától. Ahogy P. Avila mondta, P. Burniernek fel kellett fedeznie, hogy az Istenhez való hűségnek más útjai is vannak: megtartani, elmélyíteni a lényegeset, feladni – ha kell – az eszköznek számító szokásokat.

A zsinati és rendi döntések alapos áttanulmányozásába kezd. Lelkületét jól jellemzi 1972-es feljegyzése: „A világ és az egyház, a jelen fejlődés és nagyrészben a II. Vatikáni Zsinat okozta változások következtében, hatalmas megrázkódtatáson ment keresztül. Kétségtelenül a Szentlélek irányította a Zsinatot. Ez a hitünkhöz tartozik. Kérdezem: nem a Szentlélek vezette a Tridenti Zsinatot? És mégis, ma már látjuk, hogy egyrészt remek dolgokat teremtett, másrészt olyan merevséget idézett elő, amelyik sok jót megakadályozott, – ez a merevség gúzsba kötötte az egyházat ... a II. Vatikáni Zsinatig.

Hasonlóképpen a II. Vatikáni Zsinaton remek dolgok történtek. Ugyanakkor új magatartási stílust indított el a tekintéllyel, a rendeletekkel és korlátozó jellegű előírásokkal, a köztudomásúan gyenge emberi akarattal szemben. Ez a stílus egész csomó papot, szerzetest és hívőt láthatóan lanyhaságra vezetett."

A nehézségek elmélyülésre késztetik az imában. Missziós küldetése ismét előtérbe kerül. 1963-ban újból írásban terjeszti fel kérését. Még azt felelik, hogy az ő esetében Isten nagyobb dicsősége a noviciusmesterség folytatását kívánja. Két év múlva azonban megkapja az engedélyt, mert az újoncok kiképzését alkalmazkodóbb személyre kívánták bízni.

Ezekben a belső küzdelmekkel teli években tűnt ki igazán, mennyire nem magát kereste, mennyire kész volt mindenét Istennek adni. Nem tört meg sem egyházához való hűsége, sem szerzete iránti szeretete, sem engedelmessége. Soha nem esett szélsőséges újításokba. Később is az óvatosan haladók közé sorolhatjuk. De amikor látja, hogy Krisztushoz való hűsége gyakorlati változásokat is megkövetel, vállalja. Isten kezében minél megfelelőbb eszköz akar lenni. Észreveszi, hogy nem lehet jó misszionárius, ha nem közeledik a néphez, ha nem képes lemondani egyes szívéhez nőtt külsőségekről (pl. reverenda, pontos napirend stb.), amik akadályozhatják a teljes bevetést. A missziókban megkezdett új szakaszt felületes megfigyelő élesszögű változásnak tekinthette életében. Akik azonban közelebbről ismertük, tudtuk: a lényegben semmi nem változott, csak kiteljesedett.

Tíz év a misszíókban

Brazília nagy része még ma is missziós területnek számít. Legkiterjedtebb államai gyéren lakottak. Pl. 1970-ben Mato Grosso lakosainak száma nem éri el a két milliót, csaknem 13-szor akkora területen, mint Magyarország. A lelkipásztorkodást szinte kizárólag külföldi vagy más államokból származó szerzetesek látják el. A brazil jezsuiták missziós prelaturája 1930 óta Mato Grosso állam északi vidékén, Diamantino körül van.

A lakosságban három réteget különböztethetünk meg. A misszió központjában (Diamantino) és néhány faluban a lakosok száma meghaladja az ezret. Vannak üzletek, kórház, posta, rádióállomás, rendes templom, – jóllehet mindez szegényes. A legnagyobb rész kisebb-nagyobb településeken, szétszórtan él. Alig megközelíthető folyópartokon, tisztásokon. Legtöbbjük sem írni, sem olvasni nem tud, iskola nincs, és az esetleges rádión kívül alig van kapcsolat a külvilággal. Jórészük félvér indián, társadalomból kiszorult szegényember, aranymosó szerencsevadász, nagyobb földdel álmodó bevándorolt kisparaszt... A földbirtokosok között van gazdag ember is. De az bent lakik a városban, az állam központjában, São Paulo-ban, Minas Gerais-ban. Tanyát vett, hogy marhákat tenyésszen, kávéültetvénnyel próbálkozzék. Vagy csak egyszerűen pénzét fektette be, „a föld mindig biztos" jeligével. Pár mindenre elszánt embert bíz meg avval, hogy védjék és ha lehet, gyarapítsák telkét. Kinek a kárára? A talán pár évtizede ott élő kisparasztot próbálja kitúrni, aki nem törődött avval, hogy telekkönyvileg igazolja jogait. Talán a bennszülött indián vadászterületére vetette szemét. Mert a harmadik és ma már sajnos a legkisebb és legvédtelenebb réteget az indiánok teszik ki. Egyrészük szintén kezd gyökeret verni. Másik részük még mindig teljesen nomád, bár már kapcsolatba került a fehér emberrel. Kis hányaduk pedig menekül előle: meg akarja őrizni nyelvét, függetlenségét, földjét.

Forrongó terület, állandó érdekösszeütközések tűzfészke. Kapzsiság, a másik leigázása, cselvetések és bosszú napirenden vannak. A törvényes hatalom száz, néha ezer kilométerre esik. S ott ki szolgáltatja neki az adatokat, ha bíráskodni akar? Az írni-olvasni nem tudó telepes, indián? Vagy a béreseinek jobb jövőt ígérő nagybirtokos, aki rendszerint „jó kapcsolatokkal" rendelkezik? Az állam ugyan létesített rezervációkat, ahova az indiánok bevonulhatnak, és többé-kevésbé folytathatják eddigi életmódjukat. De egyrészük nem oda akar menni, ahová az állam tervezi. Aztán meg a még teljesen el nem határolt területen napirenden vannak az összetűzések a mezsgyék megállapításakor. A patakok medre évről évre változik, az ár dombokat hord le, tölt föl... A szenvedélyek kirobbannak. Ha pedig a misszionárius az elnyomott fél segítségére siet, a másik lázítást lát benne.

P. João Bosco 1966 elején érkezett meg erre a nehéz missziós területre. Az első két évben elsősorban a misszió központjában, Diamantinóban dolgozik. Csaknem ötven éves, de sok mindent meg kell tanulnia. Többek között autót vezetni. Enélkül ki sem mozdulhat, vagy alig juthat el a 300–400 km-re fekvő missziós állomásokra. Megszerzi a vezetőigazolványt, és terepjáró Toyotát kap. De mindvégig csak lassan és óvatosan közlekedik a csapásokon, ösvényeken. – Egészségügyi, néprajzi és missziológiai tanfolyamokon vesz részt. Gyakran ő a legidősebb hallgató. Szorgalmasan készítgeti a bonyolult nyelvészeti „házifeladatokat", vállalja a liturgikus rendezvényeket. Minden igyekezetét beveti, hogy közel jusson a néphez, igényeihez. „Meg kell érteni – jegyzi fel – az indiánok bölcsességét. Minden misszionáriusnak agymosást kell végeznie saját

materializmusától és saját szekularizmusától... teljesen az indiánok kultúrájához kell alakulnunk, hogy közölhessük velük az evangéliumot, vagy legalábbis fel kell fedeznünk az életükben rejlő evangéliumi értékeket."

„Elsőként támogatott bennünket — írja róla a szomszédos szalézi misszió vezetője —, amikor bennszülött elemeket próbáltunk beépíteni a liturgiába. Amikor az indiánokkal ünnepelte a liturgikus cselekményeket, az előírt liturgikus öltözetet viselte, de örömmel alkalmazta az ő kulturális elemeiket is." — Alkalmazkodását maguk az indiánok is dicsérettel emlegették. Nyelvtanára, Taukai mondotta: „Ha valaki meghal, szokásunk szerint megfürdetjük közeli rokonát, aki egy házban lakott vele. P. João részt szokott venni ezen a szertartáson. Amikor Agostinho (a törzs tagja) meghalt, P. João is megfürdött. (Taukai ma is őrzi az erről készített fényképet.) A fürdés jelentése: előkészíteni a halottat a mennyországi ünnepre. Mert amikor ünnepre vagy táncolni megyünk, előtte mindig megfürdünk. Amikor P. João meghalt, a törzsfőnök mindannyiunkat meghívott, hogy fürödjünk meg a háza előtt, és így fejezzük ki gyászunkat. Az összejövetel után emlékére mind megfürödtünk."

1968-tól kezdve kapcsolódik be a közvetlen missziós munkába. Először csak kísérőként, kisegítőként. Örömmel írja egyik rokonának:

> Az utóbbi időben P. Iasinak segítek, aki a „Faajkúak" (Beiços de Pau) törzsével kezdi felvenni a kapcsolatot. Nemrég fedezték fel a törzset, több újságcikk jelent meg róluk... hírhajhászó jellegűek. Éppen ennek következtményeként ütött ki a szerencsétlenség: influenza és vörheny. Rio de Janeiro-ban akarták mutogatni az indiánokat; egyikük visszatérve megfertőzte az egész törzset. Kb. 58-an haltak meg. Ekkor kérték meg a mi misszionáriusainkat, hogy mentsék, ami menthető. P. Iasi hihetetlen bátorsággal és hozzáértéssel gondoskodik róluk élelemmel és az egészség terén. Megszűnt a ragály, s azóta csak egy gyermek halt meg, a felnőtteket megmentette. 35-en gyűltek köréje egy rögtönzött telepen az Arinos folyó mellett, és vagy 15-en kóborolnak a környéken; ezeket is próbálja visszaédesgetni. Hosszabb időt töltöttem közöttük: 13 felnőtt (6 férfi és 7 nő) meg 22 gyermek. Bámulatosak! Ugyanolyan élénkek, mint a Rio de Janeiro-i gyerekek — csak persze indián mentalitással. Micsoda ügyesség, milyen mély érzelmek! Állandóan játékokat kellett kitalálnom szórakoztatásukra. Magam is megcsodáltam bohóctehetségemet, amit eddig még nem gyakoroltam. Azt hiszem, nagy sikert arattam. Most már Diamantinóból írok, mert megbíztak a telep szükségleteinek ellátásával, amíg az indiánok vissza nem térhetnek régi helyükre, ahol több élelemre találnak... Lehetséges, hogy egy vagy két héten belül újra bohóckodnom kell a kis indiánoknak.

Utána a Paranatinga folyó mellett helyettesít. „Errefelé semmi sincs, a nép rettenetesen szenved a maláriától. Egyedüli segítséget és menedéket a pap nyújt..."

1970-től a Bakairi törzs gondozásával bízzák meg. 230-an laknak a „Simões Lopes" telepen, 107-en a „Santana"-n és kb. 50-en szétszórva. A nyelvtanulás, minden erőfeszítése ellenére, nehezen megy 53 éves fejjel. 3—4 hetet tölt közöttük, majd megy a szomszéd telepesek közé, s a vándorlás újra kezdődik. Életüket, bajaikat megosztva próbálja Krisztust hirdetni.

Santanában vagyok, a Bakairi indiánoknál. Holnapután vagy 24-én délután indulok az innét 110 km-re fekvő másik településre. De már figyelmeztettek, hogy a komp a Paranatinga folyón végleg szünetel, teljesen elkorhadt. Az utolsó 30 km-t tehát vagy traktoron kell megtenni, átszállni csónakra vagy lóra, vagy végső esetben gyalog. Már többször megtettem ezt. (1976 júniusában Mária nővérének írt levél.)

18-án indultam Diamantinóból ... 20-án érkeztem a Bakairi indián telepre. Első két nap szentmise nélkül maradtam, mert nem találtam megfelelő helyet és környezetet. Vasárnap, 22-én megoldódott a probléma: megkértem Caminbarét és Maria Elisát, hogy náluk misézhessem. Azóta is így megy. Sajnálom, hogy Toyotám túlke nem működik, és magnókészülék sincs. Jó lett volna énekkel hívni a misére. Mégis szép számmal jöttek ... Látom azt is, hogy az általam celebrált misék r i t u a l i z m u s a nem felel meg az indiánoknak, valamint azok az imaformák sem, amelyeket a környező parasztoktól tanultak. — Sajátos erkölcs szerint él a törzs, — legalábbis úgy látszik. C. vagy más személy segítségével fel kell kutatnom, mi a valóságos helyzet. — Elég sok munkámba került Atauanagu és Aiamina (két fiatal indián) keresztségi előkészítése. Sokat fáradtam a témákkal és a R í t u s kidolgozásával. De végül is megérte. Úgy látszik, fokozatosan megértették és át is vették a feldolgozott témákat és a keresztény élet követelményeit. Sikerült megfogalmaznom, hogy tulajdonképpen mi is megy végbe szemük előtt a nőkkel való visszaélés kavarodásaiban, az erkölcsi nyomorban. Úgy látszik, felfogták a „bűn" értelmét saját életükben is. Isten legyen áldott! — A második hét óta (összesen három hetembe került az előkészítés) feléledt bennem a lelkipásztori alkotókészség. Kis bérmálási himnuszt költöttem, amit felhasználhatunk jövő alkalmakkor is. Még egy jó ötlet: keresztségi füzetet készítettem fehér lapokkal, amit a katekézisnél lehet kitölteni." (Utolsó naplófeljegyzéséből, 1976. szept. 12.)

A misszionáriusnak a páli példa szerint „mindenkinek mindenévé" kell lennie. A szegények, az indiánok testi-lelki szükségleteikkel fordulnak hozzá. Alkalom, hogy megmutatkozzék önfeláldozó szeretete. Egyesek szerint szinte már túlzásba vitte. Mert ha beteggel, rászorulóval találkozott, nem sokat törődött az előre kidolgozott útitervvel. A szamaritánus példájára megállt, és mindent megtett, amíg másra nem bízhatta a szenvedőt. Néhány ízelítő: 1970-ben csökkent képességű indián gyermekre talál. Először az állam fővárosába viszi, majd Minas Gerais szakszerű Pestalozzi-intézetébe. A napokig tartó úton ő maga eteti, gondozza. — 1971 decemberében írja nővérének, aki képesített betegápoló: „Ezen a karácsonyestén rád gondolok, mivel betegápoló lettem Jánoska, Bakairi indián gyermek mellett." Elmondja, hogy 22-én súlyos állapotban hozta be a kicsit a főváros kórházába, mert Diamantinóban nem tudtak rajta segíteni. Négy napon át, haláláig éjjel-nappal mellette van, vigasztalja a szülőket. Ezeknek sikerül repülőjegyet szerezni a visszaútra, ő maga autón követi őket. — 1973 augusztusában ugyanannak a nővérének ír: „Időm legnagyobb részében kinn vagyok a telepeken, tanyákon, vagy az indiánok között. Természetes, hogy a program néha megváltozik előre nem látott események miatt. Így pl. július 27-én és 28-án, amikor szülési komplikációkkal kellett egy asszonyt Diamantinóba szállítani. Érezhetően tapasztaltam Kis Szent Teréz és P. Reus (szentség hírében elhunyt brazíliai jezsuita) segítségét útközben és az asszony felgyógyulásában. A visszaút azonban zavaros volt: motor- és kerékdefekt. Szegény sofőr,

aki hazavitte őket (az asszonyt, férjét, testvéreit), micsoda kínlódás! 15 óráig tartott a 230 km-es út, ami nekem, a rossz motorosnak is csak 11 órámba került."

Sokat lehetne írni önfeláldozó, szeretetteljes munkásságáról. De legyen elég halálának története. A politikától távol tartotta magát, jóllehet minden erejével segítségére sietett az igazságtalanságot, elnyomatást szenvedőknek. Ennek lett áldozata. Tudta, hogy forrongó területen dolgozik, mégsem félt a szeretetet hirdetni, a másikért magát bevetni.

A vértanú

Az eseményeket São Felix do Araguaia püspöke, Dom Pedro Casaldáliga foglalja össze mint szemtanú. J. João Boscót, mint a Bennszülöttek Missziós Tanácsának (CIMI) megbízottját, meghívták a prelatura évi összejövetelére 1976. okt. 4–6. között São Felix-be. „Lendülettel vette ki részét a munkában, gazdagította meglátásaival az összejövetelt. Az ő inkább elmélkedő jellegű stílusában, de napról napra mindjobban elkötelezve magát a bennszülöttek ügyének." Okt. 7-én felkeresték a környékbeli Taparipe indiánokat, és este „hosszasan elbeszélgettünk a nép lelki vonásairól, a keresztségről, arról, hogy hogyan lehet valaki keresztény indián mivolta megtagadása nélkül." Másnap „szegényes házban, a földön, gyékényen" mutatták be a szentmisét. – Aug. 11-én, a helység búcsúnapjának vigiliáján (okt. 12: Nossa Senhora Aparecida, Brazília Boldogasszonya) érkeztek Ribeirão Bonito-ba. A levegő már megérkezésükkor puskaporos volt. Nagyobb csendőrkülönítmény tartózkodott a kirendeltségen, mert pár éve egy Jovino nevű férfi, akinek fiát Felix csendőrőrmester lecsukatta, meggyilkolta az őrmestert. Most két asszonyt: a gyilkos testvérét és menyét kínozták ismételten embertelenül, hogy kicsikarják belőlük, hol tartózkodik Jovino. Sikoltozásuk kihallatszott az utcára.

> Elhatároztam, hogy elmegyek a kirendeltségre és közbenjárok . . . P. João Bosco éppen imádkozott — ahogy sokat imádkozott egész nálunk tartózkodása alatt —, mindenképpen el akart kísérni.
>
> Amikor a tüskésdróttal körülvett helyi kirendeltségre érkeztünk, éppen kijött Juraci őrmester. Újra bement, majd ismét kijött Messias őrmester és két csendőr kíséretében, mindhárman egyenruhában.
> A négy csendőr felsorakozva várt ránk — ellenséges magatartással. Áthaladtunk a drótkerítésen, amelyik a halál kerítése lett. Bemutatkoztam: São Felix püspöke vagyok, kezet fogtam a csendőrökkel. João Bosco is bemutatkozott.
>
> A párbeszéd talán három vagy négy percig tartott. Nyugodt hangon — részünkről; sértegetéssel és fenyegetéssel — részükről. Amikor João Bosco azt mondotta, hogy fel fogja jelenteni feletteseiknek önkényes eljárásukat, egy Ramalho Feitosa nevű csendőr hozzáugrott mintegy három méterről, és hatalmas pofont adott neki. Hiába próbálkoztam félbeszakítani ezt a lehetetlen dialógust: João Bosco, menjünk! . . . A csendőr revolverével vágta arcul a pátert, és a második villámgyors gesztussal fejbelőtte.
>
> A vértanú — igen, vértanú — szótlanul esett össze, azt hittem, meghalt. Megdermedt a levegő és az éjszaka. A sebesülthöz hajoltam, szólítottam, felelt.

Juraci őrmester talán megkönnyebbülve, talán felelőtlenségében megjegyezte: a lövéssel csak ijesztgetni akart . . .
Kértem, hogy a csendőrség kocsija segítsen a sebesült szállításánál. Két csendőr tényleg segített. Átvittük az alig 300 m-re fekvő rendelőbe, amit a prelatura tart fönn a falucskában. Dr. Luis és Beatriz betegápoló nővér — mindketten a misszió közösségéhez tartoznak — megpróbálkoztak a lehetetlennel. Mi, a nép, főként a férfiak, aggódó, együttérző tekintettel követtük munkájukat. A nép keserű szavakkal kommentálta: Ha valakivel közülünk történt volna, mi hozzászoktunk . . . minden nap így megy . . . de egy pappal . . . a csendőrség teljesen lezüllött . . .
Mindenki biztonságára való tekintettel lemondtuk az esti misét, a búcsút előkészítő novénát. Kértük a népet, menjen haza, imádkozzék, várjon.

A seb tisztogatása során kiderült, hogy az agyvelő is megsérült. El kellene vinni a sebesültet Goianiába, kb. 15 órányira, ahol tényleges segélyt tudnának nyújtani.

Közben P. João Bosco vértanúi agóniáját élte — tudatosan és nagylelkűen, erősen és szenvedve, felajánlásban. Szenvedéseit felajánlotta prelaturánkért, Diamantino népéért. Tiszta öntudattal és áhítattal vette fel a betegek szentségét. Többször emlékezetébe idéztem, hogy másnap a Szűzanya ünnepe lesz, tudomásul vette, és újra felajánlotta fájdalmait. Még tréfálkozott is.
Utolsó érthető szavaival Pált idézte: befejeztem a pályámat, vagy magát Krisztust: minden beteljesült? Fel akart kelni, és ünnepélyesen mondta: Dom Pedro, befejeztük feladatunkat.
Végül is este 10 óra után a kisbusszal és egyik barátunk kocsijának kíséretében elindultunk (az orvos, a nővér és én), vittük az atyát, szérummal, São Felix irányába, a rettenetes xingui úton. Lélegzete mint egy rossz motoré. Azt hallottuk, hogy kis taxi-repülő éjszakázik az egyik majorban. Halálfélelemmel telített négy órai út. P. João Bosco maradék életével — amit az éjszaka szelének és Istennek ajánlott — szentelte az utat, a majorokat (ahol annyi ember szenved és szentelődik meg névtelenül) . . . A Megváltás keresztútja az Amazonas vidékén, az indiánok, a beszüremkedettek, a kisparasztok földjén . . .
Reggel ötkor, napfelkeltekor, repültünk Goianiába, az Idegorvosi Intézetbe. De P. João Bosco agyműködése már megállt . . . Október 12-e volt, Nossa Senhora Aparecida ünnepe.

Halálhíre szétfutott Goianiában, Mato Grosso-ban, az egész országban, a világsajtóban. Akik közelről ismertük, megdöbbenve kérdeztük: hogy történhetett vele ez? Vele, aki csak szeretetet sugárzott maga körül! — A jó és rossz harca titok marad előttünk, de a remény nem csökken. Még akkor sem, amikor meghallottuk, hogy Ribeirão Bonito népe a hetednapi gyászmise után megrohanta és lerombolta a végzetes csendőrkirendeltségi épületet. Újabb emberéletet nem követelt a nép dühe, a kormány már előbb máshová rendelte az őrsöt. Az ellentétek világába tartozik az is, hogy egy év múlva Dom Pedro a lerombolt épület helyén szentelhette föl a néptől felépített és már régóta szükséges templomot Ribeirão Bonito-ban.

„Ebben a kapzsi és erőszakos világban csoda lesz, ha végül is győz az igazságosság és a jog. De bízzunk, mert léteznek még csodák, és Isten ereje nem rövidült meg." (P. João Bosco leveléből missziós társának 1976. szept. 9-én.)

A SZENTATYA HOMÍLIÁJA COSTA RICÁBAN

1983. márc. 3.

Szeretett Püspöktestvéreim, kedves testvérek!

1. Mélységes örömmel érkezem erre az imatalálkozóra Sabana fővárosi parkjában, hogy találkozzam veletek, hivők, akik San José szép városából, egész Costa Ricából és a földrajzi térség többi testvérállamából olyan számosan és lelkesen jöttetek össze. Mintha csak egész világosan meg akarnátok mutatni, hogy szeretettel fogadjátok a pápa jelenlétét ebben a szép és nemes országban.

Jövök látástokra, mint az idősebb testvér öccseihez; mint atya a hitben fiaihoz; mint Péter utóda a rábízott nyájhoz; mint apostoli zarándok azokhoz, akiknek „adósa" (Róm 1,14) szavával, szeretetével.

Mindenekelőtt fogadjátok legszívesebb üdvözletemet, amely szól a város érsekfőpásztorának, a többi püspöknek, az Istennek szentelt személyeknek, az Egyház fiainak és leányainak. Üdvözlöm a köztársasági elnök urat és a jelen levő hivatalos személyeket is.

2. „Krisztus szerette az Egyházat, és feláldozta magát érte" (Ef 5,25) – hallottuk az imént ennek a szentmisének első bibliai olvasmányában.

Ezek a szavak összesűrítik apostoli látogatásom természetét és céljait: hirdetni az Evangélium üzenetét, és felszítani a Krisztus és az Egyház iránti szeretetet.

Igen, testvéreim: azt kívánom, érezzük meg ebben a látogatásban, hogy új hívást kaptunk a katolikus Szentegyház iránti szeretetünk megvallására és növelésére. Az Egyház iránt, amely Krisztus Jegyese, amelyet „mindhalálig" szeretett. A hitnek ez a találkozója az oltár körül máris az Egyház iránti szeretet bizonysága.

Hiszen ha összejöttetek itt Krisztus nevében; ha én eljöttem Rómából Közép-Amerikába és ebbe a szeretett országba; ha püspökeitek, akik testvériesen meghívtak, azzal a szándékkal vannak eltelve, hogy ebből a találkozásból és reá adott nagylelkű feleletetekből a keresztény élet fokozódó megújulásának kiindulópontját alkossák, – mindez azért van, mert szeretjük az Egyházat, Jézus Krisztus példájára, aki mindhalálig szerette.

Jézus Krisztus kétségtelenül az Egyház egyedüli alapja (vö. 1Kor 3,11), Legfőbb Pásztora (vö. Jn 10; 1Pét 5,4) és Feje (vö. 2Kor 12,12; Kol 1,18). Ő alapította Péterre és utódaira. Ő kormányozza és élteti szünet nélkül.

Az Egyház az ő műve, benne meghosszabbítja magát, tükröződik és mindig jelen van a világban. Az Egyház az ő Jegyese, akinek mindenestül átadta magát, kiválasztotta önmagának, élővé tette és mindig elevenen tartja. Mi több: életét adta, hogy az Egyház éljen. Ezért – mint éppen most hallottuk az Evangéliumból – a kereszten függő Jézus megnyílt oldalában látjuk az Egyház eredetét, amint Éva Ádám oldalából született.

Testvérek! Legyünk nagyon tudatában ennek az igazságnak: Jézus Krisztus „szerette" és most is szereti az Egyházat. Valójában ugyanaz a szeretet ez, amellyel az Atya szereti „a világot", az embereket, minket, amely titokzatos módon arra indította, hogy kiszolgáltassa egyszülött Fiát a halálnak, „hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen" (Jn 3,16).

Ha tehát Jézus Krisztus annyira szerette az Egyházat, hogy meghalt érte, az azt jelenti, hogy ez az Egyház méltó a mi szeretetünkre is.

3. Csakhogy egyes keresztények néha úgy nézik az Egyházat, mintha ők maguk a peremén, kívül állnának. Úgy bírálgatják, mintha semmi közük nem lenne hozzá. Távol tartják magukat az Egyháztól, mintha Jézus Krisztushoz, Alapítójához való viszonya esetleges lenne, mintha puszta alkalmi következményeként keletkezett volna életéből és halálából; mintha Ő nem élne ott az Egyházban, tanításában és szentségi cselekményeiben; mintha az Egyház nem lenne magának Krisztusnak az emberekre bízott misztériuma.

Mások számára az Egyház közömbös, idegen. Viszont az öntudatos keresztények számára, akik tudják, „milyen szelleműek" (vö. Lk 9,55), az Egyház: édesanya.

Igen, szeretett testvéreim: az Egyház édesanyátok; minden keresztény anyja. Ő szült bennünket az örök életre a keresztséggel, az újjászületés szentségével (vö. Jn 3,5). Isten gyermekeinek érettségére emelt a bérmálás szentségében. Állandóan táplál Krisztus Testével és Vérével, amikor megüli az Úr halálának és feltámadásának titkát. A bűnbánat szentsége által kiengesztel az Atyával és saját magával, annak a kiengesztelésnek erejében, amelyet Krisztus a halálával vitt végbe (vö. 2Kor 5,19).

Így az Egyház ráállít bennünket arra az útra, amely Jézus Krisztus által az Atyához vezet; kíséri lépteinket tanítóhivatalával, igehirdetésével és szolgáinak működésével.

Az Egyház a ti édesanyátok is, Costa Rica gyermekei, Közép-Amerika népei, mert kultúrátok és civilizációtok az ő jelenlétében, az ő működése által látta meg a napvilágot és fejlődött ki. Összhangzóan tudta egyesíteni magában a bennszülött hagyományok gazdag örökségét és az Evangéliumot, megalkotva így egy új családot: Isten családját az ő Egyházában.

4. Ez az Egyház, tanításával, szentjeinek és mestereinek példájával buzdít bennünket, hogy ne csak a lélek dolgaival foglalkozzunk, hanem e világ valóságaival is és az emberi társadalom valóságaival, amelynek részét alkotjuk. Arra buzdít, hogy kötelezzük el magunkat az igazságtalanság kiküszöbölésére, dolgozzunk a békéért, a gyűlölet és erőszak leküzdéséért, mozdítsuk elő az

emberméltóságot, érezzük magunkat felelősnek a szegényekért, a betegekért, a mellőzöttekért és elnyomottakért, a menekültekért, száműzöttekért és otthonukat elvesztettekért, és annyi más emberért, akikhez szolidaritásunknak el kell érnie.

Ismerem a munka és béke légkörét, amely jellemez benneteket, Costa Rica szeretett gyermekei. Az Egyház, élén püspökeitekkel, papjaitokkal, szerzeteseitekkel és szerzetesnőitekkel, mindig példakép és ösztönző volt erre.

Kövessétek továbbra is. Ne csüggedjetek a nehézségek láttán. Ne feledkezzetek meg a keresztény értékekről, amelyek megkülönböztetnek és mindmáig segítenek benneteket. Legyetek hűségesek hagyományotokhoz, és a mélyreható változások és súlyos kihívások idején igyekezzetek az igazságos társadalomszervezet mintája lenni.

5. De gondolnunk kell a kötelességekre is, amelyekkel az Egyháznak tartozunk.

Először is: valamennyien felelősek vagyunk az Egyházért. Hiszen tagjai és gyermekei vagyunk. Mint Krisztus Teste eleven tagjainak, valamennyiünknek fel kell ajánlanunk hozzájárulásunkat e Test növekedéséhez. Erre hív Szent Pál tanítása (vö. 1Kor 12,15-16) a testnek és tagjainak szuggesztív képe alapján.

Igaz, minden tagnak megvan az Egyházban a sajátos szerepe, sajátos felelőssége: „Vajon mind apostolok? Mind próféták? Mind tanítók?" — kérdezi Szent Pál. Nem: mindegyiknek megvan a maga szerepe, ezt tölti be, a többiek tiszteletétől övezve, az Egyház hierarchikus szerkezetében és egységében.

De senki sem mondhatja: az Egyház, szentsége, a világban való küldetése, Istennek bemutatott tisztelete nem az én dolgom. Mindannyiunkra tartozik — püspökökre, papokra, szerzetesekre, szerzetesnőkre, világiakra, mindegyikre a maga helyén —, hogy építsük az Egyházat, jobban mondva tevékeny eszközei legyünk az Úrnak, aki Lelke által alkotja az Egyházat (vö. Ef 2,20-21). És hogyan jön létre az Egyház?

6. Egyházat alkot, aki, híven keresztségéhez, szentül él, elfordul a bűntől, fölveszi keresztjét Krisztussal, megmutatja magatartásában testvéreinek az Evangélium igényes és örvendetes valóságát.

Egyházat alkotnak, akik a házasság szentségében hitvesekként egyesülve, családjukból igazi házi egyházat alakítanak, amely példakép mindenkinek, egységében szilárd, hűséges az egység és házastársi hűség követelményeihez, teljes mértékben tiszteli az életet fogantatásától kezdve, és ezért elutasítja az abortusz bűnét; gyermekeinek átadja a hitet, és keresztény nevelést biztosít nekik.

Egyházat alkotnak, akik törődnek a felebaráttal, különösen a szegénnyel és elhagyottal, a mellőzöttel és elnyomottal; akik hűségesek a szolidaritás kötelezettségéhez, mindenekfölött a társadalmakat manapság megrázkódtató gazdasági válságokban.

Egyházat alkotnak, akik arra szentelik erejüket, hogy megjavítsák vagy megváltoztassák azt, ami akadályozza vagy elfojtja az embernek, minden embernek teljes kifejlődését.

Egyházat alkotnak, akik a püspöküktől rájuk bízott szolgálatokat híven gyakorolják. Gondolok a hitoktatókra, az Eukarisztia rendkívüli szolgáira, a kiküldött igehirdetőkre, azokra, akik testvéreiket előkészítik a szentségek méltó vételére és azokra, akik a különféle apostoli mozgalmakban buzgólkodnak.

Egyházat alkotnak a fiatalok, akiknek eszménye Krisztus, és nagylelkűen, lelkesen, tiszta szívvel adják oda magukat a többiek szolgálatára, mint a gyakran elöregedett és szomorú társadalom megújító kovásza.

Egyszóval: egyházat alkotunk, amikor igyekszünk szentek lenni; mindig és mindenben Isten akaratát teljesíteni, hogy az Egyház, bár bűnös emberek alkotják, mégis egyre hűségesebb legyen a szentségre szóló hivatásához. Ez az Egyház iránti szeretetünk legjobb bizonysága.

7. Kedves testvéreim! Szeressük mindig az Egyházat. Érezzük magunkat felelősnek érte, az Isten szava iránti hűségéért, Krisztustól rábízott hivatásának betöltéséért, hivatása melletti kitartásáért, hogy legyen „mintegy szentsége, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének" (Lumen gentium 1).

Szeressük az Egyházat, mint Anyánkat; úgy, ahogyan szeretjük a Szentséges Szűz Máriát, akit ti karthágói szentélyében a „la Negrita de los Angeles" (kb.: néger leányka az angyalok között, azaz: Angyalos Fekete Mária) bájos nevén hívtok.

Szeressük az Egyházat mindenek fölött, ahogyan Krisztus szerette, egészen odáig, hogy életét is odaadta érte. És kérjük Tőle ebben a most bemutatott szentmisében, hogy az Egyház iránti szeretet legyen keresztény életetek jellemzője, Costa Rica és Közép-Amerika hűséges gyermekei. Úgy legyen!

EVANGELIZÁCIÓ ÉS NÉPI VALLÁSOSSÁG LATIN-AMERIKÁBAN

(A pueblai nyilatkozatból, vö. Szolgálat 43. sz.)

A nép vallásossága vagy népi vallásosság (vö. Evangelii Nuntiandi 48) a mély, isteni pecséttel ellátott hit, az ebből következő meggyőződés és az ezt kifejező magatartás összessége; az a kultúrforma, amit vallásában egy adott nép magára ölt. A latin-amerikai népek vallási kultúrájának legjelentősebb kifejezési formája a katolikus hit, a népi katolicizmus.

Népeinket a bennük testet öltött evangélium gyűjti össze abba a történelmi-kulturális eredetiségbe, amit Latin-Amerikának nevezünk. Identitását szimbolikusan tükrözi a guadalupei Mária mesztic arca, amely evangelizálása elején megjelent.

A népi vallásosság lényegében értékgyűjtemény, amely a lét nagy kérdéseire keresztény bölcsességgel ad feleletet. A katolikus népi bölcsesség életet alakító képességgel rendelkezik. Így alkotó módon foglalja magába az istenit és emberit, Krisztust és Máriát, a testet és a lelket, a kommúniót és a szerve-

zetet, a személyt és a közösséget, a hitet és a hazát, az értelmet és az érzelmet. Ez a bölcsesség keresztény humanizmus, amely elkötelezetten hirdeti minden személy istengyermeki méltóságát, alapvető testvériséget hoz létre, megtanít a természet felfedezésére, a munka megértésére, s örömre és jókedvre ad okot még a legkeményebb életkörülmények között is.

Minthogy ez a kulturális valóság a társadalom széles köreit hatja át, a népi vallásosság tömegeket képes összefogni. Éppen ezért az Egyház a népi vallásosságon keresztül tölti be egyetemességre szóló parancsát. Mivel „tudatában van, hogy mindenki számára hirdetnie kell az üdvösséget, és hogy az evangéliumi üzenet nincs a bennfentesek, kiváltságosak, kiválasztottak kis csoportjának fenntartva, hanem mindenkié" (Ev. Nunt. 57), az Egyház képes elérni a tömegeket a kegyhelyeken és a vallásos ünnepeken. Itt van alkalma az evangéliumi örömhírnek arra (bár nem mindig használják ki eléggé lelkipásztorilag), hogy „eljuthasson a tömegekhez" (uo.)

A népi vallásosság nemcsak tárgya az evangelizálásnak. Mint az Isten igéjének megtestesülése, aktív eszközzé válik, hogy a nép állandóan evangelizálja önmagát.

Jóllehet a népi vallásosság rányomja bélyegét Latin-Amerikára, mégsem jutott eléggé kifejezésre társadalmaink és államaink szervezetében, és ezért érvényben marad, amit II. János Pál pápa „bűnös rendszernek" nevezett. Ilyen a szegények és gazdagok közötti űr, a fenyegető veszély, amiben élnek, az igazságtalanságok, megvettetések és meggyalázások, amiket szenvednek. Mindez gyökeresen ellentmond a személyi méltóság és a testvéri együttérzés értékeinek.

Ezeket, mint az evangéliumtól kapott parancsokat, a latin-amerikai nép szívében hordozza. Innét van az, hogy vallásossága gyakran „az igazi felszabadulás" utáni kiáltásba tör ki (II. János Pál zapopáni beszéde).

A népi vallásosság pozitív elemeiként a következőket jelölhetjük meg: A Szentháromság tudata, amit az áhítatgyakorlatokban és a festészetben figyelhetünk meg. Isten atyai gondviselésének átélése. Krisztus megtestesülésének (karácsony, a Gyermek Jézus) és keresztre feszítésének (a szentmisében és Jézus Szívének tiszteletében) ünneplése. Mária szeretete: ő és „titkai ezeknek a népeknek sajátos egyéniségéhez tartoznak, és jellemzik népi vallásosságát" (II. János Pál Zapopánban); tisztelik mint a Szeplőtelen Istenanyát és az emberek anyját, több országunk és az egész kontinens Királynőjét (Guadalupe). Védőszentjeink, halottaink tisztelete. A személyi méltóság és a testvéri együttérzés tudata. A bűn tudata és az engesztelés szükségessége. Teljes formában képes kifejezni hitét, felülmúlva a racionalizmust (énekkel, képekkel, gesztusokkal, színekkel és tánccal). Hite kiterjed az időre (ünnepek) és térre (kegyhelyek és templomok). Érzéke van a zarándoklatokra, mint az emberi és keresztény lét szimbólumára. Gyermeki módon tiszteli lelkipásztorait, mint Isten képviselőit. Képes hitét kifejezően és közösségileg ünnepelni. A szentségek és szentelmények mély egységet alkotnak egyéni és társadalmi életével. Meleg szere-

tettel viseltetik a Szentatya iránt. Képes szenvedni és hősiesen elviselni a megpróbáltatásokat, s hitét megvallani. Értékeli az imádságot. Elfogadja a másik személyt.

A latin-amerikai vallásosság bizonyos idő óta szenved a vezető rétegek és a nép közötti szétválasztódás következményeként. Ez azt jelenti, hogy hiányzik a nevelés, a katekézis és a lendület, mivel hiányzik az Egyház részéről a megfelelő lelkipásztori törődés.

Az előbbi negatív szempontok különböző forrásból erednek. Ősi jellegűek: babona, mágia, fatalizmus, hatalomimádat, fetisizmus és ritualizmus. A hitoktatás ferdeségéből származnak: merev archaizmus, tudatlanság és tévtanok, szinkretista értelmezés, a hitnek pusztán valamelyes Isten-kapcsolattá csökkenése. Fenyegető veszélyek: a tömegtájékoztatási eszközökben hirdetett szekularizmus, fogyasztási láz, szekták, keleti vallások és agnoszticizmus, ideológiai, gazdasági, társadalmi és politikai manipulációk és szekularizált messianizmusok, a kulturális változásokkal fellépő városi gyökértelenség és proletarizáció. Állíthatjuk, hogy ezek között a jelenségek között nem egy valóságos ellen-evangelizáló mozgalmat alkot.

Miként az egész egyház, a népi vallásosság is újra meg újra evangelizálásra szorul. Latin-Amerikában mintegy 500 éve hirdetik az evangéliumot, és lakói általában meg vannak keresztelve. Az evangelizáció tehát felhívás „népünk keresztény emlékezetére". Pasztorálpedagógiai munka, hogy vállaljuk, megtisztítsuk, kiegészítsük és fellendítsük a népi vallásosságot az evangélium által. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy meg kell újítani a pedagógiai párbeszédet, kiindulva az utolsó oktatásokból, amelyeket a régi hithirdetők népünk szívébe vésték. Ezért kell ismernünk a nép szimbólumait, néma, szavakban ki nem fejezett nyelvét. Elérésére élő dialógusban kell közölnünk az Örömhírt, felújított kateketikával.

A helyzet sürget. A földműves társadalmi rendszer városivá és iparivá alakulása döntő krízis elé állítja a népi vallásosságot. A népi vallásosságnak katolikus értelmezése szerint az iparosodás nem szükségképpen jelenti annak végét. Évezredünk végén a következőkben foglalhatjuk össze a népi vallásosságra vonatkozó lelkipásztori feladatokat:

a) Megfelelő katekézist és evangelizálást kell nyújtani azoknak a tömegeknek, amelyek meg vannak keresztelve, és meggyengült köztük a népi vallásosság.

b) Mozgósítani kell a lelkipásztori csoportokat, a plébániákat, az egyházi kisközösségeket és az egyházi apostolokat általában, hogy nagylelkűbben legyenek „kovász a kenyérben". Ahogy jól állapította meg a medellini találkozó: „ez a vallásosság válaszútra állítja az egyházat: megmarad általános Egyháznak, vagy szektává válik — ha nem tudja életkeringésébe kapcsolni azokat az embereket, akik ebben a formában fejezik ki vallásosságukat" (Népi pasztoráció 3). A feladat ma még aktuálisabb, mint tíz évvel ezelőtt. Az elitcsoportoknak kell átvenniök a nép szellemét, hogy megtisztítsák, és megtisz-

tult formában megtestesítsék. Tevékeny munkatársainkban ki kell fejlesztenünk a népi vallásosságot evangelizáló szolgálat misztikáját. E célból részt kell venniök a népi összejöveteleken és a népi megnyilvánulásokon, hogy belülről tehessenek tanúságot.

c) Folytatnunk kell kegyhelyeink fokozatos és tervezett átalakítását, hogy az evangelizáció „kiváltságos helyeivé" váljanak (II. János Pál Zapopánban). Meg kell tisztítani őket mindenféle manipulációtól és kereskedéstől. Különös feladat vár nemzeti kegyhelyeinkre, amelyek a hit és népünk története kölcsönhatásának szimbólumai.

d) Figyelemmel kell kísérnünk a parasztok és a bennszülöttek népi vallásosságát, hogy növekedjenek sajátos jellegük és fejlődési törvényeik szerint, és megújuljanak a II. Vatikáni Zsinat szellemében. Így készülnek fel az általános kulturális változásra.

e) Gyümölcsöző kölcsönhatást kell előmozdítani a liturgia és a népi vallásosság között. Így terelhetjük okosan helyes mederbe a népünk körében ma észlelhető imádságos és karizmatikus életerőt sugárzó törekvéseket. Másrészt a népi vallásosság – a maga szimbolikus és kifejezési gazdagságával – termékeny dinamizmussal szolgálhat a liturgiának. Helyes megkülönböztetéssel segíthet, hogy az általános Egyház imája még inkább és még jobban ölthessen köztünk testet.

f) Keressük, hogyan kell újrafogalmazni és áthangszerelni a népi vallásosságot a városi-ipari civilizáció távlatában. Ezt a folyamatot már megfigyelhetjük kontinensünk nagyvárosaiban. Itt a népi vallásosság önkéntelenül is új formákban jut kifejezésre, és új, saját ölén érlelt értékekkel gazdagodik. Ebből a szemszögből kell arra törekedni, hogy a hit fokozatosan fejlessze a személyi érést és a felszabadító közösségtudatot. Olyan lelkiséget tápláljon a hit, amely biztosítani képes kontemplatív kitárulást, hálát az Istennek, és költői, bölcs találkozást a teremtett világgal. Legyen a hit a nép örömének forrása és ünnepének indítéka még a szenvedésben is. Ilyen módon csírázhatnak ki kulturális formák, amelyek megszabadítják a városi iparosodást a nyomasztó csömörtől és a hideg, fojtogató anyagiasságtól – ahogy ez a többi kontinensen történik.

g) Magunkévá kell tenni azokat a vallásos nyugtalanságokat és forrongásokat, amelyek felébrednek az évezredek végét jellemző történelmi félelemben. Magunkévá kell tenni őket – Krisztus uralma alatt és az Atya gondviselésében, hogy Isten gyermekei az időben folyó küzdelem közepette elnyerjék a szükséges békét.

h) Ha az Egyház nem értelmezi újra a latin-amerikai nép vallásosságát, úr lép föl, amit majd kitöltenek a szekták, a szekularizált politikai messianizmusok, a fogyasztási láz a maga csömörével és a közömbösség, vagy pedig a pogány pánszexualizmus. Újra megjelenik az Egyház előtt az alternatíva: amit nem tesz magáévá Krisztusban, az nincs megváltva, és új bálvánnyá lesz – régi gonoszsággal.

Latin-Amerika püspökei

II. JÁNOS PÁL PÁPA APOSTOLI ÚTJA KÖZÉP-AMERIKÁBAN

Szentatyánk apostoli útjait mindig nagy várakozás, találgatás, szerető aggodalom és imahadjárat előzi meg.

Talán egy útjánál sem volt erősebb ezeknek az előzményeknek a skálája, mint éppen az utolsónál, amely március 2-től 9-ig tartott. Nem lephet meg senkit ez a tény, aki csak egy kicsit is ismeri ezeknek a közép-amerikai államoknak sok problémáját, a múltból fakadó és az utóbbi években akuttá fajult gyötrődéseit, igazságtalanságait, az emberi jogoknak sárba taposását, az élet tiszteletének és az erkölcsi értékeknek rohamos csökkenését.

Alig pár éve mit tudott a világ közvéleménye ezekről a kis országokról? „Banán-köztársaság" néven voltak inkább ismertek, de már csak kevesen tudták nevüket felsorolni, vagy helyüket a térképen megmutatni.

De aztán jött a nemzeti felkelés a Somoza-önkényuralom ellen Nicaraguában, a csatorna jogi helyzetének megváltozása Panamában, katonai kormányok kegyetlenkedései Guatemalában elsősorban a nagy többséget kitevő bennszülött indián népcsoport ellen, és főleg az a kegyetlen, minden részről egyforma embertelenséggel folytatott, életet, javakat nem kímélő belső harc, amely El Salvadort is ismertté tette a világ előtt. Az a tény pedig, hogy a jelek szerint ezeknek az országoknak belső okokból fakadó vajúdásai mögött felsorakoznak a nagyhatalmak érdekei, mindegyre inkább a világközvélemény egyik fő hírévé tette az itteni problémákat.

Vulkánok és földrengések országai ezek, de még többet szenvednek az emberi kegyetlenségtől és önzéstől, mint a természet erőinek háborgásától.

Mi sem természetesebb tehát, mint hogy a Szentatya útját a szokottnál is nagyobb várakozás, találgatás és aggodalom előzte meg.

A várakozás egyben vágyakozás volt, elsősorban ezeknek az országoknak szenvedő néprétegeinél. II. János Pál pápát a világ egyre jobban mint a béke angyalát, az emberi jogok és alapvető erkölcsi értékek védőjét és a szeretet, a kiengesztelés apostolát ismeri. Ezzé tették őt apostoli útjai, prédikációi, enciklikái. A közép-amerikai kis államok szenvedő embertömegei vágyakozva néztek a Pápa jövetele elé abban a reményben, hogy szavai és közbenjárása enyhíteni, javítani fogják sanyarú helyzetüket.

Logikus, hogy a találgatás is nagy volt minden részről: mi lesz a pápai látogatás eredménye? hogyan fognak reagálni intéseire a kormányok, felelős államférfiak, katonák, harcban álló ellenfelek? Hallgatnak majd a Pápára? hajlandók lesznek követni tanácsait, útmutatását a békés megoldások, a javak igaz-

ságosabb elosztása, az emberi jogok nagyobb megbecsülése, az erkölcsi és vallásos értékek intenzívebb élése érdekében?

Külföldiek, belföldiek, újságírók, diplomaták gyakran kérdezték véleményemet főleg erről a pontról. Mindig azt feleltem, hogy nem vagyok próféta. Viszont annak a meggyőződésemnek is kifejezést adtam, hogy a Pápa látogatása és szavai nem maradhatnak eredmény nélkül, még ha nem is lesz ez azonnal látható. Azt is hangsúlyoztam, hogy téves lenne csodát várni a Szentatya jövetelétől. Igen, ő mutat majd utat a problémák megoldásához, de tanácsainak követése és megvalósítása az itteni országok felelős vezetőinek és egyúttal a közösségnek a feladata.

A Szentatyának ezt az apostoli útját még több aggódó ima előzte meg, mint az eddigieket. Imahadjárattal készültek az itteni egyházi közösségek, szerzetesrendek, hívek, és tudomásom van arról, hogy Európában és más világrészeken is sok imádság készítette elő a Pápa útját, s igyekezett kikönyörögni számára az Úr áldását, oltalmát. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy az egyik-másik itteni országban uralkodó létbizonytalanság joggal töltötte el aggodalommal a Krisztus helytartójának életét féltő híveket. Hála Istennek, nem történt semmi, ami a Pápa életét veszélyeztette volna.

Az apostoli út programját szükségtelen leírnom, hiszen arról a hírközvetítő szervek bőségesen beszámoltak mindenütt.

Talán szabad megjegyeznem azt a külön örömet, amelyben azáltal volt részem, hogy a Pápa négy éjszakát töltött a Costa Rica-i nunciatúrán. Oda érkezett meg márc. 2-án este, amikor az ország központi szemináriumában együtt volt Közép-Amerika összes püspökével. Márc. 3-a Costa Rica napja volt. 4-én tőlünk ment Nicaraguába, 5-én pedig Panamába. Vasárnap reggel, márc. 6-án együtt repültem vele a pápai gépen El Salvadorba, ahonnan már nem tért visszza hozzánk, hanem folytatta útját Guatemalába és onnan Hondurasba, Belicebe és végül Haitiba. Így ismételten módom volt együtt lenni a Szentatyával asztalnál, autón, és épülhettem imádságos lényén, a belőle kisugárzó nagy nyugalmon, erőn, biztonságon.

Mit mondhatok az út eredményeiről?

Pusztán emberi szemmel nézve kevésnek tűnhetik a kézzelfogható, konkrét eredmény. Április 13-án, amikor e sorokat írom, a harc tovább folyik El Salvadorban, most még egy Honduras és Nicaragua közötti háború lehetősége is felmerül. Guatemalában a Pápa kérése ellenére közvetlenül érkezése előtt és után is kivégzések voltak. Nicaraguában politikai eseménnyé igyekeztek átformálni a látogatást, és még a szentmise liturgiáját is zavarták.

Mégis: a Pápa szavai világosak, határozottak voltak, nem lehetett őket meg nem hallani. Tényeket sorolt fel, sebekre mutatott rá, kötelességeket, felelősséget emelt ki, amelyek milliók szívében éltek eddig ilyen világos forma nélkül. Mindez nem maradhat eredmény nélkül, főleg ha az itteni egyházi és világi felelősök életben tartják, tovább viszik és ismétlik a pápai útmutatást. Azt sem

szabad elfelednünk, hogy a jelen pillanatban igen nagy erőfeszítések folynak diplomáciai vonalon a problémák demokratikus, dialóguson keresztül való megoldására, a Nicaragua és Honduras közötti háborús veszély elhárítására. Nem lehet ezt legalább részben a Pápa év eleji békeszózatának és itteni útmutatásainak betudni, amelyekkel a problémák megoldásának ezt az útját hangsúlyozta?

Meg kell azonban említenem egy nagyon fontos eredményt, és teszem ezt örömmel. A Pápa útja elsősorban apostoli út volt. Mindenekelőtt tehát testvéreinek a hitben való megerősítésére törekedett. És erre nagy szükség is van, főleg ha szem előtt tartjuk az ezekben az országokban, de az egész dél-amerikai kontinensen is tapasztalható fájdalmas tényt: a legkülönbözőbb szektáknak a katolikus tömegek közé való egyre erősebb betörését, ami a hívek ezreinek az Egyháztól való elszakadását jelenti. És ezenkívül is, különböző okokból, igen sok hivő távol él a szentségektől, csak névleg tartozik az Egyházhoz.

A Pápa látogatása valóságos népmisszió volt. Tömegek lelkét rázta fel, lelkiismereteket mozgatott meg. A szentségektől hosszú-hosszú idő óta távol állók keresték és keresik fel a gyóntatószéket, hisz a Szentatya beszédeinek egyik központi gondolata éppen a megújulás, a bűnbánat, a kibékülés volt, amit most a szentév vihet tovább. Az Egyháztól elszakadtak közül is igen sokan találták meg a visszavezető utat. Papoktól hallom és a gyóntatószékben magam is tanúja vagyok ennek a lelki megújulásnak, Istennel való kibékülésnek, új életindulásnak. Indítóokul a Pápa jövetelét, szavait, személyét említik. Egy orvos gyónt nálam negyven év után, és így magyarázta: amint a Pápát láttam és hallottam, tudtam, hogy rendbe kell hoznom az életemet.

Nem lehet lemérni, de nem is lehet eléggé értékelni a kegyelemnek ezt a csodás működését. És ha sokak munkájával, őszinte erőfeszítésével, imával és áldozattal tovább sikerül vinni és megerősíteni ezt a kegyelmi áradatot, akkor csak hála és öröm tölthet el minket az Úr iránt, aki helytartóján keresztül készíti elő a lelkeknek ezt a megújulását. És ha ez tovább folyik, egyre jobban terjed, nem lehet-e a benső átalakulástól külső eredményeket, békésebb, emberibb, keresztényebb életet is várni magukban az országokban és egymás közötti kapcsolataikban?

Adja Isten, hogy így legyen.

Kada Lajos

AZ ÚJ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYVRŐL

Ha egy beavatatlan fölüti az új egyházi törvénykönyvet, és azt olvassa a 16. kánonban: „a törvények hiteles értelmezése a törvényhozónak van fenntartva", könnyen azt a következtetést vonja le, hogy a katolikus egyház erősen központosított szervezet, amiben még a jogi rendszer fejlődése is a törvény-

hozó kizárólagos ellenőrzése alatt áll. De ha tovább olvas, meglepetés vár rá: a 27. kánon megállapítja, hogy „a törvények legjobb magyarázója a szokás." Ha csak ezt veszi figyelembe, arra következtethet, hogy a katolikus közösség fel van ruházva azzal a képességgel, hogy törvényeit értelmesen és szabadon kezelje, és állandóan kifejlesztett szokásokkal az élet kívánalmaihoz igazítsa. A két kánon egyszerűen ellentmondónak tűnhet a szemében!

Valóban mindegyik kánon, a törvény tömör nyelvén, mást-mást mond. Együtt sokrétű hagyományainkról beszélnek. Ezek a hagyományok különböző forrásokból erednek, s képesek arra, hogy a társadalmat egyensúlyban tartsák.

A II. Vatikáni Zsinat megerősítette a pápa kormányzó hatalmát: tehát szabadságában áll törvényeket hozni és értelmezni. De ugyanaz a zsinat kimondta azt is, hogy az Isten népének hitérzéke csalhatatlan, tehát az is hivatott hozzájárulni bölcsességével, belátásával a törvények okos értelmezéséhez és alkalmazásához. Az Egyházban „felülről" is, „alulról" is eleven erők működnek. Egyik sem független a többitől, egyik sem dolgozhat a többi nélkül. Ha mozgásuk iránya különböző is, mind erőt képviselnek, és növekedésben tartják a testet.

A látszólag ellenkező gyakorlati jogszabályok tehát valójában az Egyház életét írják le. Az egyensúly békében és rendben a törvényhozó és a törvény alatt állók közti finom dialektikus játékon múlik.

Az új egyházi törvénykönyvet 1983. jan. 25-én hirdették ki, huszonnegyedik évfordulóján annak a napnak, amikor XXIII. János pápa hírül adta, hogy hármas lépéssel kívánja az egyházat megújítani: római egyházmegyei zsinattal, azután egyetemes zsinattal és végül a kánonjog reformjával. Az új kódex 1983. nov. 27-én, advent első vasárnapján lép majd életbe.

Hogy megértsük alapvető irányát, vissza kell mennünk 1917 pünkösdjéig, amikor XV. Benedek pápa közzétette az Egyház első összefoglaló törvénykönyvét. Kevesen tudják azt ma, milyen mélyrehatóan megváltoztatta ez az egyház életét. Azelőtt jogrendszerünk pápai és zsinati törvények keveréke volt, vegyítve jogi döntésekből kikövetkeztetett normákkal és jámbor szokásokból levont szabályokkal. Az egységes kódex közzétételével nyertünk világosság és rövidség terén, viszont vesztettünk a szokások eleven erejében.

Az 1983-as kódex az 1917-eshez képest nem jelent gyökeres változást. A legjobb hasonlat egy régi ház „modernizálása" lehetne. Az alapok és a falak megmaradtak, de sok régi bútor eltűnt, és újak vonultak be. A házban több az élettér, és kívülről is jobbnak látszik. Kellemesebb a bentlakóknak, és hívogatóbb a mellette elhaladóknak.

A régi kódex öt könyvből állt. Az újban hét van. Nézzük őket egyenként.

I. könyv: Általános szabályok (203 kánon). Ez az alapvetés. Megismétli a törvény és a szokás hagyományos meghatározását és leírását; új rangot ad a törvényben a rendeleteknek, instrukcióknak és adminisztratív intézkedéseknek. Újdonság az is, hogy nagyobb jelentőséget biztosít az alárendelt törvényhozásnak, pl. a Szentszék kongregációi által.

II. könyv: Isten népe (543 kánon). Mintája az Egyházról szóló zsinati konstitúció, a Lumen Gentium. Meghatározza a keresztények általános jogait és kötelességeit. Külön rész foglalkozik a világiak jogi helyzetével; ez sokat javult. Azután következnek az alkotmányi törvények: a pápa és a püspökök, az egyetemes egyház és a helyi egyházak közti viszony. A püspöki testület és a helyi egyházak jogi helyzete, a Zsinat világos hatásaként, most szilárdabb, mint az első kódexben volt. Jelentős szerepet ad a különféle szintű új kollegiális testületeknek is, amilyenek pl. a római püspöki szinódus az egyetemes egyházban és a papi szenátusok az egyházmegyékben, bár mindezek tanácsadó szervek maradnak. Kiemeli a lelkipásztori tanácsok jelentőségét, de nem teszi őket mindenütt kötelezővé. Ugyanitt található az „Istennek szentelt élet intézményeinek" (szerzetesek, világi intézmények, társulatok) törvénye. Mind nagyobb szabadságot kapnak életmódjuk meghatározásában, szerkezetük egyszerűsödik. Viszont működésüknek be kell illeszkednie az egyházmegye életébe, munkájuk a püspök felügyelete alá tartozik.

III. könyv: Az Egyház tanítói küldetése. Rövid, de súlyos fejezet 87 kánonnal. Az igehirdetői, hitoktatói, misszionárius tevékenység törvényeit tartalmazza. Egy fejezet szól az iskolákról, a legalsóbbtól a legmagasabbig. Hangsúlyozza a modern tömegtájékoztatási eszközök használatának jelentőségét. Világosan elismeri, hogy minden kereszténynek joga van hirdetni az evangéliumot, de ugyanakkor növeli a helyi püspök ellenőrző szerepét.

IV. könyv: Az Egyház megszentelő küldetése (420 kánon). Sok dologban megerősíti a különféle zsinati és zsinat utáni szabályokat a szentségek kiszolgáltatását és más vallásgyakorlatokat illetően. Sok fölemelőt tartalmaz a közösségre nézve. Az új házassági törvény sokkal emberiesebb, mint elődje, bár megmaradt néhány elavult, szükségtelen és merev szabály.

V. könyv: Az Egyház anyagi javai. 57 kánonból álló rövid rész; előírásai elég tágak helyi alkalmazásra.

VI. könyv: Egyházi büntetések. Ez is rövid (89 kánon). A büntetőjog egyházi megfelelője. Olvasása közben csodálattal látjuk, mennyit haladt az Egyház könyörületben és részvétben az utóbbi évtizedek folyamán, nem is beszélve az inkvizíció idejéről! A büntethető „vétségek" száma jelentősen csökkent, a büntetések egyszerűsödtek. De megmaradt néhány kivételes esetre a kiközösítés régi intézménye.

VII. könyv: Perjog. Hosszú (353 kánon), sok technikai részletet tartalmaz. De azért egyszerűbb, mint az első kódex volt.

Egészében nézve elmondhatjuk, hogy a régi és az új kódex között vannak különbségek és vannak hasonlóságok. Különbségek: A kánonok száma 2414-ről 1752-re csökkent. Kevesebb törvény annyit jelent, hogy a közösség nagyobb szabadságot élvezhet. Struktúrák egyszerűsödtek; sok előírás és tilalom megszűnt.

Mindenütt világos a II. Vatikáni Zsinat hatása. A könyvnek és fejezeteknek már a címe is mutatja, hogy a jelenlegi törvények gyökere a zsinat teológiájá-

ban van. A törvényhozó komoly erőfeszítéssel törekedett kellőképpen figyelembe venni az ökumenikus mozgalmat. És az Egyház nem védekező szerepben jelenik meg a környező világ ellen.

Hasonlóságok is vannak. Az új kódex is a római jogi fogalmakat használja. Igyekszik megőrizni késő középkori felfogásokat; különösen kitűnik ez a házasságjogban, a büntetésekben és a perjogban. A decentralizáció is lehetne még nagyobb.

Természetesen az új kódex értékelése még csak ideiglenes és részleges lehet. Ideiglenes, mert a törvény igazi ereje és gyengéi csak a használat során derülnek ki. Részleges, mert a kritikai elemzés nagy munkája éppen csak hogy megkezdődött.

A jogtudomány szempontjából ez a második kódex kevésbé egységes és csiszolt, mint az első volt, amelyre Gasparri bíboros jogi lángelméje nyomta rá jegyét. Ez inkább egy bizottság műve, a velejáró kompromisszumokkal.

A kánonok **nem egyforma erővel kötelezneknek.** Egyesek újra hangsúlyozzák a régi hitigazságokat. Mások valamelyik teológiai iskola véleményének a kifejezői. Ismét mások buzdító jellegűek, anélkül, hogy jogilag kötelezznének. Végül itt vannak az igazi szoros értelemben kötelező jogszabályok. Mindegyik fajtát a maga sajátos módján kell értelmezni. Ez azt jelenti, hogy hitigazságok és teológiai vélemények esetében mindig vissza kell mennünk a teológiai forrásokhoz, és belőlük kiindulva kell értelmezni a kánonokat, sohasem fordítva. Vagyis gyakorlati példát adva: az új kódex nem lehet a II. Vaticanum értelmezésének a mértéke, hanem a törvényt kell a Zsinat tanításának megfelelően érteni és magyarázni.

A pápai primátus és az egyházmegyei püspöki hatalom egyensúlya terén az új kódex részben a Zsinat óta folyó fejlődést szentesíti, részben új útra lép. A megyéspüspökök egyes esetekben, kivéve bizonyos fenntartott ügyeket, felmenthetnek az általános egyházi törvények alól. De ugyanakkor a római hivatalok hatalma a törvényhozásban növekedett.

Alapvető jogok az egyházban. Az új kódex e téren minden eddigi jogi írásnál messzebb megy. Az Egyház tagjainak joguk van részt venni a hithirdetés művében, szabadon kimondani véleményüket, beleértve az egyházi felsőbbségnek adott tanácsot is. Joguk van a liturgikus életben való részvételhez, a szentségekhez, a neveléshez, egyéni életformájukhoz és jó hírükhöz. A tudományos kutatóknak joguk van az igazságot minden becsületes eszközzel keresni. Kivétel nélkül mindnyájuknak joguk van „érvényt szerezni jogaiknak". Ez a kijelentés közel áll egy keresztény Magna Chartához. A gyakorlatban azonban ez alig lesz megvalósítható; hiányoznak azok a bíróságok, amelyek gyorsan és eredményesen tudnának segíteni.

Közösségi vallásgyakorlat. Szent Pál mély meggyőződéssel mondta, hogy a törvény ne szaporítsa a bűnt, szabadságra hívott bennünket az Isten. A korai keresztény közösségek vallásgyakorlatai szabadságból születtek, pl. a vasár-

napi Eukarisztia, a nagyböjti és adventi bűnbánati gyakorlatok, a pénteki böjt, az ünnepek megtartása: mindezt túláradó nagylelkűség hozta létre; mind a közösség életerejének volt a jele. De a „törvény" fokozatosan ismét színre lépett, az önkéntes felajánlásokat jogi kötelezettségekké tette, és sok évszázadon át hatalmas kazuisztikát fejlesztett ki. Nem csoda, hogy még az egész egyházjogot is rossz hírbe hozta szűk látókörével és kicsinyes szellemével. A Zsinat után VI. Pál pápa új irányt keresett: visszatérést a régi szabadsághoz, pl. mikor megváltoztatta a böjti törvényeket. Sajnos az új kódex ismét hangsúlyozza a jogi kötelezettséget, igaz, hogy szelídebben, mint a régi.

Ökuméné. A nagy áttörés a katolikus egyház és a többi keresztény egyházak viszonyának értelmezésében a Zsinatnak köszönhető. Elfogadta a részleges egység, „communio" eszméjét. Látta és kimondta, hogy az egyházak lehetnek ugyanakkor egyek és megosztottak. Innét az érdekes kifejezés: „különvált testvérek". Ezt a finom teológiai fogalmat jogilag kifejezni roppant nehéz, talán lehetetlen. A hagyományos egyházjogban valaki vagy teljes egységben volt az Egyházzal, vagy teljes szakadásban. A Zsinat utáni törvényhozónak viszont az volt a feladata, hogy olyan viszonyt szabályozzon, ami ugyanakkor egység és megoszlás. Méltánytalan lett volna teljes sikert elvárni, ami nem is történt meg. De el kell ismernünk, hogy jelentős változások mentek végbe. Jó példa a vegyesházasságok esete. Nincs többé szükség egy szigorú házassági akadály alóli felmentésre, csak megértőbb jellegű engedélyre. A nem katolikus fél lelkiismeretét tiszteletben tartják, a gyermekek katolikus nevelését – amennyire az adott körülmények között lehetséges – csak a katolikus félnek kell megígérnie.

A világiak szerepének előmozdítása. Alig van sürgetőbb feladat a mai Egyházban. Ahogy egy zenekar nem lehet jó gyönge zenészekkel, akármilyen jó is a karmester, az Egyház teste sem lehet igazán „egész-séges", ha a világiak nem vesznek részt teljesen a közösség életében, s nem végeznek munkát az Egyházért. Az új kódex sokat tesz ennek előmozdítására. Ajánlja, hogy világiak vegyenek részt különféle tanácsadó testületekben; felhatalmazza őket fontos szolgálatok teljesítésére. Egyházi törvényszék tagjai is lehetnek. De ezzel a szerencsés fejlődéssel egyidőben egy másik irányt is találunk sok kánonban – inkább a hangnemben, mint a szavakban. Újra meg újra intik a szabályok a világiakat, hogy legyenek okosak, megfontoltak és tisztelettudók. Jobb kifejezést lehetett volna adni a keresztény személy szentségének. A legelső szentség, a keresztség, Isten fogadott gyermekeivé tesz, s ez a méltóság fölötte áll minden más méltóságnak és hivatalnak.

Az egyházjog persze az Egyház emberi oldalához tartozik. Szerény eszköz, hogy segítse a közösséget megélni Isten titkait. Minthogy ezek a titkok felülmúlnak minden törvényt, nem csoda, ha a jogszabályok nem tökéletesek.

A jövő. A törvényt úgy is fel lehet fogni, hogy az a törvényhozó üzenete az alattvalókhoz. A kérdés az, hogyan feleljen a közösség. Három kifejezésben foglalható ez össze: a törvényt be kell fogadni, jól meg kell érteni, és az evangéliumhoz hűségesnek kell maradni.

A törvény befogadása. Minden jogszabály életében két szakaszt kell megkülönböztetnünk. Az első fogantatásától kihirdetéséig terjed; a második akkor kezdődik, amikor a közösség először szerez róla tudomást, és addig terjed, ameddig megtartja. Ez fontos megkülönböztetés. Akár polgári, akár egyházi közösségről van szó, az alattvalóknak be kell fogadniok az új törvényt, hogy életalakító erővé legyen. Természetesen nem „jóváhagyásról" van szó, hanem arról, hogy értelmes és szabad személyek csak akkor tudnak meggyőződéssel és méltóképpen engedelmeskedni a törvénynek, ha ismerik az értéket, amit az meg akar valósíttatni, és önkéntesen dolgozni is akarnak érte. Ezért a törvényhozónak többet kell mondania, mint ami a tömör szabályba fér: meg kell magyaráznia a törvény értelmét. A közösségnek viszont igyekeznie kell megismerni a törvény szolgálta értékeket, és közre kell működnie megvalósításukban. Csak így lesz a rideg szabály eleven erő a közösség életében.

Értelmezés. Nem arra az értelmezésre gondolunk, ami hivatalos válasz formájában jön a Szentszéktől; ilyen eset volt bőven az első kódex kihirdetése után is. Hanem arra az értelmezésre, ami a szokásból születik. Maga a kódex mondja ezt a „legjobbnak". Hogy ez hol és hogyan történik majd, azt nem lehet előre megmondani. Jöhet a kezdeményezés római hivataloktól; egyes egyházmegyéktől; a hívek értelméből és szívéből (sensus fidelium!) mindenütt. Ne féljünk kezdeményezésektől. Az első keresztény századokban az Egyház tudott kiegyensúlyozott struktúrákat, különböző rítusokat és egészséges vallási szokásokat teremteni. Afrika és Ázsia fiatal, Dél-Amerika megújult egyházainak szüksége van hasonló szabadságra, hogy sajátos lelkületüket, műveltségüket új formákban fejezzék ki, újra értelmezve a régieket.

Hűség az Evangéliumhoz. Ez a kifejezés nem jámbor szólam, hanem két lábbal a földön álló követelményt rejt. Az egész keresztény közösség vigyázzon éberen, hogy az Egyház életében megmaradjon a helyes rangsor. A törvények bonyodalmassága sohase homályosítsa el az Evangélium egyszerűségét. Minden vallás történelmében ott volt a veszély, hogy az eredeti ihlet világossága homályba borul a fegyelmi törvények és intézményes követelmények révén. A zsidók nagyon is megtapasztalták ezt. Jézus a tanú rá. Ő helyreállította az egyensúlyt, az emberi személynek adott elsőbbséget a szabbat fölött. Jól tudjuk, hogy történelme folyamán a keresztény egyháznak is küzdenie kellett ezzel a kísértéssel; tudjuk azt is, hogy emberi gyöngeségek miatt nem egyszer a törvény betűje győzött az evangélium szelleme felett. Voltak idők, amikor a szabályok annyira elszaporodtak, hogy elhomályosították a jó hír világosságát. Régóta szükség volt már olyan reformra a jogi rendszerekben, mint ami sikeresen megtörtént a liturgikus szertartások eredeti szépségének újrafelfedezésében. Az új kódex fontos lépés a helyes irányba. Természetesen nem lehet a végső lépés. De jelentős újításokat hoz, és még jelentősebb az irány, amit képvisel.

Sohasem szabad elfelejtenünk, hogy az Egyház célja az, hogy Istent dicsérje és jóságát hirdesse. Arra kell tehát törekednünk, hogy minden egyes törvé-

nyünk olyan bölcs legyen, hogy maga Isten tetszését találja benne, és az emberek megérezzék benne Isten jóságát.

Őrsy László

MIÉRT LESZEK KATOLIKUS

Malcolm Muggeridge, a „Valami nagyon szépet Istenért" írója, 1982. nov. 27-én feleségével, Kittyvel együtt belépett a katolikus egyházba. 1903-ban született London egyik elővárosában. Újságíróként Egyiptomban és hazájában dolgozott. 1932-től a „Guardian" c. lap levelezője Moszkvából, majd Indiából. A második világháború alatt Mozambique-ben volt. Üngyilkossági kísérlete nem sikerült. A háború után levelező Washingtonban, majd a londoni „Daily Telegraph" helyettes szerkesztője és 1953-tól az angol „Punch" humoros újság kiadója. 1958-ban kezdődött televíziós karrierje: beszélgető, vitavezető és dokumentumfilmek szerzője volt. Így találkozott 1968-ban Kalkuttában Teréz anyával. Gyümölcse ennek egy film, az első, világszerte elterjedt könyv munkájukról — és végül az „egyház nélküli kereszténységet" valló szerző megtérése. Az alábbi interjú a londoni „Times" nov. 27-i számában jelent meg. Sir Malcolm különben már évekkel ezelőtt megírta „Jesus, the Man Who Lives" (Az élő Jézus) c. szép könyvét Jézus személyéről.

Eléggé képtelen dolognak tűnhet, ha valaki, aki, mint én, 80 év felé tart, fölvételét kéri egy bizonyos egyházba — esetemben a Római Katolikus Egyházba. Olyan, mintha az ember életbiztosítást kötne, mikor az élete már végére jár. De minthogy az egyháztagságnak több köze van az örökkévalósághoz, mint az időhöz, az évek nem nagyon jönnek tekintetbe. Végtére is a csecsemőket megkeresztelik, mielőtt meg tudnák érteni a keresztség jelentőségét. Akkor hát mért ne fogadhatna be az egyház nyolcvanéveseket is, röviddel azelőtt, hogy egy koporsóban távoznának?

Katolikussá lenni, — sok éven át töprengtem ezen. Vágyakoztam megtenni a lépést, s titokzatos erők mégis visszafogtak. Élénk emlékezetemben van, amikor Teréz anyával sétáltunk a szerpentinúton, és éppen ezt az ügyet vitattuk meg. Ő nagyon szeretett volna társának látni a katolicizmusban; én még jobban szerettem volna tetszésére tenni; olyannyira, hogy pozitív irányú kísértés volt számomra: tegyem meg, amit kíván, csak hogy meg legyen elégedve.

Szavakkal nem lehet kifejezni, mennyire lekötelezettje vagyok. Teljesen új fényben láttatta meg velem, mit jelent kereszténynek lenni, milyen döbbenetes a szeretet hatalma, és hogyan bimbózhat ki egy Istennek átadott lélekben, amíg átfogja az egész világot.

Teréz anya már előbb elmondta nekem Kalkuttában, hogyan adja meg minden reggel az Eukarisztia az erőt útjához; anélkül megbotlanék, és utat veszítene. Hát akkor én hogy fordulhatok el ettől a lelki táplálóktól? Azzal próbáltam védekezni, hogy Simone Weil-t idéztem: Istennek „outsider"-ekre is szük-

sége van szolgálatában, és az ő esetében úgy rendeltetett, hogy egyedül legyen, idegenként és száműzöttként a világban.

Ez azonban nem törte meg a jeget Teréz anyánál, aki, avilai védőszentjéhez hasonlóan, misztikus belátást furfangos gyakorlatiassággal és nevető kedvvel párosít. Az sem tett rá benyomást, amikor egyháza dezertáló papjai és prelátusai miatt morgolódtam. Jézus — mondta — 12 tanítványt szedett föl, egy közülük hitványnak bizonyult, a többi meg kereket oldott. Hát akkor miért várhatnánk, hogy a pápák és társaik jobban csinálják?

Azt hiszem, lelki életünkben valamiféle földalatti folyamat megy végbe. A kétség és bizonytalanság évei után hirtelen világosság és biztonság merül föl, és mi is azt mondjuk a vakkal, akinek Jézus visszaadta látását: „Egyet tudok, hogy vak voltam, most pedig látok."

Vagy felkiáltunk, mint Pascal megvilágosodásának tetőpontján: „Bizonyosság, bizonyosság, öröm, béke... Megfeledkezés a világról és mindenről, Istent kivéve." Amikor ez megtörtént, az ember hozzálát kinyomozni: hogyan és miért; de a tisztázódás u t á n ez már nem része a folyamatnak, amelynek során megvalósult.

Először is itt az egyház makacs fennmaradása. 2000 év viharos történetén át, bukások és céltévesztések ellenére, mindennap, sőt talán minden órában, valaki valahol kiszolgáltatja Krisztus testét és vérét szentségi formájában az oltárrácsnál. Aztán ott vannak a szentéletű emberek, Pál apostoltól Teréz anyáig, akik így vagy úgy valamennyien hozzájárultak a hit új megelevenítéséhez, hiszen ez az egyház talpköve nemzedékről nemzedékre.

Az én kedvencem Hippói Ágoston, akinek Vallomásai művészi erővel és meggyőződéssel mutatják, hogyan lehet átváltoztatni világiasságot és a testnek való alávetettséget Isten szolgálatának szentelt életté.

Szent Ágoston olyan időben élt, amely bizonyos tekintetben nagyon hasonlított a mienkhez. A nagy Római Birodalom szemmelláthatóan összeomlóban volt, és mindenfelé szembetűnt a hanyatlás — ma engedékenységről beszélünk. Amikor hírül vitték neki Karthágóba, hogy Rómát kifosztották a barbárok, azt mondta nyájának: forduljanak el a Rómához hasonló városoktól, amelyeket emberek építenek és más emberek lerombolnak, összpontosítsák figyelmüket Isten Városára, amelyet nem emberek építettek, s le sem rombolhatnak. Aztán életének hátralevő éveit nagy művének, „Az Isten Városá"-nak szentelte, ezzel mintegy tervezetet hagyva hátra a kereszténység számára a pogány világ romjaiból való kiemelkedésre.

Nos, amit mi továbbra is nyugati civilizációnak hívunk, az sok tekintetben olyan helyzetben van, mint a Római Birodalom Szent Ágoston idejében. Ennek okai pedig nem gazdasági és politikai tényezők, mint ahogy a hírközlő eszközök és a politikusok szeretnék elhitetni velünk, hanem az általános erkölcsi válság. Mindig imponált nekem a katolikus felelet erre a válságra. Például a „Humanae Vitae". A fogamzásgátló eszközök használatának megtiltása teljesen helyesnek látszott: az a választóvonal, amelyet ezeknek az eszközöknek

a használata húzott a szexualitás és célja, a nemzés, valamint föltétele, a tartós szeretet közé, csakis erkölcsi szerencsétlenségre vezethet.

Éppen így a magzatelhajtás törvényesítése, ami most azt eredményezi, hogy minden három percben meggyilkolnak egy meg nem született gyermeket, és elkerülhetetlenül az eutanázia legalizálására fog vinni. Így oda jutunk, hogy emberáldozatunk messze meghaladja Hitlerét a lemészárolt és elzüllesztett fiatalok számában, és a keresztény család hagyományos képét – amelynek Isten a szerető atyja – termelőüzemmé változtatják, amely csak az állomány jólétével és a vállalkozás hasznothajtó voltával törődik.

Ilyenek a gyakorlati oldalai a katolikussá válásomnak. De van még valami, amit nehezebb közölni. A hazatérés érzése, az, hogy az ember fölcsévézi hiábavaló életének fonalait, feleletet ad egy harang régóta hívó szavára, helyet talál egy asztalnál, régóta üresen álló helyet. És ez semmiképpen sem jelent elszakadást más keresztény testvérektől. Ellenkezőleg: közelebb visz hozzájuk.

A televízióban való megjelenés kevés haszna közül az egyik az, hogy mióta köztudomásúvá vált keresztény hitjelöltségem, az emberek igen gyakran odajönnek hozzám, vagy írnak, jelezve, hogy ők is keresztények. Például kijövök egy vendéglőből, és egy pincér poroszkál utánam, nem hogy panaszkodjék valami meg nem felelő tanácsom miatt, hanem hogy elmondja: ő is keresztény testvérem. Vagy a föllépésre előkészítő teremben egy lány, miközben kezelésbe veszi viharvert arcomat, fülembe súgja: „Szeretem az Urat."

Egyszer mikor befordultam egy londoni utcasarkon, egy megtermett karibi férfibe ütköztem, aki vidáman kiáltotta: „Drága testvérem Krisztusban!" Gyönyörűséges tapasztalat ez; ráeszméltet, hogy – annak ellenére, amit a közvéleménykutatások és szociológiai tanulmányok megállapítanak – létezik egy keresztény testvériség, amely elér a munkatáboroktól a Los Angeles-i filmstúdiókig, sőt még olyan bizarr gyülekezetekbe is, mint az angol alsóház és az Egyesült Államok szenátusa. Hála legyen Istennek.

Még egyet. Úgy írtam le katolikussá válásomat, mintha magányos élmény lett volna. Az igazság az, hogy a feleségem 54 éve az út egész hosszán az oldalamon állt. Még arra sem volt szükségünk, hogy megvitassuk a szóban forgó lépést; úgy jártunk el, mint egyetlen személy.

Malcolm Muggeridge

PÉTER TAGADÁSA

(Mt 26,69-75; Mk 14,66-72; Lk 22,56-62; Jn 18,15-17.25-27)

A négy evangélium bonyolult és titokzatos viszonyát aligha szemlélhetnénk teljesebben, mint e négy elbeszélés egybehangzó különbözőségén át. Ez a „concordia discors" jó példája annak, hogy a négyes forrás a maga variációival kimeríthetetlen sokszínűséget ajándékozott nekünk.

Mk 14,66: Péter ott van az udvaron. Úgy érezzük, ő a mesélő, persze hogy ott van, lát mindent.

Jn 18,15: A főpap udvarán nem lehet csak úgy ott lenni, Péternek is összeköttetés kell ehhez, csak a „szeretett tanítvány" közbenjárására juthatott be. Ő, aki hűségének megdönthetetlenségével dicsekedett, most ott van a bizalmas baráttal együtt. Elvegyül a szolganép között.

Mk 14,67: Péter „melegszik". Naív próza! Miféle melegedésről van szó? János és Lukács kénytelen leírni az egész jelenetet; az udvar közepén a szolgák tüzet raktak, körülülik-körülállják. A koratavaszi éjszaka Jeruzsálemben hideg még ma is. Márk a tűzről nem beszél, csak Péter „melegedését" említi: most, amikor a szeretet hűlőfélben van, most, amikor az utolsó vacsora meleg intimitása már csak emlék, újabb melegségre van szüksége.

Itt álljunk meg: Péter elvegyül a szolganép között. Nem ez-e igazán a melegedése? És milyen természetesen tudja tenni! Külseje, modora, egyénisége vagy fellépése aligha leplezheti le. Vajon nem tűnik egynek közülük? Első pillanatra.

Az első gyanakvó egy cselédlány (Mk 14,67). János szerint a portás szolgálólánya (Jn 18,17), aki már a Péter belépésekor gyanút fogott. A második tagadást illetően még kevesebb az evangélisták egyetértése: Márk szerint az előbbi cselédlány újabb kérdésére felel (14,69), János szerint egy szolga gyanakvását akarja eloszlatni (18,25). Lukács is egy férfiről beszél (22,58), Máté nőről („egy másik cselédlány": Mt 26,71). A harmadik Máté és Márk szerint a körülállók közös gyanakvását követi, Lukács szerint „másvalaki" (allosz, tehát férfi) kérdésére felel, János megnevezi a főpap szolgáját, Malchust: a letartóztatásnál megsebzett szolga rokonának kérdése okozza a harmadik tagadást.

A történész feltételezhetően Márk és János elbeszélését független hagyományokra vezetné vissza. Máté szövege talán a márki változat egyik formája; vajon Lukács mindkét hagyomány elemeiből merített? Ez így lehetséges. De mégis minden részlet kell, hogy, mint „Írás" érdekeljen minket. Ott is, ahol a négy elbeszélés eltér, csupa sugalmazott látás-értés vetődik lelkünkre a szent szövegből. Csak figyeljünk tovább.

A hármas tagadás mind a négy evangélista számára fontos. Ez jellemzően „mitológikus" elem, – csattan fel a Bultmannon iskolázott exegéta. Igen, mindenki tudja, hogy „három az igazság", „három a tánc", hogy a hármas szám megjelenik minden népmesében, mágiában, szimbólumban, no igen, még a hitvallásban is. De ez csak növeli a fontosságát, nem csökkenti. Ebben a péteri hármas tagadásban egy teljesség lakozik, ami lehetetlenné tesz minden félreértést: nem meggondolatlan, felszínes, jelentéktelen véletlen ez a tagadás;

teljességről, tudatos és megismételt valós tagadásról van szó. És persze a szám említése visszautal Jézus jóslatára. Ezt Márk mondja el legmegragadóbb módon: mielőtt a kakas k é t s z e r szól, h á r o m s z o r fogsz megtagadni (13,30). Érezzük a népies ízt, a csattanó fogalmazás erejét, de mindezen túl a tagadás borzalmát: a kakas is csak kétszer jut szóhoz, hogy a hajnalt jelezze, de te háromszor kiáltod ki a tagadás éjszakájának üzenetét. És valóban a tagadás, amely fokonként épül fel, végül teljességgé válik. A végén esküdözik és átkozódik: a primitív (mai modernségében is primitív) ember eszközeivel azonosul a hamis állításokkal: „úgy igaz, ahogy élek", „szavamra mondom", „itt süllyedjek el", „szakadjon rám az ég", „pusztuljak el, ha nem így igaz" – mindaz a hamisság, amellyel megtagadtam őt. Teljes tagadás.

Most lassan elhagyjuk a stíluselemzést, és az események szemléletébe fogunk. A főpap udvarán a melegedő emberek közössége olyan, mint a világ nagyobbik része ma is. Nem rosszindulatból, csak a tömeg ösztönei szerint fordul Jézus, mint vádlott ellen: most ez a szenzáció. A galileai prófétát letartóztatták. Most szorulni fog mindaz, aki barátja volt. Mindig vannak túlbuzgók, akik résztvesznek a „többi vádlott" felderítésében és ujjal mutogatnak: „Te is vele voltál!" „Te is közülük való vagy!"

Péter el akar vegyülni, de a tömeg felfedezi, kidobja magából, meghúzza a válaszvonalat maga és Péter között. A búcsúéjszaka óta hordja magában a lehetetlen feladatot, hogy „a világban, de ne a világból való" módjára éljen. (Vö. Jn 17,14-16) Most ez elől menekül? Nem akarja a Jézus sorsával való azonosulást vállalni: belevegyülni, eltűnni, feloldódni szeretne a tömegben. Ettől az elvegyüléstől fosztják meg a vádoló mutatóujjak: ez is közülük való! A tagadás dimenziói kinyilvánulnak. Péter a „hivatás elleni bűnök" típusát követi. Jónás bűne, Jeremiás gyengesége, a szétszaladt apostoli közösség gyávasága húzódik meg a háttérben. Ez az, ami oly gyakran elviselhetetlen teherré válik a mai pap számára is. „Mivel rühellé a prófétaságot" – mondja Babits –, Jónás menekül hivatása elől. A melegedők közt helyet kérve, mintha azt mondaná minden hivatott, küldött, de bátorságában megingott próféta: „hadd legyek egy közületek", „csak egy kis csendes meleget a tűz körül, semmi mást nem kérek". S a válasz: Te Vele vagy, te egy vagy közülük, nem közülünk. S akár félelemből, akár személyes siker vágya miatt, vagy a tömegben való feloldódás ürügyén, vagy csak azért, hogy a magányban meggémberedett lélek számára valami melegséget kolduljunk, tesszük, színleljük, alakítjuk Péter tagadásának újabb és újabb változatait. Szól-e a kakasszó, hogy kijózanítson?

A tagadás sikertelen. „Hiszen galileai vagy" (Mk 14,70), „hiszen kiejtésed is elárul" (Mt 26,73), vagy a végképp sarokba szorító érv: „hiszen láttalak téged is vele a kertben" (Jn 18,27). Minden aposztázia ilyen: nem szünteti meg a Jézushoz való tartozást, csak a kegyelemből kárhoztató vádat kovácsol. A tények nem változnak: Őhozzá tartozol, csak éppen nem vállalod.

És akkor megszólalt a kakas: lezárta az éjszakát, amely Júdás éjszakája, a főpapok éjszakája, a hűtlenség és árulás fekete éje volt. „A világosság a sötétségben világít, de a sötétség nem fogta fel" (Jn 1,5). Vagy ahogy újabb exegéták fordítják: a sötétség nem nyomta el, nem győzte le, nem oltotta ki, hiába tagadta meg. „Éjszaka volt", mondja János, hogy ennek a ténynek itt az árulások éjének leírásában külön mondatot szenteljen (Jn 13,30), hogy megértsük és ne ítéljünk túl könnyelműen: „mert aki az éjszakában jár, megbotlik, hiszen nincs világossága" (Jn 11,11). Az éjszaka oly koromsötét volt, hogy Jézus is „keserves kiáltozásokkal és könnyhullatással imádkozott", hogy megmeneküljön a haláltól (Zsid 5,7). A búcsúzás éje volt, az utolsó éj a „kisded nyájjal", a végső együttlét és osztozás a vándorló embersorsban. Az Úr soha így nem szerette őket, soha ilyen közel eddig nem volt hozzájuk, hiszen testét-vérét osztotta nekik. És jaj, soha így nem volt elhagyatva tőlük: alvó, értetlen galileai parasztok együgyű halász-eszükkel csak bóbiskoltak a bokrok alatt, félelmükben és szomorúságukban álomba ringatták magukat, míg ő teljesen egyedül roskadozott a sorsa, a műve, a végzete – az Atya akaratának terhe alatt. Erre az éjre kiáltott hajnalt a főpapi baromfiudvar egyik kakasa. Csoda, hogy erre az éjre még hajnal virradhatott.

A hajnal igazán akkor virradt, amikor Péter szívében felcsendültek az Úr szavai, amiket még az éjszaka mondott szomorúan, vésztjóslón, és mégis mennyi könyörülettel: „Életedet adod értem? Bizony,bizony mondom neked, mire a kakas megszólal, háromszor tagadsz meg engem" (Jn 13,38). Ezek a szavak tértek vissza az emlékezetébe, ahogy az udvar végéből a Bilincsbevert Vádlott tekintete a szeme közé meredt (Lk 22,61). A hajnal akkor kezdett utat vágni magának az éjbe, amikor a szíve legközepéből a keserűség hullámai megindulták, és Jézus szemében a maga hűtlenségét látva, a maga hűtlenségén keresztül Jézus tragédiájának óriási méreteit megsejtve önmagára döbbent, hogy a tisztító, kijózanító, az egész embert (testet és lelket) megmosó nagy zokogás keresztsége végigcsorduljon a szívén és az arcán.

Egyszerre történik mindez: szól a kakas, Péter emlékezik Jézus szavaira, néz Jézus szemébe, és szíven üti őt a bűnbánat és megtérés kegyelme. Micsoda emlékezés: „dulcis memoria"! A megjegyzett, lélekbe égetett szavak! Az ige, amely később írássá és hagyománnyá válik, most hat először: az apostol előbb önmagát evangelizálja avval, amit emlékezete megőrzött Jézus szavaiból. Elég, hogy Jézus csak messziről néz rá. Az egykor elmondott szavak most hatnak, amikor Ő már nem szólhat. És ezentúl ez már mindig így lesz: Jézus intuitív, szempárként szempárnak szóló jelenléte, a múltban elhangzott szavak édes emléke, a kegyelem nagy belső érintése, indításai a tudaton túlról. Péter most a megtérés első fokára lép, elindul egy új kapcsolat kialakításának útján egy új, bensőbb és valódibb viszony felé hitben és igazságban.

Farkasfalvy Dénes

EGY BETEG LEVELE BETEGTÁRSAIHOZ

A betegekkel, a betegséggel kapcsolatos gondolatok tarkák, mint a virágos rét a tavasz teljében. S ki tudná megmondani, hogy melyik gondolat az értékesebb? Itt is áll a mondás: az ízlések különbözők. Mégis azokat érdemes előtérbe helyezni, amelyek „hic et nunc" (itt és most) hozzánk szólnak. Nem egyszer éppen azok gondolata a többet érő, akikre nem is gondol az ember.

Történt a klinikán, hogy egy fiatalember váratlanul meghalt. Az orvosi konzílium sokat kereste az okát. Utolsónak kérdeztek meg egy fiatal tanársegédet. Általános elképedésre így válaszolt: „Meghalt, mert nem akart élni!" Igazat adtak neki.

Ez a gondolat felszínre hozza az életkedvet, az élet igenlését.

Megítélésem szerint egyetlen beteg sem azért fekszik a betegágyon, hogy ilyen vagy olyan kéréseknek szószólója legyen Isten előtt, s a kéréseket „a maga szenvedés-érdemével" pártfogolja, hanem a betegséget sajátos életállapotnak tekintve azon munkálkodjék, hogy az egészségessel azonos akarással akarja betölteni azt a hivatást, amelyet a jó Isten neki kijelölt.

A matematikában épp oly szerepe van a plusznak, mint a mínusznak, és fordítva. Ha a gobelin-hasonlatot elfogadjuk, mint egyéni vagy világképet, akkor mindenféle színű fonálnak és minden csomónak, színnek és visszájának értelme van. Senkinek sincs jogában perbe szállni a jó Istennel a betöltendő szerepet illetően.

Az evangélium tarka színképsorában éppúgy jelentős Szent Péter és a többiek viselkedésmódja, mint az Úr elé hozott betegeké. Nem csodálhatnánk meg Krisztus csodatevő erejét, ha nem lett volna vakon született, inaszakadt, meg a többi! Hogy velünk, betegekkel mi az Isten szándéka, ezt ugyan emberfia ki nem találhatja. Ha pedig nem ismerhetem a jó Istennek velem való szándékát, akkor minek kutassam. LEGYEN!

Első tekintetre úgy tűnik, hogy ez a vonalvezetés az értelmetlen „fátum", „sors" felé sodorna. Szó sincs róla! Százszor aláhúzottan állítom, hogy „tényező" vagyok a Gondviselő kezében. Amint az űrhajó több mint egy millió alkatrésze mindegyikének lényegbe vágó szerepe van, úgy személy szerint mi is, betegek, mint minden ember, szerepet töltünk be Isten terveiben.

Ez az, ami izgató lehet. Mit akar velem az Isten? S milyen jó – bár ellentmondásnak tűnik –, hogy nem ismerem az Isten szándékát. Maga az Úr mondja: „Még sok mondanivalóm volna, de most nem tudnátok elviselni. De majd jő a Vigasztaló, ő majd eszetekbe juttat mindent." Íme helyben vagyunk. A Szentlélek Úristen szerepe abban van, hogy – mint a sí-lesikló versenyekben a letűzött zászlót – pontról pontra, napról napra kijelölje az utat, amely egyedül vezet a célba!

A napra kimunkált (az értelem nyílásától a mai napig elért) lelki kultúra elégséges, hogy a kapott napot (mindig a mait) be tudjam tájolni, és megtaláljam tennivalóit.

Ha Istent az építészmérnökhöz hasonlíthatom, akkor Ő, az építész, a legapróbb részletekig mindennek megrajzolja a helyét, nekem mint végrehajtónak az a feladatom, hogy az építőköveket a helyükre tegyem. Itt egyszerűsödik le a mindennapunk. Szinte bagatellizálódik. Látszólag mindig ugyanaz minden; kevés a változatosság. Ez az, ami a beteg életét, amíg nem tudatos a vállalása, nehézzé, unalmassá teszi, teheti. Varietas delectat, a változatosság gyönyörködtet! Itt látszik mostohának a mindennap a beteggel szemben. Az ágyhoz kötöttség, a majdnem mozdulatlanság, a szűk kilátás az ablakon nem sok újat, változatost hoz. Ez a monotónia untat, és sok beteget türelmetlen kifakadásokba kerget.

Dehát mi teheti változatossá az ágyhoz kötött beteg sorsát? A szolgálat! Sokan jönnek?! Mindenkit meg kell hallgatni!

Ne feledjük, hogy a betegség elfogadása jelenti az egészséges lét, a régi életállapot mellőzését. Ez nem csekély állapotváltozás! A látogatások, a sok felesleges beszéd, azonos panaszok... no de nekünk szolgálni kell!

Ez a tudatos segíteni akarás, lélekalakítás nem nélkülözheti az olvasmányokat, hozzáértőktől való tanácskéréseket. S íziben mozgalmassá válik az ágyhoz kötött élet is. Pazzi Szt. Magdolna 40 esztendőt töltött a betegágyon, és jelmondata volt: „Inkább szenvedni, mint meghalni"!

Hol van a befelé fordulás? Az Istennel, Urunkkal való kapcsolatkeresés? Hívogatás? kérés? ajánlás? Nem kell mondanom, hogy mit jelent az Úr valóságos, kézzel fogható jelenléte. Mit jelent a szeretet Istenével való közvetlen együttélés. Szent Ferenc kiáltása, szőrcsuhában, mezítláb, keresztet átölelve: „Solus Deus sufficit", Isten egyedül elég – ez nem patetizmus, üres lelkesedés, hanem az Isten jelenléte szerezte boldogságnak átélése. Mi akadálya annak, hogy bármelyik beteg feljusson erre?

Isten a minden. Ha Ő lefoglalja a lelket, az a végtelenben jár, és onnét jön vissza segíteni, „vadócba rózsát ültet, hogy szebb legyen a föld!"

Ez hát az ajánlás és egyben soraim befejezése: Életünk kormánypálcája maradjon a mi édes Urunknál, a szentágostoni imával: „Uram! üss, vágj, ne kímélj, gyötörj, csak szeress, hogy szereteted eljusson a föld végső határáig!" A jelen élet öröméhes boldogságához ez az életállapot elég!

Egy 32 éve ágyban fekvő beteg

MAGYAR NŐVÉREK A NAGYVILÁGBAN

Ausztria: Rendünk célja a Szent Szív buzgó tisztelete, ezért nagyon örültünk az 55. számnak. Azon dolgozunk, hogy saját életünket úgy alakítsuk, hogy gondolataink, szavaink és cselekedeteink a Szent Szív szeretetéből keljenek életre. Egy életre való munka. Isten kegyelme nélkül sohasem volna lehetséges, de Vele bizonyos fokig elérhető. Ezért nagyon fontos nálunk az elmélkedés és az ima, az Úrral való kapcsolat. Munkánk a nevelés. Fiatalokat nevelünk iskoláinkban, egyetemeken, csoportokban stb. De vannak, akik a felnőttek oktatásával is foglalkoznak, otthon vagy a missziókban. Lelkigyakorlatos házakat is tartunk fönn. Nem könnyű feladatainkhoz az erőt az imán kívül a közösségből merítjük. Igyekszünk jelszavunkat megvalósítani: „Cor unum

et anima una in Corde Jesu" (egy szív és egy lélek Jézus Szívében). Sohasem vagyunk egyedül, mert nővértársaink imáikkal, érdeklődésükkel, szeretetükkel és jótanácsaikkal velünk vannak. Együtt is szoktunk imádkozni, ilyenkor mindenki előhozhatja Istennel való tapasztalatait vagy nehézségeit. Múlt év nyarán Rómában rendi gyülésünk volt, ahol a Zsinat szellemében módosítottak egyes szabályokat. Így pl. a nagy közösségek kisebb csoportokra oszolnak, ami a személyes kapcsolatokat is előmozdítja. Nagyobb a szabadság az ima idejét és formáját illetőleg, így nő a személyes felelősség is. A fogadalmakat is inkább pozitív szellemben értjük most: az engedelmességet mint Isten akaratának közös keresését, a szegénységet mint segítőt, hogy szabadabban szolgálhassunk, a tisztaságot, hogy szívünk jobban kitárulhasson mindenki iránt. A nevelés mellett sokan foglalkoznak most szociális munkával is. Új lehetőségek még: bekapcsolódás a plébánia lelkipásztori munkájába, felnőttek továbbképzése stb. A klauzúrát a zsinat nálunk megszüntette, így barátaink számára nyitva áll közösségi szobánk és ebédlőnk. Magunk között is másképpen élünk, mint régebben. A szeretet a fő, nem a struktúrák betartása. Ezért nem a csendhallgatás az első, hanem a jó szó; nem a tartózkodó magatartás, hanem az emberi közelség; nem a „tökéletesség" megkívánása másoktól, hanem a bocsánat. Egyszerű életstílus, másokkal megosztva mindenünket.

Olaszország: Ebben a házban idős nővérek vannak; van, aki 43 évet töltött Kínában, vagy Afrikában 48 évet, mások jó néhány évet Indiában és még másutt, mert a mi társulatunk kifejezetten missziós társulat. De azért nem élünk tétlenül, ki mit tud, csinál a házban, de főleg imádkozunk. Mindennap van szentségimádásunk, a kitett Oltáriszentség elé visszük a világot, az Egyház szándékait, mindazokat, akikért kötelesek vagyunk imádkozni, vagy imáinkat kérik. Ide viszem a „Szolgálat" íróit, hogy az Úr Jézus áldja meg apostoli munkájukat. — Hivatásomat a jó Isten után a jó jezsuita atyáknak köszönöm. Mint hatvani lakos, 1922-ben missziós napjukon vettem részt. Külön elmélkedés volt a leányoknak. Akkor határoztam el, hogy apáca leszek. 1923. dec. 1-én beléptem a Salvator nővérek rendjébe. De nemcsak én, még nyolcan. Hála a jó Istennek külön a hivatás kegyelméért! 9 hónap jelöltség, 1 év noviciátus, utána fogadalom. Konyhára kerültem, a főzés, sütés minden formáját megtanultam. Így dolgoztam a jó piaristáknál Pesten 16 évig, a premontreieknél Gödöllőn 2 évig, a ciszterciekneél Szentgotthárdon 2 évig és Pesten, a szeretetházban, ahol tanulólányok voltak, másfél évig. Rómába 1948-ban jöttünk 15-en, Első évben honvágyam volt, de a sok munka lefoglalt. Itt nemzetközi kórházunk van. 35. éve vagyunk itt, de már csak hatan maradtunk: egy tanárnő, négy ápolónővér és én. 78 évemet töltöm, készülve az igazi hazába. Fontos még jól felhasználni a lelki élet értékét. Ennyit az én egyszerű életemről.

Magyaro.: Nov. 17-én egy 55 éves angolkisasszonyt temettünk Egerben. Valahányszor néhány napra odautaztam, az ő vendége voltam. Csodálatos józansággal gondolkodott. Szerettem bölcs humorát, hitét, lelkesedését, Istenbe vetett bizalmát. Többször is megállapítottuk, hogy vakmerőség mindent a Gondviselésre bízni, mert amit nekem kell megcsinálni, azt nem a Jóisten fogja helyettem elvégezni. Másolni lehetett az életét, olyan következetes hűséggel haladt előre. Amikor megtudta, hogy nagybeteg lett, azt írta nekem: „Tudod, most az a dolgom, hogy szenvedjek. Ehhez még nagyon keveset értek, de igyekszem megtanulni, hogy jól csináljam." Azt is megírta, hogy amikor megtudta, hogy nehéz hetek és hónapok előtt áll, „fejreállt bennem minden!" — s ez emberileg érthető is. De aztán folytatta: „Most már nyugodt vagyok, mert tudom, tisztán látom, hogy mit tehetek még én is a teljességért."

— Igen nagy jégverés után érkeztem haza nyári szabadságra. Édesapámék kertjében nyomasztó volt a kép. Egyetlen levél sem maradt a fákon, minden veteményből csak a csonk meredt föl. Életemben ekkor láttam először ilyen kertet. Nagyon elszomorodtam, mert tudtam, hogy ez igen nagy anyagi veszteség szüleimnek, és még öt iskolás testvérem volt otthon. Lehangoltan kérdeztem: édesapám, mi lesz most? Hogyan vészelik át ezt az évet? — Ó, ha én ki tudnám szavaimmal fejezni azt, ami szüleim te-

kintetében volt! Valami ilyesmi: te, a szerzetes kérdezel ilyet? Te így kétségbe vagy esve? Hogyan lehetséges ez? Aztán gyöngéden átölelt édesapám, mélyen a szemembe nézett, és ennyit mondott: „Drága gyermekem, tanuld meg: amíg egészség és öröm van benned, könnyen úrrá lehetsz a nehézségeken. Ne légy hát szomorú! Az Úr adta, az Úr elvette. Majd ismét vetünk valamit, elölről kezdjük. Mindig bízzál a Mennyei Atyában." Lehet így is viszonyulni a jégvert kerthez, lehet roppant lehangoltan is. Lehet egy közösségben is a szépet és jót megtapasztalni, lehet csak a rosszat is. Én a legkisebb jónak is ujjongva örülök! Sokkal több van, mint első pillanatra látszik; sokkal jobbak az emberek, mint eddig hittem.

Belgium: Itt a remeteségemben reggel korán a jó Isten madarai kezdik a zsolozsmát. Majd később nővéreim zsolozsmáját és énekét hallom, azután a szentmisét, miközben én betegágyamban fekszem. Kitekintek: a magas fenyőfák engedelmesen hajlonganak az Úrnak, ahogy Ő akarja. Egy talicska piros muskátli az ablak irányában, a sarokban egy piros rózsa. Ha vihar van a tengeren, a sirályok ide repülnek a tetőre, szép nagyok, hófehérek, a Szentlélek képei. Feltekintek: süt a nap, imbolyognak a fehér felhők, felettük a kék égbolt, és távol messzeségben az Isten, az Úr uralkodik az ég csillagai és a mindenség felett. Gazdag vagyok, kérhetek, imádkozhatom a csendben, s jön erő a szenvedéshez. A jó Jézus velünk, bennünk, s nála nélkül semmi sem történhetik.

Hollandia: 50 éves jubileumi ünnepem felejthetetlen szép volt. Két magyar atya mutatta be az ünnepi szentmisét. A szentbeszéd két nyelven hangzott el: hollandul, magyarul. Egyik nővérünk az Ave Mariát és Panis Angelicus-t énekelte. Itt volt két fiútestvérem a feleségükkel. Ez volt az első alkalom, hogy valaki a rokonságból jelen lehetett az ünnepemen. De a jó Isten most ezerszeresen pótolta. Itt is maradtak egy darabig, a nővérek mindent megtettek, csakhogy jól érezzék magukat, én pedig velük lehettem egész nap. Ez volt a legszebb ajándék, amit a kolostortól kaptam. De térjek vissza a szentmisére. A testvéreim végigsírták a meghatottságtól. Csak nekem nem volt könnyem. De ezért imádkoztam is: nem szeretek könnyezni, inkább nevetni. De azért megvallom, utána, mikor egyedül voltam, csak jöttek a könnyek is. Minden nagyon szép volt! A kápolna piros—fehér—zöld csokrokkal volt feldíszítve. Minden vendég egy nemzetiszínű kokárdát kapott, ugyanúgy volt az asztalterítéke is feldíszítve. Aranyos nővértársaim azt sem tudták, mivel kedveskedjenek, és hogyan, mivel lepjenek meg. Szentmise után mindenkit meghívtak a terembe kávéra és tortaszeletre. Kávézás közben egyszer csak nyílik az ajtó, és két nővértársam lép be magyar ruhában, egy-egy zászlóval: egyik holland, a másik magyar. A zongoránál egy harmadik elkezdi a Himnuszt játszani. Mi magyarok haptákban állva kezdtük énekelni, de megakadt a hang a torkunkban. A két nővér felköszöntötte a vendégeket, és utána dióhéjban az életemet adták elő. Ezen lehetett nevetni. Közben táncoltak és énekeltek is. Utána megint kezükbe vették a két zászlót, és akkor a holland himnuszt játszották. Ezt már jobban tudtuk énekelni. Tovább is nagyon kellemesen töltöttük el a napot. Este az örömtől és hálától nem igen tudtam elaludni. Azt hiszem, soha nem lesz elegendő időm és erőm hálát adni mindazért, amit a jó Istentől kaptam.

Svájc: Szent Domonkos Atyánk alapította első közösségünket a „Prouille"-i Szűz Máriáról nevezett zárdában. Ezek a nővérek egyedül Istenért éltek, imádság és vezeklés által hozzájárultak a prédikátorrend testvéreinek gyümölcsöző igehirdetéséhez. Életmódunkkal a tökéletes Isten- és felebaráti szeretetre törekszünk, abban a meggyőződésben, hogy csak akkor válunk valóban Krisztus tagjaivá, ha osztatlanul a lelkek megmentésére szenteljük magunkat az Úr Jézus példája szerint. Amint testvéreink a mi Urunkat, Jézus Krisztust a világban hirdetik, úgy a mi feladatunk Őt a magányban keresni, Róla elmélkedni, Őt hívni, hogy az Ige hirdetése megnyerje az emberi szíveket. Szemlélődő életünkhöz hozzátartozik a zárt kolostor. Ez nem azt jelenti, hogy a világtól elzártan élünk, de a világi ügyektől és szórakozásoktól tartózkodunk. Legfőbb feladatunk Isten dicsőítése, ami különösen a szentmisében és az ünnepélyes (német vagy latin) kórusimában jut kifejezésre. Imádságunkba belefoglaljuk az egész emberiséget különböző gondjaival és bajaival. Minden évben újból átélhetjük az egyházi idő-

ket és ünnepeket. Számomra a húsvét jelent mindig különös élményt, mert ebben az időben szenteltem magamat örökre Istennek. Ő mindig velem van. Ő az én mindenem. Imádság és munka váltogatják egymást. Minden nővérnek megvan a munkaköre. Ostyasütés, egyházi ruhák varrása-szövése, különböző plébániák oltárterítőinek, oltárruháinak mosása-vasalása járul hozzá a házi munkák elvégzéséhez. Kertünk is van, amelyben különböző gyümölcsfák és vetemények találhatók. Isten kegyelmével igyekszünk szerzetesi életünket ebben az 1275-ben alapított tiszteletreméltó kolostorban hasznossá tenni az egyház és az egész emberiség javára.

Franciao.: Rendünket a Fájdalmas Szűzanya tiszteletére, idős személyek, elhagyatottak gondozására alapították. Hét év óta itt vagyok Lourdes-től 9 km-nyire, s a jó öreg beteges néniket gondozom, ápolom. Magyar nővértársam, aki az idős bácsik ápolásával volt megbízva, 7 hónap óta távol van, a szemeit kezelik, egyik szemével nem lát. Valószínűleg nem fogja tudni folytatni munkakörét, s nem fog ide visszatérni.

— Látom, milyen sok nővér ír a Szolgálatba. Én most meghívom 50 éves jubileumomra, hogy segítsen megköszönni a jó Isten végtelen irgalmas szeretetét kis szolgájához. Igen, 1933-ban Budapesten vettem föl a szent ruhát. Szentév volt, a megváltás éve, mint most 1983 lesz. Az 50 év úgy elrohant, hogy még észre sem veszem. Igaz, fizikailag nem tudok úgy dolgozni, mint 50 évvel ezelőtt, de mikor mindent megteszek, amit tehetek, úgy gondolom, a jó Isten akaratán járok. Igen sokat tudnék mondani 32 éves tuniszi életemről. Érkezésemkor nagy volt a meglepetésem, mivel Afrikába küldtek, de az emberek nem voltak feketék. Szt. Ágoston, Szt. Ciprián hazájába mentem, az arabok, mohamedánok mellett dolgozni. Mivel konyhán voltam, kezdetben kevés volt a velük való érintkezésem, de később megtanultam egy kicsit arabul. Milyen örömük volt, mikor a piacon tudtam velük beszélni. Ha eljön, elmondok mindent a misszionárius életemről, mert még itt Franciaországban is misszionárius vagyok.

— Most április 30-án (1982) halt meg egyik magyar nővérünk, Sr. Terézia (Pesti Teréz) itt Salvert-ben. 1908-ban született, zárdánkba jött 1934. ápr. 11-én, a Szűzanya Leányaihoz. Egyik nővérünk elmondta a temetésen, hogy a vonatban ismerkedett meg vele: hivatásukat követve mind a ketten Franciaországba tartottak, és együtt ajánlották imában Istennek a válás fájdalmait és jövendő ismeretlen életüket. Egy szót sem tudtak még franciául. Mégis megérezték új helyükön, hogy valamennyien testvérek Krisztusban. Nővértársaik viselkedése, mozdulatai pótolták a szavakat. — Terézia nővér először az állatokat és a baromfit gondozta. Azután húsz éven át kenyérsütő volt a nagyszámú közösségnek. Ünnepnapokon finom kalácsot is sütött, aminek az ízére még most is emlékszünk. Majd 14 évig takarított és a vendégeket szolgálta. Érzéke volt ehhez a munkához, teljesen az emberek rendelkezésére állt, minden szükségletükről gondoskodott. Mindenki egyhangúan dicsérte, és ha valahol összetalálkoztunk egy régebbi látogatóval, biztosan érdeklődött felőle. Jeligéje volt: „Mindent csak az Istenért." Gyakran mondta: „A többiek, azok tudnak imádkozni. Én nem. Hát csak ott maradok, és hallgatom a bennem fölmerülő néhány szót." Van-e jobb imádság? Szerette a hálaadó imát is. Két éve vele mentem haza rokonokat látogatni. Nem is akarták, hogy menjen, mivel betegeskedett a szívével, meg vérszegény volt. Meg is dorgáltam: miért nem étkezett jól odahaza, a jó magyar ételek rendbe hozták volna. Egészsége romlott, többször összeesett. Ápr. 18-án megbénult a jobb oldalán. Kórházba szállították, agyvérzést állapítottak meg. 13 napig volt ott eszméletlenül. A három utolsó napon mi magyar nővérei felváltva éjjel-nappal mellette voltunk. Sajnos eszméletét nem kapta vissza. Május 3-án volt a temetése, nagyon szép volt, több pap vett részt és sok világi a környékről, hisz igen szerették. Munkás Szent József ünnepének első leckéjét olvastuk. Ez illett hozzá, mert szorgalmas volt, alázatos, és mindent a jó Istenért tett. Szeretném, ha a Szentlélek sugallna a mai fiatalokba is nagylelkű hivatást, mint Pesti Teréziában volt.

Brazília: Ha a jó Isten éltet és úgy érzem magam, mint most, akkor a szentévben engedélyt kaptam családomat meglátogatni. 1984 februárban 50 éves fogadalmam fogom ünnepelni. A világ kilátása nem valami jónak látszik, sok a veszekedés. Sokat

ígérnek a világ javulására. Bízunk, hogy valami javul. Most itt az év végén vagyunk, mindennap van valami különös. Ma este 38-an végzik a tanítóképzőt. Holnap a gimnázium 8. osztálya ünnepel. Jövő héten 4. osztályosoknak lesz elsőáldozás, 60 fiú és leányka. 14-én 85-en bérmálkoznak. Szent karácsonyra már készülődünk szentmisékkel és belső gyakorlatokkal. Várjuk nagyon a kis Jézuskát. Eljön az Úr Jézus, és nem késik, bevilágít a sötétség titkaiba és kinyilatkoztatja magát mindenkinek.

— Küldeményük jókor érkezett. A betegek mindennek örülnek a lepratelepen, amit kapnak. Harisnyát veszünk nekik, és karácsonyi ajándékul kiosztják, mint a nagylelkű jó magyarok kedves adományát. A mi kívánságunk: érezze minden magyar hatványozottan azt az örömet, amelyet szerzett a mi betegeinknek. — Szeplőtelen fogantatás ünnepén nagy ünnepünk volt. Adalberta és Ferdinanda nővér 50 éves szerzetesi évfordulója, két brazil nővér örökfogadalma és hat novícia egy éves első fogadalma. Márc. 25-én általános főnöknőnk és egyik társa ezüstjubileumát ünnepelték Anaindeuában. Ők már brazilok. Nagy hír, hogy német segítséggel megkezdtük új anyaházunk építését. Telkünk már korábban megvolt. A mostani anyaházunk iskolával van egybeépítve, és kicsinek bizonyult. Később bővebben írok az építésről, Ponta Grossa külterületén van.

Zaire: Nővértársam továbbítja a lelki olvasmányokat. Magyar nyelven még jobb hatással van. 19 évig együtt dolgoztunk Ilona nővérrel a likasi kórházban. Utána engem áthelyeztek Kambovéba, ez egy rézbánya-részleg, 25 km a várostól. A munkások meg családjuk részére kórház és szülőotthon épült. Jelenleg szülésznői munkában van részem, hat afrikai segítséggel. Évente 1200—1300 kis göndörhajú fekete csecsemő születik nálunk. A környékről is jöhetnek gondozásra. Az afrikai nép szereti a sok gyereket. Sajnos a szülőknek nincsen mindig elég jövedelmük, és sok gyerek rosszul táplált, vérszegény lesz. Missziónkban két szerzetespap meg egy fráter dolgozik és mi öten vagyunk nővérek, 4 belga meg én. Nagyon szépen köszönjük a missziós segítséget. A jó Isten áldja meg jótevőinket. A nagyheti szertartások meg a húsvéti ünnepek meghatók voltak. Nagyszombaton a mise alatt 10 felnőtt keresztelkedett meg, ápr. 17-én pedig 200 iskolás gyerek. Előtte két évig hittantanításon vesznek részt. Sajnos papi meg szerzetesi hivatáshiány van. Az egyházi vezetőség kéri, hogy a hívők imában kérjék a jó Isten segítségét.

— Ezzel a kis szóval tudatom és köszönöm, hogy jól megkaptam adományát. Vettünk rajta olyasmit, amivel segíthetünk, és egy kis boldogságot nyújthatunk a kicsiknek és a mamáknak. Kérjük az Isten bőséges áldását mindazokra, akik megemlékezésükkel, barátságukkal megerősítik azokat, akik szerény munkájukkal igyekeznek Isten szeretetét tolmácsolni a rászorulóknak. Pl. havonta a beteggondozók a nővérekkel ellátogatnak egy-egy faluba, ellenőrizni az ott lakó, listájukon már szereplő, vagy új eseteket, a leprásokat, tüdőbajosokat, megkapják-e hetenkinti tablettáikat. Az ott lakó megbízott hitoktató, áldoztató, elöljáró laikus ember; mindezek és a többi idősek és elhagyottak rászorulnak megértő és segítő látogatásra. Én 19. évemben, 1932-ben kerültem a noviciátusba, így dec. 15-én betöltöttem Isten kegyelméből 50. szerzetesi évemet. A 60-as években Kilwa városában dolgoztam, most Dilolo Poste-ban vagyunk, de a postahivatal innen 35 km. Jubileumomat igen jól megültünk magunk között, összegyültünk vagy 12-en nővérek, hálát adni a jó Isten nagy és sok kegyelméért, és kérve egymásnak a szent állhatatosság kegyelmét. Azonkívül az anyaházi mamák és a kisleányok is ünnepeltek velünk, énekkel, zenével, kis ajándékokkal Itt vagyunk, hogy jelenlétünkkel hirdessük Isten Szeretetét az összes embernek.

Gyémántmiséjét ünnepelte **Rozmán Ferenc** ny. esperesplébános márc. 13-án szülőfalujában, Egyházasfalun. Nyugalomba vonulása óta Gyenesdiáson él, és segít a lelkipásztori munkában. Szónoka Győri Vendel gyömörei esperesplébános volt. Egykori téti hívei két busszal érkeztek az ünnepi alkalomra.

KÖNYVSZEMLE

Volly István: Karácsonyi és Mária-énekek. Szent István Társulat, Budapest 1982, 526 o.

Alig néhány éve jelent meg Domokos Pál Péter gondozásában Kájoni János „Cantionale Catholicum"-a, s íme egy újabb „szolgálat édes Hazánknak": Volly István énekgyűjteménye. A kötet nem csupán két témakörhöz tartozó gyűjteményt tartalmaz, hanem két különálló munkát. Az előszót a kiváló szakértő, Erdélyi Zsuzsanna írta — az ő sajátos stílusában. Külön érdekessége a könyvnek, hogy az előszó nemcsak a szerző célját, a munka menetét és a munkamódszert ismerteti az olvasóval, hanem egyben recenzió is.

Időrendben a könyv második része volt az első: már 1948-ban kész volt mint doktori értekezés. Ez a rész 101 Mária-éneket tartalmaz 26 oldal bevezető tanulmánnyal s ugyanannyi jegyzettel. A jegyzetekből kitűnik, hogy ezeknek az énekeknek a gyűjtését 1930-ban kezdte a szerző szülőfalujában, a Pest megyei Peregen és Szeged-Alsóvárosban, az utolsókat 1942-ben jegyezte le Csíkszenttamáson. De gyűjtőútja elvezette őt az ország minden szögletébe. Az előszóból megtudjuk, hogy Volly István az 1948-ban elkészült publikációt elhunyt tudós mestere, Bálint Sándor iránti tiszteletből eredeti formájában adta ki. Elfogadható, ha kegyeletből nem változtatnak valamin. Ezen a munkán azonban nem is kellett változtatni. A fiatal Volly István nem törekedett és nem is törekedhetett teljességre; egy doktori értekezésnek nem lehet célja népünk teljes „Mária-énekkészletét" az összes variánsokkal együtt összegyűjteni és analizálni. S mivel annak idején az Actio Catholica kiadásában megjelent kötetek és füzetek nem kerülhettek forgalomba, most, 34 évvel később ugyanaz a mű jutott el a könyvesboltokba s onnan a szerencsés érdeklődők kezébe, majd könyvespolcára. Egyébként jobb is, hogy a szerző nem sokat igazított eredeti munkáján, mert nem minden új betoldás, változtatás emelte könyve értékét. Például felesleges volt Kide (Kolozs m.) után Romániát beszúrni, mert Kide Magyarországhoz tartozott, amikor Volly István ott gyűjtött, azonkívül minden olvasó tudja, hogy Kolozs megye Erdélyben van. A 379. oldalon olvasható állítása az új lábjegyzettel pedig egy kis túlzás: valóban mellőzték, sőt tiltották a helyi hagyományokat az egyházi énekreform után, de csak a liturgiában, üldözésről azonban szó sem volt; ha a Mária-énekek használatát üldözték, az nem az egyház nevében történt és főleg nem azért, mert nem a „Szent vagy, Uram!" szerint énekeltek.

A fiatal szakember 23 éves korában indult el egy járatlan úton, új terület felkutatására. Becsületes munkát akart végezni, ezért bejárta az ország különböző részeit. Nem teljességre törekedett, hanem csak egy tudományos keretbe öntött általános képet akart adni a magyar nép körében elterjedt Mária-énekekről. Ehhez elég volt 101 éneket összegyűjteni, de azt az egész ország területéről. Az teljesen a gyűjtő dolga, hogy melyik helységeket szemeli ki munkaterületül. Kár azonban, hogy kevés szó esik a (tájak szerinti) variánsokról. Lapozgatás közben több olyan énekre akadtam, amelyeknek más vagy néha különböző dallam- illetve ritmusváltozata csendült meg fülemben: a „Kössünk szép koszorút" másképpen énekelték a törökkoppányi rózsafüzér-ájtatosságokon; a „Jertek Jézus hívei"-nek egy dallamváltozatát Andocson hallottam búcsúsoktól; a sérfenyőszigeti Varga Fáni néni a „Köszönteni jöttünk" más dallam- és ritmusváltozatát énekelte Háromtölgyfánál; gyönyörű fríg dallamra emlékszem, amint a székesfehérváriak előénekesükkel, Papp Pista bácsival rázendítettek az „Egek királynéjá"-ra; ritmusban és dallamban különbözik Volly István közlésétől, ahogyan a somogyacsai vagy a kapolyi búcsúsok énekelték a „Mondjunk dicséretet" című Mária-éneket; s így folytathatnám tovább.

Az első rész — időrendben az utolsó — 277 éneket tartalmaz, tehát jóval terjedelmesebb, mint a második rész. A bevezetés ugyan a második részhez viszonyítva a felére csökkent, ellenben a jegyzetek 128 oldalra bővültek. A gyűjtési terület is megnőtt, túllépte az ország határait. Ami a gyűjtés idejét illeti, körülbelül egyidőben kezdődött a Mária-énekek gyűjtésével (Pereg, Vác 1929 — egyiket-másikat már 1920-ban hallotta a gyűjtő), de majdnem 40 évvel tovább húzódott: a legkésőbbi gyűjtést 1980-ban végezte Volly István Koroncón, Galgahévízen, Sajópetrin és Tiszavasvárin.

A cím — 277 karácsonyi ének — pontosabban talán így hangzana: 277 ének a karácsonyi ünnepkörből. Mert a kimondottan karácsonyi énekek mellett találunk a gyűjteményben adventi, mikulási, Luca-napi (kottyoló), betlehemes, újévi és vízkereszti énekeket is. Ez persze csak növeli a gyűjtemény értékét.

Tévesen ítéli meg a könyvet az, aki — abból kiindulva, hogy az egyik rész doktori disszertáció volt — az egészet mint valami tudományos kézikönyvet vizsgálja. Volly István munkája értelmes, hasznos bevezetésekkel és bőséges jegyzetekkel ellátott énekgyűjtemény népünk vallásos életének két fontos, hagyományokban gazdag területéről, amelynek anyaga új tudományos munkák alapjául szolgálhat. A talajt kitűnően előkészítette a szerző. Emellett további gyűjtésre ösztönözhet a könyv, elsősorban a Mária-énekek területén. (Édesapám körülbelül 250-et ismert!) Sok olvasóban szép emlékeket idéz fel Volly István műve.

A könyvet ízléses kiállításban, szép vászonkötésben adta ki a Szent István Társulat.

Véber Gyula

Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága. Corvina, Budapest 1981, 261 o.

A neves néprajzos a szép kiállítású könyv bevezetőjében maga mondja, hogy nem törekedhetett teljességre; a népi hitvilág regionális változataiból azonban „megrajzolható egy-egy jelenség fő vonása." Munkája tehát nem a szükebben vett szaktudománynak, hanem a néphit iránt érdeklődőknek szól. Ezért a földrajzi helyett inkább a történeti megközelítést választotta. Az olvasó „ne várjon tőlem misztikumot, a néphit megmentését vagy megrovását sem. Célom csak egy történeti folyamat leírása".

Előzményként felvázolja az ősvalláskutatás eddigi eredményeit. Ezután a kereszténnyé válás időszakát tárgyalja, majd a reformációt érintve a magyarországi boszorkányperek sajátosságait vizsgálja. Saját gyűjtéseit és tapasztalatait, de mások kutatási eredményeit is nagy tájékozottsággal alkalmazza a XIX.—XX. századi magyar néphit tárgyalása során. Foglalkozik pl. a lidérchez, tündérekhez, hazajáró halottakhoz, kísértetekhez, természeti és betegségdémonokhoz, rémalakokhoz, a sárkányhoz, a táltoshoz és boszorkányokhoz kapcsolódó hiedelmekkel. Aztán szól a mágia fajtáiról: a rontásról, az igézésről, a kötésről és oldásról, a mágikus úton történő haszonszerzésről, a szerelmi varázslatról stb. Kisebb fejezetek tárgyalják még pl. a jóslást, a varázserejű szót, az ember és a természet kapcsolatát, a népi vallásos kultuszt, ez utóbbin belül a zarándoklatot, a búcsút és a szektákat.

A felhasznált irodalomból és a hatalmas gyűjtési anyagból vett szemléletes idézetek gördülékenyen kapcsolódnak a szerző fejtegetéseihez; a könyv stílusa olvasmányos, a mondanivaló érdekfeszítő, lebilincselő. Ha szükséges, a hiedelemmel kapcsolatban először mindig a szó (pl. lidérc, garabonciás) eredetének és jelentésének a magyarázatát adja. Figyelme kiterjed a határokon kívüli kutatási eredményekre is: a Luca-boszorkánnyal kapcsolatban például megjegyzi, hogy nemcsak magyar területen, hanem Kelet-Ausztriában, horvát, szlovén, cseh-morva és szlovák területen is ismert volt. A jelenségeket többféle megvilágításba helyezi többek között oly módon, hogy a hiedelemhez fűződő elbeszélések változataiból többet is közöl (pl. a lidérctörténet).

Álljon itt a szerző saját gyűjtéséből egy, a jugoszláviai Drögön 1973-ban feljegyzett un. laikus ima: „Fölajánlom az én imádságom / Magam bűne bocsánatjáér, / Szép Szűz Máriának / Hét fájdalmáér, / Krisztus Urunk / Kínszenvett sebeiért / És drága,

piros vériér, / Purgátóréomba való lelkeknek / Kiszabadulásáér. / Szabadítsd ki őket / Az én imádságom által, Amen!"

A könyv végén található részletes bibliográfia és jegyzetek segítségével bővebben ismerkedhet az elmélyülni kívánó olvasó a néphitkutatás egyes részterületeivel. A kötetet 61 fekete-fehér és 16 színes illusztráció gazdagítja.

M. G.

Mécs László: Üzenet. Válogatott versek. Szent István Társulat. Budapest, 1982. 331 o.

Szennay András pannonhalmi bencés főapát megbízásából válogatta ki Fényi Ottó és Korzenszky Richárd Mécs László verseinek „Üzenet"-ét honfitársainak, hivő testvéreinek, minden embertestvérének. A válogatott versek nem fogják át Mécs egész életművét, de ízelítőt és emlékeztetőt adnak a nagy katolikus papköltő témáiból, gondolataiból. A válogatók Mécs Meteor című versét tették a kötet első helyére, hogy ezzel adják meg önvallomásának alapgondolatát: „Egy ismeretlen, ősi fényű / örök titokról elszakadtan / küldöncnek jöttem, s eltünök majd, / ha üzenetem általadtam." Mécs maga a „Hajnali Harangszó"-val nyitotta meg Összes verseinek kötetét 1941-ben. Első költői élménye papi és apostoli élmény is, nem önmagának, hanem küldetésének megnyilatkozása; a küldönc lényege a funkcióban van. „Kongatom piros harangom, ifjú szívem kongatom." Élménye mélyről jön: „az Ember: sárkány-magból sarjadt fattya véres rögnek / elfeledte, hogy az arca régen Krisztus arca volt." Az itt felfedett feszültség van ott Mécs minden versében élete folyamán. Tanár, hideg eszmék csúcsain üldögélő tudós s a problémátlan, kékes égbolt íve alatt mindent derűsen látó ember akart lenni, — „de kortárs lettem: fergeteges idők sötét sodrában búskomor ég alatt, midőn ... mindeneket belepett az árvíz. A milliókkal úsztam a vad vizen, szívem szivacsként szívta a szenvedést, mázsásra nőtt, aránytalanná." (Üzenet Milói Vénusznak) Igaz, hogy Mécs küldönc, nagyon is öntudatos, prófétai küldetéssel, de ugyanakkor kortárs is, korának minden hibájával és erényével. Ezt komolyan figyelembe véve több emberi megértéssel fogalmaznánk meg Rónay László jellemzését a verseskötet végén. Mindenesetre nem akadályozta meg Mécset sem a távolság, sem a magány abban, hogy találó diagnózist adjon, és imádkozzék a „nagy Lunatikusért".

Hálásak vagyunk a Szent István Társulatnak, hogy ezzel a kötettel megmentette a harmincas és negyvenes évek ünnepelt katolikus papköltőjének nevét és művét az elfeledéstől. „A királyfi három bánata" a világirodalom elévülhetetlenül szép verse marad az édesanyáról. A „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld" nemcsak az érettségi tablók jelmondata volt, hanem fel-felkonduló hajnali harangszó lesz mindig az életbe induló ifjúság, a lelkes pedagógusok és a béke megvalósításán dolgozó igazak lelkében. Épp ezért méltán lehet büszke erre a verseskötetre a magyar katolicizmus.

Németh József

Dr. Erdőssy Béla: Korunk magyar egyházművészete. Katolikus Emléktár, Budapest 1981, 64 o., 230 kép, 34 × 24,5 cm.

Európa műkincsekben dúskáló országait járva nem csoda, ha olykor elfogja a magyart az irigység vagy a csökkentértékűség tudata. A „régi dicsőséget" nálunk inkább csak romok és töredékek hirdetik, mindenesetre azért egyre ismertebbek lesznek ezek világszerte. A szakirodalom nem késlekedik a magyar értékek publikálásával, és megfelelő visszhangra is talál. A modern magyar egyházművészet alkotásai viszont még mindig mostohán várnak bemutatásukra. Pedig az ország nagyságához s egyházai lehetőségeihez mérten azok sem maradnak el a többi nemzet termékei mellett. Nagy meglepetésként hatott például egy cikk a modern magyar templomépítészetről a tekintélyes német szakfolyóiratban: Magyar Zoltán, Moderne Kirchen in Ungarn (Das Mün-

ster 32, 1979. 199—205), vagy a Vatikáni Grották Magyarok Nagyasszonya kápolnájának dúsgazdag kiképzése (1980). A magyar ötvösök 1979-es mainzi bemutatkozásától (Das Münster 32, 1979. 341) eltekintve azonban csupán egyetlen átfogó kiállítást rendeztek eddig a mai magyar templomi művészetről 1941 óta: Róma — Budapest 1969.

Ezért jelent örvendetes úttörést — ha csak magyar nyelven is — Erdőssy Béla albumformájú, ízléssel megszerkesztett füzete. Egy élet tanulmányainak, gondos gyüjtögetésének, a „tündöklő igazság" rajongó szolgálatának kivonatát nyújthatta csak itt. „Szerény vázlatnak" jelölt színes kaleidoszkópjába bámulatosan sokat belesűrített szerzője a Magyarországon sem tétlen XX. század vallásos művészetéről.

Bevezetőben próbál fogalmakat tisztázni (mi a művészet, a giccs, a vallásos — és az egyházművészet), vitázik, apologizál, rengeteg adatot rejtett beszámolóiba, mentett át a feledés elől. Legyen szabad itt a történeti hűség kedvéért megjegyezni: egy magyar kápolna kérésének ötletét a Vatikáni Grottákban e sorok írója vetette fel először Bécsben az 1970. márc. 10/11-i lelkipásztori konferencián, majd az ausztriai Szt. István Jubileumi Bizottság alakuló ülésén Eisenstadtban 1971. dec. 29/30-án, mint a szellemi-kulturális tervek referense. A javaslatot a Bizottság László püspök úr elnöklésével, Ádám fölelkésszel és Magyary prelátussal az élen lelkesen pártfogolta (vö. 58. o.).

Hol műfajok, hol irányok, stílusok, iskolák, feladatkörök vagy kiállítások szerint csoportosított seregszemléjéből aligha hagyhatott ki érdemesebb művészt Erdőssy. Frappánsan jellemzi őket, — némelyiknek fényképét is hozza —, találó tömörséggel írja le, minősíti műveiket. Így oldja fel elevenen az igazában katalógusszerű felsorolást. Mindig kiérződik mondanivalójából, hogy a műértő nemcsak a maga gyönyörűségére lelkesedik, hanem a lelkipásztor odaadásával igyekszik szemet nyitogatni, megláttatni. Felfedező útra vezeti a hivőt — sokszor a megszokástól észre sem vett saját templomának megismerésére. Beszámol a legújabb kutatásokról, régészeti, műemlékmentő és restauráló munkálatokról, hasznos javaslatokat, praktikus tanácsokat ad művészeknek, mecénásoknak, papnak, hivőnek egyaránt. Hogy kicsit rendszertelen, olykor szubjektív, néha ismétel, máskor túl messzire kalandozik eszmefuttatása, talán éppúgy megbocsátható, mint a festő előre felvázolt skiccének fogyatékosságai. A vázlat gyakran többet árul el az élmény inspirációjából s hatásosabb, mint az akadémikus tökéletességgel megszerkesztett, aprólékos, részletekig menően kidolgozott kész festmény.

Reméljük, hogy egy nagyobbszabású kötet, bőségesen illusztrálva, ahol a jó felvételek megfelelő nagyításban és papíron jobban érvényesülnek, nem túlsokáig várat magára!

Lapzártakor érkezett értesülés szerint a mű második kiadása készül: közben előkerült képek, vallásos témájú bélyegek és a görögkatolikus ikonográfia közlésével.

Vongrey Félix

Két új magyar imakönyv.

Csépány László—Keszthelyi Ferenc—Szabó Géza: Párbeszéd Istennel. Imakönyv katolikus híveknek. Ecclesia, Budapest 1982, 638 o.

Heténvi Varga Károly: Beszélgetés a Mesterrel. Imák és elmélkedések. Szent István Társulat, Budapest 1982, 511 o.

Csaknem egyidejűleg kapott a magyar hivőközösség két imakönyvet. A felnőttek imakönyve első részének („Atyánkhoz szólunk — Imádságok") záró soraiban megtalálhatjuk az egész kiadvány célját: Segíteni a híveket az örökkévalóság felé, ugyanakkor arra indítani, hogy általuk, életük és imádságuk által is „szebb legyen a föld, az új emberi család közösségének otthona" (131). A második rész az egyházi év jeles ünnepeire kíséri el a hivőt, és megemlékezik az ismertebb szentekről. A harmadik a szentségeket tárgyalja. A negyedik pedig kb. 200 ének szövegét hozza a Szent Vagy Uramból.

A fontosabb pontok bevezetésénél szentírási szövegekből, „Isten üzenetéből" indul ki, emlékeztetve a biblikus alapokra. Merít a Zsinat határozataiból, sűrűn idézi a szentmise könyörgéseit, klasszikus és újabb imákat közöl. Az ünnepeknél megmagyarázza a népszokásokat, példákat ad a közös családi imára. Ezt a módszert talán még gyakrabban lehetett volna alkalmazni. Néhány megjegyzésből (pl.: „amíg a tavaszi dologidő meg nem kezdődik" 166) kiérezni, hogy a szerzők a hagyományosabb falusi életet tartják szem előtt. Valószínűleg ezért helyeznek olyan súlyt a gyakorlati, néha túlságosan részletezőnek tűnő magyarázatokra („a padokra kitett könyveket távozás előtt mindenki a helyére teszi vissza" 256). Kateketikai szerepet tölthet be a könyv, dogmatikai anyag közlése mellett. — Lékai bíboros bevezető szavaival ajánlja az imakönyvet katolikus testvéreinek.

A Beszélgetés a Mesterrel előző kiadásai az újvidéki (Novi Sad) katolikus plébánia gondozásában jelentek meg. Mostani formája annyira új, hogy Hetényi Varga Károly joggal nevezheti magát Lelotte mellett „társszerzőnek" (506). Mint az alapul szolgáló belga munka, az átdolgozás is főként a fiatalság és az igényesebb lelkiéletet keresők szolgálatát célozza. Igen sok szöveg kapott találóbb formát, elmélyült tartalmat, életközelséget. Magyar kortársaink versei (pl. József Attila, Illyés Gyula, Váci Mihály), imái és szövegei (pl. Balczó András, Bangha Béla, Jávor Pál, Koszter atya) mellett a világegyház nagy imádkozói is jelen vannak (pl. I. és II. János Pál, Th. Merton, Teréz anya). Az átrendezések és átdolgozások közül négy pont külön is megragadta figyelmemet: részletek a görögkatolikus szentmise szövegeiből, az aktuális lelkitükör, a „fáradt ember keresztútja" (Kollár Ferenc) és az utolsó, „Istennel a dicsőségben" c. rész.

A könyv közepére helyezett tárgymutató az öntevékenység és a felfedezés örömét mozdítja elő. De valószínűleg sokan örülnének egy kissé részletesebb tartalomjegyzéknek az elején is. A napi imáknál a vasárnap a hét utolsó, hetedik napja lett. A keresztény hagyomány első napjának tartja, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy a feltámadás és ünneplése az új, megváltott élet kezdete.

Itt említjük meg, hogy a Szent István kiadó a pápai megnyilatkozásokat közzétevő sorozatában megjelentette a „Familiaris consortio" kezdetű körlevelet a keresztény családról. Mint a többi, ez is dr. Diós István fordítása. Érdemes lenne talán a latin eredeti mellett egy élő nyelvre történt fordítást is szem előtt tartani a munka folyamán, hogy a magyar fordítás a pontosság mellett minél életszerűbb is legyen. A fontos dokumentumot nagyon ajánljuk az érdekeltek — lelkipásztorok, családok — figyelmébe.

Fényesi Márk

P. Harmath Károly: Megváltásunk szent éve. 32 o. — A keresztfához megyek. 142 o. Mindkettő: Agape, Novi Sad, 1983.

Az újvidéki kiadó „vetés" címmel új füzetsorozatot indít különféle vallási kérdésekről a hívők szélesebb rétegéhez szólva. Első darabja különösen időszerű: a szentévről szól. Tartalma lényegében dogmatikus: ismerteti a Szentírás és az Egyház tanítását a megváltásról, igyekszik közel hozni mibenlétét, jelentőségét. Jól kiemeli, hogy a megváltás „Isten szeretetének titka". Bevezetőben összefoglalja a pápa szentévi körlevelét, a különleges búcsú elnyerésének módjaival. A kis füzet igen alkalmas a hívő elmélyülésre az idei szentévben. Egy kis stílusbeli csiszolás nem ártott volna, zavaró pl. az ilyen mondat: „Az Úr megparancsolja az utolsó vacsorán, hogy követői ismételjék meg a Kálvárián (?) az utolsó vacsorán elővételezett eseményt." A kiállítás ízléses.

Örömmel üdvözöljük a népszerű keresztúti ájtatossághoz kiadott segédkönyvet. Nívója van: egy pillanatra sem téveszti össze az áhítatot a giccsel, ügyesen kombinálja az értelem és érzelem szerepét. 16 hosszabb-rövidebb szöveget tartalmaz a stációk hagyományos sorrendjében (kivétel a gyermekeknek szóló érdekes sorozat). Köz-

tük olyan remekek, mint Claudelé és Prohászkáé (31kk — de miért maradt ki az utóbbi neve?). Mélyre szánt az „Imádkozzál" kötetből (Bp. Szent István, 1978) vett keresztút. A modernebb hangvételt Tűz Tamás verse képviseli. Helyes, hogy bőven merít a szerkesztő a Szentírásból, a két kifejezetten „bibliai" keresztúton túl is. (A lelőhelyeket a másodiknál is fel kellett volna tüntetni.) Jók az egészen rövid szövegek, pl. a „Keresztút papokért" (a Kézenfogva imakönyvből, Róma 1973) és Szedő Dénes kis verses keresztútja. Megtaláljuk a SZVU-ból ismert Sík Sándor-felé keresztúti éneket is, viszont nagyon hiányoljuk „nagy" stációsorozatát, amely persze sok helyet foglalt volna el. A könyvben hat fekete-fehér kép van, de ehelyett nagyon is szükség lett volna egy képes vagy inkább rajzos stáció-sorozatra. Hiszen újabb templomainkban nem mindig van keresztút, és a könyvecskét nem is csak templomban fogják használni. Sokkal jobb munkát kellett volna végeznie a korrektornak, mert még értelemzavaró sajtóhiba is többször maradt benn: pl. „teremtés" helyett „temetés" (a fülszövegben!). Szépen zárja le a gyűjteményt a stációk összevetése a szeretet tulajdonságaival az 1Kor 13-ból.

Itt jegyezzük meg, hogy a kiadó lendülettel folytatja az „Isten népének története" c. ószövetségi bibliai képregény-sorozatot: megjelent Mózes (3 kötetben), a Bírák, Sámson (2 k.), Dávid (2 k.) életleírása.

S. M.

Baumgartner Jakob (Hrsg.): Wiederentdeckung der Volksreligiosität (Újra felfedezik a népi vallásosságot). Pustet, Regensburg, 1979, 304 o.

Az elmúlt évtizedben a népi vallásosság az érdeklődés központjába került. Baumgartner pasztorálteológiai áttekintést kíván nyújtani a német nyelvterület számára, 16, nagyrészt svájci munkatárs közreműködésével.

A kérdés Bonnet és Pannet 1973-ban kiadott bestseller könyvei után hónapokig foglalkoztatta a francia tévét és ujságokat. **A. Altermatt** tanulmánya igen jól mutatja be a téma francia jellegzetességeit, ami még ma is fontos az ország katolikus életében (vö. pl. J. Vinatier, volt párizsi ált. helynök 1981-ben megjelent munkáját: Le renoveau de la religion populaire). Átfogó és kiegyensúlyozott képet nyújt **M. Quallart** a spanyol állapotokról. Két ízelítő: Spanyolországban „annak ellenére, hogy általános engedély van a kézből áldozásra, a legtöbben mégis a régi szokást követik — kicsiség? de jellemzi, milyen szívósan ragaszkodik népünk örökbe kapott vallásos szokásaihoz" (224). Hogyan reagált a nép arra, hogy a papok, szerzetesek civilben járnak, és többen kiléptek? „A válaszra két szóval utalhatunk: megértés és hallgatás" (225). A Svájcba költözött olasz vendégmunkások helyzetét **T. Pozzi** írja le. Megállapítja, hogy a már iparosodott vidékről származók jobban gyakorolják új környezetükben vallásukat, mint a faluról átkerültek. **A. Grumelli** pedig a szentek olaszországi tiszteletének szerepét vizsgálja: a mai társadalomban sem csökkent; csak nem annyira példakép-követő, társadalmat is formáló és egybefogó feladatában jelentkezik, hanem az egyénhez szól, személyes tanúságtételt jelent a pluralista társadalomban oly szükséges egyéni út megtalálásához. — A „harmadik világ" problematikáját **F. Kollbrunner** Latin-Amerikáról írt cikke képviseli. Bár hangsúlyozza, hogy a CELAM 1976-ban kiadott dokumentuma alapján a nép „lényegében keresztény", és hitét autentikusan fejezi ki, mégis a bolíviai Aymara indiánok és a Brazíliába a 17.—18. sz.-ban behurcolt afrikaiak hatására kialakult macumba rítus példáival a szinkretizmusra hívja fel a figyelmet. Kár, hogy nem ismerteti A. Büntig (Argentína) és P. Ribeiro de Oliveira (Brazília) tanulmányait, akiknek kutatásai új szempontokat nyitottak meg a hivő katolikus nép vallásosságának megértésében. Érthető, hogy az alig 300 oldalas kiadvány mégsem terjedhet ki minden országra. Jó kiegészítést találunk főleg az afrikai népi vallásosságra a „Concilium"

1977/2. számában. A „Social Compass" pedig 1982-ben különszámot szentelt Észak-, Közép- és Kelet-Európa népi vallásosságának. Jóllehet elsősorban szociológiai szempontból vizsgálja a kérdést, mégis a lelkipásztornak is hasznos mondanivalót tartalmaz főleg Tomka Miklós cikke: „Les rites de passages dans les pays socialistes" (Az avatási szertartások a szocialista országokban) és M. Kersevan: „A holtak tisztelete Szlovéniában".

Mindezek után könnyen megérthetjük, hogy magáról a népi vallásosságról különböző meghatározások forognak közkézen. U. Altermatt tanulmánya: „Népi vallásosság — új mítosz vagy új fogalom", kifejezetten evvel a kérdéssel foglalkozik. Szerinte „a népi vallásosság a széles tömegek mindennapi vallásossága". „Magába foglalja nemcsak a hivatalos egyháztól elismert, hanem a tőle többé-kevésbé megtűrt, sőt a hierarchiától elvetett formákat is." Így nem valamelyik (munkás, paraszt) társadalmi réteg vallásossága, bár a részletező kutatás felfedezheti ezeknek sajátságos jelét is az egyes kultúrcsoportoknál (pl. a parasztnak fontos a búzaszentelő körmenet, míg a munkásnak az egyesület, gyülés, amelyikkel védi magát a tömegtársadalom vélt vagy valóságos veszélyei ellen) (113). Ezért a népi katolicizmus „ellenpólusát", a vallási elitet nem egy társadalmi réteg, hanem a vallásilag „felvilágosultak", az egyházi életben vezető szerepet betöltők (papok, szerzetesek, hitoktatók és egyéb fő vagy mellékállásban dolgozó személyek) alkotják. Főleg az elitet érdekli a tankidolgozás, a magatartási normák, a „teológia". A népet pedig a mindennapi élet gyakorlata. Ezért érdemes tanulmányozni a nép kedvelt imakönyveit, búcsújárásait, ünnepeit.

A népi vallásosság vizsgálata külön hangsúlyt kapott a II. Vatikáni Zsinat óta. Egyrészt a zsinat az egyházat mint Isten népét határozta meg. Milyen is ez a nép a valóságban? Másrészt a széles tömegek nem egyformán reagáltak magára a zsinatra, határozataira. W. Heim néprajzi író öt pontban szemlélteti, hogyan változott a német nyelvterületen a nép vallásossága a Zsinat óta. a) A nép jobban képzi magát vallásilag, és jobban részt vesz az egyház életében. A templomok, kereskedések tele vannak a legkülönbözőbb irányú katolikus könyvekkel. Ez a pluralizmus a választás terhét is jelenti. Ezért sokan „határozottabb irányítást várnak el az egyháztól." — b) Az egyház kilépett a gettóból, nem „egyesületeskedik", nem annyira védi magát, hanem (liturgikus, biblikus, karizmatikus) mozgalmak által akar a társadalomra hatni. — c) Társadalmilag tevékeny (vö. pápai szociális enciklikák), elkötelezett az embertestvéreknek (pl. böjt a harmadik világért, politikai teológia). — d) Az istentisztelettel építi az egyház közösségét (az új liturgia melegségre, együttműködésre nyújt alkalmat), újabban azonban visszatérnek a „népi ájtatosságok" megújított formáihoz is: litániák, ifjúsági keresztút, változatos májusi ájtatosságok. — e) Városibb környezetben gyakran nem képesek újjáéleszteni a régi népszokásokat, hanem új szokásokat vezetnek be: az egyház ünnepei biztosítják a változatosságot a termelésre berendezett monotóniában, a háromkirályok missziós gyűjtéssé alakultak, a nagyszombat közös keresztelők ünnepe, az elsőáldozók rajzai díszítik a templomot stb.

Heim tanulmánya azonban kiegészítésre szorul, mert a nép egy része védekező álláspontot foglal el a II. Vatikáni Zsinattal szemben. **I. Baumer** az ún. tradicionalista csoportok kiadványai, röplapjai, rádióadásai alapján rajzolja meg az ő jámborságképüket. Nem könnyű feladat, mert több árnyalatuk van. Isten-képük inkább pesszimisztikus, felfogásuk merev: nehezebb a fejlődéssel megbirkózni, mint a régihez görcsösen ragaszkodni. Lényegében nem doktrinális mozgalmakról van szó, hanem a jámborság gyakorlati kifejezéséről. Vesszőparipáik az ünnepi rítusok, ceremóniák, egyházfegyelmi szabályok és főleg a meggondolatlan újítók „esetei". Baumer elismeri, hogy a II. Vaticanum utáni eufória nem szentelt elég figyelmet arra, hogy a múlt szokásait fokozatosan változtassa, s az inga hamarosan az ellenkező végletbe lendült vissza (70—74). Ugyanebben az összefüggésben ír K. Rudolph „a népi jámborság pszichológiájáról és patológiájáról". A nép bizonytalanná vált — még az evangélikusok is —, mert egyes teológusok azok ellen a tanok ellen beszélnek, amit régebben maguk hirdettek.

„A ‚népnek' " időre van szüksége, hogy jámborságát új adottságokhoz szabhassa. Az elbizonytalanodás melegágy az álmisztikusoknak, a látnokoknak, akik a régi visszaállítását szorgalmazó üzeneteikkel jó talajra találnak.

A hit konkrét megélésének egyik fő tere a liturgia. Négy tanulmány foglalkozik a népi vallásossághoz való viszonyával. **O. Bischofsberger** és **G. Schüepp** elsősorban elméleti oldalról közelíti meg a problémát. **J. Baumgartner** és főként **J. Hennig** a néptől kedvelt és a mindennapi élettel szoros kapcsolatban álló szentelmények, áldások fontosságát emeli ki. Hennig — gyáros és liturgiatörténész — szerint az egyház hivatalos könyvei közül a Rituale Romanum és ebben is a Benedictionale tükrözi legjobban a népi vallásosságot. „Főleg az asszonyok kedvelték, mert az egész szellemi-lelki és testi életet átjárja, s ebből a szempontból a nők mindig felülmúlták a férfiakat s remélhetőleg így is marad" (27). Az élet szinte minden megnyilvánulására kiterjedt: gyermek-, étel-, autóáldás-, gyertya-, szenteltvíz-szentelés ... Az áldások imái a teremtés helyes értékelését mozdítják elő. Baumgartner igazolja, hogy az áldások szövege roppant fontos a Teremtő iránti helyes magatartás előmozdítására. A nép tudja, hogy az életben nem minden rózsás. „A népi jámborságnak idegen a ‚világ' ma annyira kedvelt árnyék nélküli értékelése. Ismeri a teremtés és a megváltás titkát; a rossz mértékét, a szenvedést" (30). A látásnak, hallásnak, tapintásnak is helyet kell kapni a vallásosságban, ha azt akarjuk, hogy a nagy tömeg életébe lehessen átültetni.

Az ószövetség népi vallásosságáról **(A. Schenker)**, a keresztvetésről **(B. Fischer)** és a halottak emlékképeiről **(Ursula Brunold-Bigler)** szóló kiegészítő tanulmányokkal együtt a kiadó elérte célját: igen jól szemlélteti a népi vallásosság mai problematikáját.

Benkő A.

Azelőtt az Egyházat szívesen hasonlították össze egy hajóval. Abban van legénység és vannak utasok is. Utóbbiaknak semmi más dolguk, mint fizetni. Egyébként kedvesen és szeretettel bánnak velük, de engedelmeskedniök kell a hajórendnek. Akkor megmenekülnek. — A Zsinat ennek véget vetett. Nincsenek utasok, mindenki a legénység tagja. Aki nem akarja ezt, aki csak utas akar lenni, annak nincs helye, az nem mondható az Egyház tagjának. A Zsinat egyértelműen megmondta: mindenestül komolyan kell vennünk a világiakat, mert ők is karizmahordozók. Mindenütt párbeszédről volt szó. Ha ez igazi párbeszéd, akkor komolyan vesszük a beszélgetőtársat. Nem pusztán pedagógiai párbeszédet folytatunk, ahol taktikai okokból látszólag komolyan vesszük a másikat, valójában azonban nem. (Igen sokszor történik ez manapság nálunk az ifjúsággal.) Chr. Butler angol bencés apátpüspök is mindig azt mondta: „Meg vagyok elégedve, ha a Zsinat egyetlen eredménye az, hogy a világiakat csakugyan teljesen felnőtt emberként veszik, nem pedig óvodásoknak." A világi ember tehát partner, nemcsak engedelmeskedik, hanem igazán felelősnek érzi magát. Teljes értelemben egyháztag.

Mario von Galli

HALOTTAINK

Kovách Endre érs. tan., ny. pléb. jan. 10-én Székesfehérvárott. Mónosbélen temették (73,48)

Magó István Bódog iskolatestvér Szatmárnémetiben (Satu Mare, Románia) jan. 19-én (88,72)

Reichenbach István érs. tan., esztergomi megyés, jan. 31-én. Stuhlfelben (NSZK) temették, ahol 20 évig volt plébános (74,48)

Miklós Elek ny. pléb. Kézdiszentléleken (Románia) febr. 10-én (76,51)

Verrasztó József ny. esperespléb., egri megyés febr. 24-én (70,47)

Szendrey Zoltán Bonaventura OFMConv., érd. miskolci házfőnök, ny. pléb. febr. 26-án. A minorita templom kriptájába tem. (73,55,49)

Sigmond (Strecke) Ernő ny. hittanár, érs. tan., tb. kanonok febr. 28-án Máriabesnyőn (85,58)

Dr. Simárszky János aranymisés, tb. esp., hittanár Miskolcon (81,53)

Terestyén Gyula nádasdi plébános márc. 4-én. Perenyén tem. (54,31)

Okolicsányi Imre Gáspár irgalmasrendi márc. 4-én Budapesten. Pécsett tem.

Dr. Katona Puszta Sándor c. kanonok, az ismert papköltő, márc. 5-én. Leányfalun temették, ahol plébánoskodott (72,49)

Szell Imre soproni kanonok, vasmisés márc. 5-én. A Szt. Mihály temetőbe tem. (91,68)

Msgr. Dr. Hosszú László ap. protonot., c. apát, 1968–1982-ig nagyváradi helynök, márc. 6-án. Biharpüspöki templomának – ahol 25 évig volt plébános – kriptájába temették (70,47)

P. Selmeczy Gyula SJ márc. 8-án Pannonhalmán (83,57,48)

Dr. Korének József tb. kanonok, az esztergomi főegyházmegye nesztora, márc. 9-én. Farkasréten tem. (92,69)

Dr. Szedenik Nándor lazarista, székesegyh. kanonok márc. 9-én Nagyváradon (84,49)

Solymos Rezső OFM szemenyecsörnyei pléb. márc. 12-én (71,52,46)

P. Vértes Boldizsár SJ, iregszemcsei pléb. márc. 14-én. Pécsett tem. (65, 47,36)

Dr. Prenner Béla c. prépost, érd. teol. tanár, a szlovákiai magyar papság nesztora, Érsekújvárott márc. 14-én. A templom kriptájába tem. Burgenlandban született, sok éven át volt az esztergomi főegyházmegye papja, és szolgálta a három nemzet közti együttműködést (89,65)

Révész István c. apát, ny. debreceni pléb. Baján temették márc. 16-án (74,51)

P. Bereznay László SJ Budapesten márc. 18-án Pannonhalmán tem. (70,50,41)

Pusztay Mihály Gábor OFM, aranymisés tartományfőnök márc. 26-án Budapesten. A Kerepesi temetőbe tem. (79,63,53)

Frey Ferenc Jácint OFMCap., főszentszéki ügyhallgató márc. 27-én Budapesten. Mórott temették (68,44)

Ignácz Gyula tarcali esp. pléb. márc. 27-én. Hejőcsabán tem. (65,40)

Kocsándi István Luciusz SVD missziós testvér márc. 28-án Alcsutdobozon (74,48)

Tálas József abádszalóki ny. esperespléb. Márc. 30-án Jászladányban tem. (79,56)

Kővári Bálint aranymisés apátplébános Faddon

Pogány János aranymisés piarista, ny. gimn. tanár ápr. 6-án Budapesten. Rákoskeresztúron tem. (76,57,51)

Schweighoffer Kolos János ciszterci, teol. tanár ápr. 6-án Pannonhalmán. Zircen tem. (82,64,58)

Lautz Alfréd aranymisés pornóapáti esperespléb. Ápr. 8-án tem. (75,51)

Angeli András c. prépost, pilisszentiváni pléb. ápr. 8-án Solymáron tem. (70,46)

Moldován János Miskolc-hejőcsabai esp. pléb. ápr. 10-én Szirmán tem. (64,40)

Horváth Kázmér Vince aranymisés ciszterci, középisk. tanár ápr. 13-án. Fertődön a Süttör temetőbe tem. (82,61,56)

Buzási Ferenc bőszénfai pléb. ápr. 15-én Kaposvárott. Mosonmagyaróvárott tem. (71,44)

Mészáros Árpád ipolyhídvégi (Csehszl.) esp. pléb. ápr. 15-én. Bakán tem. (71,47)

Kárpáti Ferenc ny. lelkész Székesfehérvárott. Ápr. 16-án temették a Hosszú temetőbe (77,52)

Dr. Gál Nándor Geláz OSB ápr. 21-én Pannonhalmán. A Boldogasszony kápolna kriptájába tem. (85,66,61)

Nedesovszky János aranymisés, ny. kapuvári apátpléb. ápr. 22-én. Az acsalagi templom kriptájába tem. (77,54)

Dr. Szolnoky Tibor c. kanonok, ny. pléb. ápr. 23-án Érsekújvárott (64,41)

Dr. Várkonyi Imre prépost, kanonok, az AC érd. igazgatója, 1961—64 közt kalocsai főkáptalani helynök, az Új Ember, Vigilia és Teológia felelős kiadója ápr. 25-én Budapesten. Farkasréten temették (67,42)

Fazekas László püspökmolnári esperespléb. ápr. 25-én (71,44)

Pálfalvi József gyöngyösoroszi esperespléb. ápr. 25-én (69,43)

Id. Fodor János tb. kanonok, ny. esperes-parochus Létavértesen ápr. 29-én. Nyírgelsén tem. (89,58)

Dr. Pásthy Vilmos lazarista, pilisborosjenői esp. pléb. máj. 3-án. Meggyeskovácsiban tem. (65,38)

Zempléni Pál. ny. esperespléb. máj. 3-án. A kisváci temetőbe tem. (71,48)

Rohn Ernő tb. kanonok, aranymisés máj. 9-én Sopronban. A Szt. Mihály temetőbe tem. (82,54)

Elhunyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

+

Hibaigazítás. 57. számunkban tévesen szerepelt, hogy Berkes László ny. egyeki plébános lett volna. Paptestvérünk csanádi megyés volt, s 1982 okt. 1-én Kecskeméten halt meg. Az Egyekről származó Berkes László egri káplán hála Istennek ma is jó egészségnek örvend!

Dr. TÖRÖK JENŐ piarista
(1908—1983)

Terveinek bélyegét Isten már gyermekkorunkban rányomja életünkre. Török Atya meleg, művelt, a művészetekre hajlamos, jómódú budapesti családból született, 1908 április 23.-án. A mérnök apa szigorát az édesanya és a három idősebb testvér gyengédsége egyensúlyozta. Velük a szívélyes kapcsolat élete végéig megmaradt. A családtagnak tekintett német nevelőnő tartotta a kisgyermeket a keresztvíz alá, és az ő indítványára íratták be az alig kilenc éves, tehetséges kisfiút a piaristák budapesti gimnáziumába.

A családi otthon és az iskola vetette meg alapját széleskörű érdeklődésének, európai műveltségének és kapcsolatainak, meg annak a képességének, hogy értett a tanuláshoz. Hálával emlegette Kisparti János főigazgatót, aki nyolc éven át osztályfőnöke volt, történelemtanárát, Balanyi György professzort, Sík Sándort, a költőt, aki mint cserkészparancsnok fegyelemre nevelte, de lelkisége, kedélyvilága, esztétikai érzéke kialakításában is mestere volt. Szerette a szépet, a színeket, a formákat. Mint kiadó sokat adott könyvei kivitelezésére.

Nagy előnye volt, hogy a német nyelvet még a szülői házban sajátította el. A latint nemcsak írás-olvasás, de társalgási fokon tudta. Célja érdekében nem sajnálta az időt és fáradságot, hogy iskolai francia tudását — felnőtt fejjel — tárgyalási fokra tökéletesítse. Általában nem mulasztotta el ismereteinek bővítését, bármikor nyílott erre alkalom.

Édesapja kívánságára érettségi után három évig jogot tanult, de amikor mint lelkigyakorlatot végző egyetemista jelen volt Prohászka püspöknek 1927 tavaszán a szószéken bekövetkezett halálánál, szárba szökkent a gimnáziumban már sarjadzó papi hivatása. Jogi jártassággal érvel kevésbé vallásos apjához írt levelében döntése mellett, és kéri hozzájárulását. 1928 augusztus végén belép a piaristákhoz, abban az időben, amikor ott prohászkai hatásra megindul a belső reform: Zimányi, Tomek, Schütz A. vezetésével. A mélyebb lelkiség, a napi áldozás nagy hatással van reá. A váci noviciátusban második otthonára talál.

Fogadalomtétel után a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarán latin-történelem szakot végez, ezzel párhuzamosan a rendi főiskolán teológiát tanul. A Kalazantinumnak magas a színvonala. Itt ismeri meg a Vigilia francia orientációját. És ez irányvonala lesz.

Ide kívánkozik egy derűs megjegyzése: „Nekem három szakom van: latin, történelem és erőszak." Erre a mondatra akkor került sor, mikor lobbanékony természete elragadta. Tíz perc sem telt bele, hogy jelét adja a megbánásnak. A jóvátétel színes skáláját ismerte és használta.

1934 jún. 17.-én pappá szentelik. Hogy erre milyen intenzíven készült, mutatja a „Primíciád" c. füzetke, amelyet akkor szerkesztett és adott ki, meg az a szentkép, amelyen az édesanya megáldását szövegezte meg.

Az első tíz évben Vácott tanított. Osztályát elsőtől érettségiig vezette. A piarista iskolák ideálját igyekezett bennük megvalósítani, ahol a szigor és igazságosság szeretettel és közösségi élményekkel párosul. Egyik rendtársa szerint osztályában 40 „kis Török" ült. Osztálya hű marad hozzá. Velük ünnepelte 1982 őszén a 40 éves érettségi találkozót. — Ezekben az években írta megfeszített munkával 360 oldal terjedelmű disszertációját, és tette le „summa cum laude" szigorlatát. A háború megszakította iskolaévben megszervezte és vezette a tehetséges falusi fiatalok számára létesített konviktust.

Az ostrom már Budapesten éri. Intenzíven részt vesz az óvóhely-pasztorációban. Miután eltemette a bombázások idején meghalt édesapját, a 1944/45-ös tanév utolsó hónapjaitól az iskolák államosításáig a rend debreceni gimnáziumában tanít. Ekkor kerül kapcsolatba a Katolikus Akció ifjúsági szervezetével. Hittudományi Akadémia, Szent Gellért könyvtár, lelkigyakorlatok, lelkinapok lelkes szervezője, még akkor is,

amikor ez a munka akadályokba ütközik. Nem kíméli erejét, nem tekint biztonságára. Lelke nem pihen a fogság, magány, a várakozás éveiben sem. 1956 őszén kész tervekkel indul Nyugatra. Pár hónap múlva 79 éves édesanyja és a keresztanyja is kijön gyermekeihez.

Bécsben Rudolf prelátus és munkatársai szívesen fogadják. A magyarok megsegítése érdekében a „Seelsorge-Institut" keretében akkor alapítja meg az Opus Mystici Corporis kiadót. 1957 január 20-án XII. Pius pápa áldását kéri és kapja terveire. Kérésére a rend generálisa engedélyezi bécsi letelepedését, és ott március 15-én, igen szerény keretek között megindul a munka, a háború után Magyarországon megjelent, népszerű vallásos füzetek újranyomásával. 1957-ben már felkeresi a párisi Cerf kiadó szellemi irányítóit, tanácsukra kerül sor több francia kiadvány fordítására. Rendszeresen részt vesz az őszi frankfurti könyvvásáron, ahol nemcsak válogatásra, információkra nyílik alkalom, de megszerezheti a szükséges engedélyeket és szerződéseket is.

1965-ig részt vállal a bécsi pasztorációban, mint a piaristák Szent Tekla templomának káplánja. Főleg a családpasztoráció érdekli.

Kiemelkedő élmény volt számára a Zsinat, amelynek 3. és 4. ülésszakán jelen lehetett. Így kapcsolatba kerül a magyar püspöki karral. Általuk, König biboros, meg László István püspök közreműködése révén, valamint a meginduló turizmus által könyvei szabadabb utat kaptak. Postai úton, rendszeresen küldheti kiadványait haza. Tevékenysége és otthon élő rendtársai érdekében 1965 októberében a bécsi egyházmegye veszi át. Hogy hatékonyabban szentelhesse magát munkájának, a kötött plébániai keret helyett a „Familienwerk"-ben vállal munkát. Itt főleg a házasságra való előkészítés terén hozott újat. Bevezette a franciáktól átvett módszert, ahol a jegyesek nemcsak a pappal beszélnek, hanem egy pszichológus, egy orvos és gyakorló házaspárok is foglalkoznak velük. „Életre szólóan szeretni" c. kiadványának ezek a beszélgetések nyújtanak alapot.

A vasárnapi pasztorációban haláláig nagy készséggel vett részt, mint helyettesítő, vagy kisegítő gyóntató. Prédikációira mindig alaposan, írásban készült. Megélhetését testvéreinek segítsége egészítette ki. Személyes kiadásaival nem akart a könyvek előállítására összegyűjtött adományok terhére lenni.

Munkáját, a könyvkiadást, hivatásnak tekintette, amelyért dolgoznia kell megállás nélkül, feláldoznia magát, nem várva más jutalmat, mint azt, hogy tudja: Isten akaratát teljesíti. — A nagy perspektívák, a tervek embere volt. Tele érdeklődéssel és mély megfontolással. A megoldások sokfélesége lebegett előtte, abból a legjobb, a legmegfelelőbb kiválasztása.

Az utolsó tíz évben munkája kiterebélyesedett. Összkiadványainak száma elérte csaknem a százat, átlag 6—8000 példányban. Könyveinek irányvonalát kezdettől látta, és mindvégig szem előtt tartotta. Szempontjai a következők voltak: 1. A hitbeli ismeretek és a lelkiség elmélyítése. 2. Szentírás-olvasás és bibliamagyarázat. 3. Jegyesség, házasság, család és nevelés. 4. Krisztus papja tegnap, ma, holnap. 5. Távol állóknak szánt, a dialógus jegyében írt könyvek. 1982. október 9-én ünnepelte Dr. László István püspök jelenlétében, barátai, jóakarói, munkatársai körében a kiadó 25 éves jubileumát. Zárószavaiban itt azt mondotta: „Hivatásomat nem hagyhatom abba, attól Isten fog elszólítani."

Egy fél év sem telt bele, 1983 március 5-én megérkezett számára a behívó. Utolsó éveinek legfőbb törekvését, hogy visszatérhessen a rend keretébe, csak szóbeli ígéretként kapta meg a generálistól. A jogi keretek megtalálását már nem várta meg a halál. Lélekben mindig piarista volt. Hazáját és az ifjúságot szolgálta. Hamvai ott pihennek a váci kriptában rendtársai között. Hisszük: lélekben pedig velünk van és közbenjár értünk, hogy megkezdett munkája meg ne szűnjék, és jól szolgálja a „Nagy Ügyet".

T. M.

REGŐS (RONGYOS) ANDRÁS ny. apátplébános
(1902—1982)

Békéscsabán született. Édesapja kőműves volt. Anyanyelve szlovák. Édesanyja rendkívül intelligens és kedves teremtés. Nyolc gyermeket hozott a világra. Legjobban Bandi hasonlított hozzá.

Mindig papnak készült. Láthatólag jól is érezte magát hivatásában mindvégig. Esztergomban érettségizett mint gimnazista kispap, ott végezte a hittudományi főiskolát, mint a nagyváradi egyházmegye növendéke. 1925-ben szentelte pappá Csernoch János hercegprímás. Csorváson káplán, Békéscsabán és Orosházán hittanár. Kondoroson 25 évig plébános, majd Szarvason nyugdíjba vonulásáig, 1981-ig esperes, apátplébános.

Kis gyermekeknél úgy fegyelmezett, hogy aki rosszacska volt, egy szem cukrot kapott, aki jó, az többet. Békéscsabán az inasok órája után egész sereg kísérte haza. Együtt cigiztek. Minden dohányost ő kinált meg. „Soha olyan jól nem esett a cigaretta, mint akkor" — mondta egy öreg kőművesmester. Nem is volt fegyelmezési problémája. Kondorosi tanítványai közül három pap lett.

Jött a postás. Egy kupica pálinka, hogy jobban menjen a levélkihordás. Gyerek jött, csokit kapott; felnőtt érkezett, sajátkezűleg főzte a feketét, hozta az italt és tésztát. Ha vidéki paptárs jött, mintha csak püspök érkezett volna. Az ebéd a buszinduláshoz igazodott időben. Ment vendégével a városba is, kísérte bevásárlásainál, mintha semmi dolga nem lenne, csak ennek a testvérnek a fogadása. Ilyen vendégszeretetét e sorok írója is sokszor élvezte.

Megható volt szeretete azok iránt a paptestvérek iránt, akikkel valaha is együtt dolgozott. Beteg paptestvért elsőnek látogatott meg. Ha a kerület papja kórházban feküdt, ott is fölkereste, még a Széher-úton is.

Névnapokról soha nem hiányzott. Hozta a kedves ajándékot. A konyhán dolgozókról sem feledkezett meg. Minden főző és felszolgáló ötös csokit kapott, mert az ebéd is ötösre sikerült.

Kondoroson öt évig volt kisegítő Bedák Mátyás plébános mellett. Amikor 1962-ben, hatvan éves korában Szarvasra került, azt mondták: „káplánnak mész, Bandi bácsi". Ti. ott élt Fetzer József, aki 40 évig plébánoskodott ott. Az egyházmegye legkiválóbb papja, igen nagy tekintély nemcsak Szarvason, hanem az egész vidéken. Itt érte meg szentelésének 60., 65. és 70. évfordulóját. Bandi bácsi mindegyiken nagy ünnepélyt rendezett, de nem feledkezett meg a lelkipásztori szempontról sem. Mindig meghívta a főpásztort, de a helybeli evangélikus és református tiszteletest is híveikkel együtt. Püspök atyánk mindig kifejezte örömét jelenlétükön, ők meg köszöntötték az ünnepeltet. Fölért egy nagyon kedves és meleg ökumenikus istentisztelettel, ahol valóban „hit ragyogott az arcokon" (Tompa M.). Természetesen minden lelkipásztor, a lelkészek is hivatalosak voltak a szentmisét követő agapéra is. Az asztalnál kialakult kedves, családias légkör forrása és lelke Bandi bácsi volt. Elemében volt. Az anekdota, tréfa csak úgy ömlött ajkáról. Aki többször hallotta, észrevette az ismétlést is, de azért mindig valahogy új színt kapott a móka vagy elbeszélés.

Egyik paptestvér mint nagy érdemét emelte ki, hogy nem hagyta feledésbe menni Káló Ferenc esperest, akihez baráti szálak fűzték. A Vigiliában megjelent cikket nem ő írta, de ő volt az informátora. Általában fájó szívvel emlegette, milyen hanyagul bánunk katolikus értékeinkkel.

Pár nappal halála előtt kedves nővérek látogatták meg. Unokaöccsénél feküdt, szinte mozdulatlanul ágyában. A nővérek: „Milyen jól tetszik kinézni!" „Nem csoda, hiszen állandóan kinézek" — volt a válasz. 1982. ápr. 19-én halt meg.

Bandikám! Hidd el, nagyon nehezen tudunk elfelejteni, és én már várom, milyen tréfával fogadsz majd, mikor magam is megjelenek a mi Urunk előtt, és veled találkozom.

Kerületi jegyződ

P. LIDONI (LITVÁNYI) GYÖRGY SJ
(1901—1983)

Komáromban született, protestáns család gyermekeként. Zalaegerszegen nevelkedett, P. Zsámmal együtt, mint a hírneves Deák Ferenc gimnázium növendéke. Itt szerezte bámulatos latin tudásának alapját. Ő fogalmazta meg később egyenként ékes latinsággal a tokiói Sophia egyetem díszdoktori okleveleit és az épületeit díszítő emléktáblákat.

12 éves lehetett, amikor egy ismerős katolikus kislányt elkísért a szentmisére, életében először. A szentbeszéd Jézus Szívéről szólt. A két gyereket megragadta az Isten kegyelme. Gyuri elhatározta, hogy katolikus lesz, és mindketten megfogadták, hogy elmennek messze földre hithirdetőnek. A kislány később szépen férjhez ment, és jó családanya lett belőle, de Gyuri rászentelte egész életét az ígéret hűséges beváltására.

17 éves korában katolizált. Érettségi után mindjárt jelentkezett a jezsuitáknál, de mint konvertitát először Kalocsára küldték tovább tanulni. 1921-ben lépett be az érdi noviciátusba. Nagy szegénységben, de vidám buzgóságban éltek. Élete végéig sok szép emléket őrzött az érdi évekről. Különösképpen emlékezetes volt az a reggel, amikor a noviciusmester, P. Müller Lajos, behívta szobájába, kulcsra zárta az ajtót, és közölte a meglepett noviciussal, hogy nincsenek okmányok a keresztségéről, ezért feltételesen újra megkereszteli. A szót tett követte. A Jézustársaság történetében talán először fordult elő ilyesmi. Aznap az ebédnél kivételesen egy-egy pohár bor állt mindenki tányérja mellett. A noviciusok kíváncsian találgatták, mi lehet az oka. P. Müller úgy nézett maga elé, mint aki nem tud semmiről semmit, csak egyszer kacsintott oda hamiskásan Carissimus Litványira. Csak ők ketten tudták e nap örömének titkát.

Azzal a kéréssel lépett a Társaságba, hogy misszióba mehessen. Így hát Vallsba, Franciaországba küldték, hogy ott végezze el a filozófiát és egyben megtanuljon franciául. Két év alatt (1925—27) meg is tanult kiválóan. Bámulatos nyelvtehetsége volt: folyékonyan beszélt, vagy legalábbis olvasott tíz nyelven.

A következő pécsi magisztérium éveiben P. Varga László volt a társa. Komoly munkára fogta növendékeit, de benne volt a csínyekben is. Ugyanakkor mélyen buzgó lelkivezető is volt. Sikerült fellelkesítenie a fiatalokat Jézus Szívének bensőséges és tetterős tiszteletére. „Mindent teérted, Jézusom Szentséges Szíve" (M.T.J.S.S.) volt csoportjának jelszava, ezt írták minden irományuk felső sarkába. Emlékszem, hogy néhány évvel halála előtt örömkönnyel a szemében mutatta egy volt piuszistája levelét: jobb felső sarkában ott díszlett a 60 évvel azelőtt tanult és egy életen át hűségesen megőrzött öt betű.

1931-ben hagyta el Magyarországot, és soha többé oda vissza nem tért. Ugyanebben az évben Shanghaiban megkezdte a kínai nyelv tanulását és a teológiát. 1933-ban Sienhsienben pappá szentelhették. A hatalmas fekete szakállal ékes páter a támingi jezsuita iskolába került mint fizika- és zenetanár, valamint prefektus. Kínai éveiről ottani volt misszionárius társai mondhatnának többet. Annyi bizonyos, hogy rendkívül nehéz évek voltak. A városon a japán megszálló hadsereg katonái uralkodtak. P. Litványi azonnal megtanult japánul, és így ő lett a közvetítő a hatóságok felé. Ez persze a kollaboráció gyanújába hozta. Maga mondta el nekünk, hogy élete éveken át veszélyben forgott, s készültek kimondani ellene a halálos ítéletet. Ezért is akarta a háború után hamarosan elhagyni Kínát. De előbb még be kellett fejeznie az újszövetség kínai fordítását. Végül 1948-ban Japánba jött. A kínai évek roppant lelki feszültsége még hosszú ideig érződött rajta; sok idő kellett ahhoz, hogy az akkor kapott lelki sebek begyógyuljanak.

35 éven keresztül élt Japánban. Itteni életét és működését három szakaszra oszthatjuk. 1948—58-ig latin tanár volt a Sophia egyetemen, közben az utolsó négy évben az egyházmegyeközi szeminárium filozófiai tagozatának gondnoka. A latin órákra akkoriban csak a szeminaristák jártak. P. Litványi rendkívül szigorú tanár hírében állt.

Gyakran dühkitörései voltak, és tudatlanságuk miatt szidalmazta tanítványait, bár utána bocsánatot szokott kérni türelmetlenségéért. Így — bár hivatalát és tanárkodását lelkiismeretesen gyakorolta — ebben az időben nem szerették növendékei.

Azonban lassacskán olvadni kezdett a lelkére rakódott jég. Nagy szerepe volt ebben a zenének. P. Litványi rendkívüli zenei tehetség volt. A gregorián éneknek volt nagy szakértője, azonkívül maga is komponált és remekül vezényelt. Így hát megkezdte az egyetemen a gregorián ének és a francia zene tanítását, és megalapította az „Egyetemi Szentének Kórus"-t, valamint az egyetem melletti Szent Ignác templom „Szent Terézia kórus"-át. Így kezdődött meg japáni életének második szakasza, amely 1958—1971-ig terjed. Ezekben az években fontos adminisztrációs hivatalokat töltött be nagy szakértelemmel és tökéletes hűséggel; a szíve azonban kórusaié volt. Fölfedezte, hogy a vallásos zene gondviselésszerű eszköz, amellyel japán fiatalokat az Istenhez és Krisztushoz lehet vezetni. Kórustagjainak 90 %-a kezdetben nem volt keresztény. P. Litványi úgy vezette őket, hogy a zene varázsereje életformáló erővé váljék bennük. Szívvel-lélekkel szolgálta kórusát: szép, piros, egyházias egyenruhát készíttetett nekik, énekeket szerzett vagy harmonizált számukra, kottákat írt, lemezfelvételeket csináltatott, táborokat szervezett, zarándoklatokra vezette kórusait a vértanúiról híres Nagaszakiba. Eltűnt a szigorú professzor; megmaradt a lelkigyermekeit nagyapai jósággal vezetgető pap, ezüstös fehéren csillogó hajával, száraz humorával, önzetlen jóságával. Zenei apostolsága rendkívül eredményes volt. Elvezette a fiatalokat az imádkozáshoz: az imádságból pedig megtérés születik. Nem tudjuk pontosan, hányan jutottak el általa a kereszténység szentségéhez, mert erről sohasem beszélt, de számuk biztosan meghaladja a százat. Kórustagjai később is hűségesek maradtak hozzá; őhozzá fordultak bizalommal ügyes-bajos dolgaikban. Ezek az évek voltak bizonyára a legboldogabbak életében. Közben megkapta a spanyol állampolgárságot, és nevét a spanyolosabban hangzó Lidonira változtatta.

De ez a szép idő is véget ért egyszer. A páter 70 éves lett, és így elérte az egyetemi korhatárt. Ezért elmaradtak az előadások, és a kórus vezetését is átadta utódjának, egy amerikai jezsuitának. Így kezdődött meg japáni életének harmadik szakasza (1971—1983). Ez a szakasz az önkiüresítés időszaka. P. Litványi jellemében volt valami különleges szigorúság, amelyet ezekben az években önmaga ellen fordított. A legtöbb emberrel megszakította a kapcsolatot; soha többé zenével nem foglalkozott; visszavonult szobájába. Egy Parkinson-kór féle betegség hatalmasodott el rajta: mindinkább elvesztette lábának használatát, nemsokára csak tolókocsin tudott közlekedni. Így vitték 1981-ben az egyetem nagytermébe, amikor a pápa látogatott meg bennünket. Egy megkapó fénykép örökíti meg azt a pillanatot, amikor a Szentatya, kedves mosolyával arcán, kezet szorít a tolókocsijában ülő öreg misszionáriussal. Ez volt talán az utolsó fénypont P. Litványi életében. Betegségéhez agyérelmeszesedés járult, és így életének utolsó két évét teljes tétlenségben kórházi ágyban töltötte. Sokszor látogattuk meg, bár nem volt már könnyű vele beszélni. Volt egy kedves imádsága, amelyet breviáriumában őrzött. Első szavaira emlékszem: „Istenem, te vagy a legmegértőbb, a legjóságosabb, a legmegbocsátóbb, a legirgalmasabb édesatya." Ezt az imádságot súgtam a fülébe utolsó találkozásainkkor. Amikor a látogatások végén elbúcsúztam tőle, és megkérdeztem, kér-e valamit, suttogva mindig csak azt mondta: „Imádságot." Amíg képes volt rá, hűségesen misézett mindennap szobájában; fiókjában maradt tíz vaskos füzet, ahol 50 éven keresztül naponként följegyezte, hol és milyen szándékra misézett. Amikor pedig már nem tudott misét mondani, mindennap magához vette az Úr Jézus szent testét. Így a zalaegerszegi első misén kapott krisztusi találkozás kegyelme végigkísérte egész életútján.

Életének lángja csendesen aludt ki, mint egy gyertyáé, amely csonkig égett. Csak az Úr Jézusnak fényeskedett ez a gyertya egy hosszú életen át. Bízunk benne, hogy most ott ragyog örökké Atyánk házában.

P. Nemeshegyi Péter SJ

P. KISS LÁSZLÓ SJ
(1925—1982)

„Egész élete a hitnek és a konkrét tapasztalatok ötvözetének jegyében telt el" — hangzott el búcsúztató miséjén. 1925. júl. 1-én született Kunszentmártonban. Szentesen végezte a gimnáziumot. 1944. aug. 14-én lépett be a jezsuitákhoz, két év múlva letehette egyszerű örökfogadalmát. 1946—49 között Szegeden végezte teológiai tanulmányait. 1981. ápr. 22-én tette le utolsó, ünnepélyes fogadalmát. A közbeeső jó harminc év változatos pályafutását önéletrajzi adataiban ő maga így írja le: „1954. márc. 1.—november végéig építőiparban segédmunkásként dolgoztam. 1955. jan. 25.—jún. 30. Kőteleki általános iskolában óraadó tanító voltam. 1955 nyarán Honvéd Térképészeti Intézet alkalmazásában, majd a szarvasi ÖTKI alkalmazásában, azután ismét a Honvéd Térképészeti Intézetben dolgoztam. 1955. dec. 8.—1956. ápr. 15. fűtő voltam Szolnokon a Közlekedéstud. Egyetemen. 1956 májusától július végéig a szolnoki Tiszamenti Vegyiművek alkalmazásában rakodó munkás. 1956 aug.—1957 februárig a Kecskeméti Útfenntartó Vállalat alkalmazásában voltam, mint útépítő, fizikai állományban, később irodán. 1957. jan. 25. pappá szenteltek Pomázon. 1957 febr. végétől 1960. jan. 6-ig a Rákosszentmihályi Egyházközség alkalmazásában voltam (mint irodai alkalmazott), közben beiratkoztam a Hittudományi Akadémiára, 1961-ben biblikus témából Dr. Szörényi Andor professzornál ledoktoráltam. 1961. febr. 15.—1974. szept. 1-ig a Fővárosi 4. sz., ill. a Fővárosi 3. sz. Építőipari Vállalat alkalmazásában voltam segédmunkás. 1964-ben letettem a vízvezetékszerelői szakmunkás vizsgát. Megválasztottak szakszervezeti bizalminak, szocialista brigádvezetőnek, kétszer megkaptam a ‚kiváló dolgozó' kitüntetést, és brigádommal elnyertük a babér-, bronz-, ezüst-, majd az aranykoszorús jelvényt is. 1973 szeptember végén szívinfarktus, Széher út, hét hét, utána Balatonfüred, 1974 januárban. Egy évig voltam betegállományban, azután leszázalékoltak, most már ‚életfogytiglan'." — Ezek után — gondolná az olvasó — következhet, amint mondani szokás, a jól megérdemelt pihenés. A jegyzet viszont így folytatódik: „1973 szeptember óta a Teológiában, 1976 júniusa óta a Vigilliában több mint 30 cikkem jelent meg. Besegítettem a szerkesztőségi munkába (főleg a Teológiában), és elkészült egy kommentárom Szent Péter leveléről és a Júdás-levélről. Megpályáztam a magántanárságot biblikus szakon az Akadémián."

Első tanulmánya a munka teológiájáról szólt. Tíz éven át volt a Teológia külső munkatársa, tanulmányokat írt Krisztusról, aki az ember élete, az Egyház szabadságáról, pluralitásáról, humanizmusáról, társadalmi felelősségéről, a szexualitásról, a házasságról, a nők hivatásáról, biblikus témákról, pl. Szent Pál római levelének erkölcstanáról és a páli örömteológiáról. „Vérbeli teológusalkat volt — írja róla egyik legközelebbi munkatársa. — Kiváló emlékezete, kombinálókészsége, bensőségesen rejtett imaélete tette erre alkalmassá. A ‚Domina Theologia' volt egyetlen pihentető szenvedélye."

Közben a 60-as években új vasárnapi „elfoglaltságot" keresett: kisegítést vállalt a Budapest külső perifériáján fekvő Soroksár-újtelepi plébánián, lakásától legalább 3 órányira. Közben hónapokig irányította az üresedés alatt álló plébániát, naponta kijárva. Ezt a munkáját csaknem 22 éven át hűségesen végezte, megtetézve azzal, hogy az utolsó 3—4 évben még Isaszegen, majd Boldogon is vállalt kisegítést.

1982 nyarán szülőfalujában mutatta be három rendtársával együtt ezüstmiséjét. „Még mindannyiunknak, akik jelen lehettünk, élénk emlékezetében él, milyen lelkesen, nagy tűzzel és hanggal köszönte meg boldog papságát mindazoknak, akik segítették őt abban, hogy ezt a gyönyörű hivatást elérhesse."

Okt. 25-én este rosszul lett. Hívták a körzeti orvost, majd a mentőket, szívmaszszázst kapott, de már nem tudtak rajta segíteni.

Olyan ember volt, aki, túl az egyéni elképzeléseken, mindig készen állt a Gondviselés adta lehetőségekben az Istent szolgálni, az ő dicsőségét előmozdítani az élő Egyház keretében. Ez ránk hagyott öröksége és tanulsága.

Halála előtt egy évvel jelent meg a Teológiában a halálról szóló cikke: „A győzelem elnyelte a halált." Ennek befejező gondolataiból idézünk most:

„A halál részesedés a feltámadt Krisztus életében . . . Ilyen értelmezéséből fakadó, földi életünket meghatározó következtetések: 1. Határtalan bizalom az Istenben, akinek hallgatása nem a hideg, nemtörődöm némaság, nem a semmi szótlan csöndje, hanem a ránkvárás hívogató-biztató varázsa: A halálban Isten, a feltámadt Krisztus vár ránk! Az a végtelen Szeretet, Aki erősebb a halálnál! Evilági és másvilági életem azonosságát a feltámadt Krisztus biztosítja. — 2. Jól használjuk fel a még hátralevő időt! Földi életünk már a ‚megkezdett örökkévalóság', elkezdődött örök élet, amely a halálban történő átalakulás után — más formában — folytatódik, ha mindvégig hűségesen kitartunk Jézus Krisztus mellett. ‚A halál misztériuma a hűség titkának fényében ragyog fel világosan.' — 3. ‚A szeretet nem szűnik meg soha' (1Kor 13,8), mert a szeretet erősebb, mint a halál (vö. Jn 8,6). A szeretet földi életem munkáin, szenvedésein, áldozatain és örömein át testesül meg bennem. Énem, személyiségem a befogadott és elajándékozott szeretetből szövődik. ‚Mindörökre ez a szeretet alkotja személyiségemet'! Ezért ‚boldogok a holtak, akik az Úrban halnak meg. Igen, mondja a Lélek, hadd pihenjék ki fáradalmaikat, mert tetteik elkísérik őket' (Jel 14,13)."

Confratres

NÉGY KONZULTOR EMLÉKÉRE

GYULAI JENŐ volt kerületi esperes, ny. mikóházai parochus 1911-ben született Eperjesen. Teológiai tanulmányait a bécsi Pázmáneumban végezte, utána az érseki irodában levéltáros lett, majd 1937-ben Miskolcon Papp Antal c. érsek pappá szentelte. Utána mucsonyi segédlelkész, kassai, később kisvárdai hitoktató, 1950-től nyugdíjazásáig mikóházai parochus volt. Nagy teológiai műveltségű, kiváló szellemi képességekkel rendelkező — prédikációi gépelt kötetekben maradtak meg —, szelíd természetű paptestvér volt, akinek szelídségét csak szerénysége múlta fölül. Alázatával, finom modorával példaként szolgált mindenki számára. Mindig hangsúlyozta az elmélkedés, a korszerű katekézis és a rekollekciók fontosságát. Talán ezért is fogadta őt irgalmassága karjaiba — a betegség keresztjének hosszas elviselése után — a Mennyei Atya éppen értünk alázatból emberré lett Fiának születése ünnepén, 1978 karácsonyán.

JUHÁSZ JÁNOS DÉNES ökonómus, ózdi parochus; 1961—72-ig általános püspöki helynök is volt az Apostoli Exarchátusban. 1909-ben Nyírparasznyán született. Mint bazilita szerzetes a noviciátus után Lembergben végezte teológiai tanulmányait. 1937-ben történt inkardinálása után Papp Antal érsek szentelte pappá ugyancsak Miskolcon. Öt évi segédlelkészi szolgálat és tábori lelkészség után szikszói, majd ózdi szervező lelkész lett, s a két egymástól kb. 70 km-re lévő parochiát egyidőben látta el, esetenként a tanítót is helyettesítve. Amikor először ment Ózdra, egy bőröndben vive a liturgikus felszerelést is, vonaton csak Bánrévéig jutott el, mert ott leugrott a „visszafelé induló" szerelvényről; a holmiját összeszedni segítő pályamunkásoktól tudta meg, hogy a vonat csak egy darabon megy visszafelé, majd Ózd felé veszi útját. Itt az első istentiszteletet az orosz parancsnokság engedélyével az akkori gyár egyik nagycsarnokában végezte, ahová hangos bemondón hívták egybe a híveket. Később kis templomot és parochiát épített itt, és haláláig, több infarktus után is, nagy odaadással és hozzáértéssel végezte elismeréssel kísért munkáját. Számadásait naprakész állapotban vezette, és fillérnyi pontossággal hagyta maga után. Reméljük, így jelent meg az ítélőbíró előtt is, és nyerte el a hű sáfár jutalmát.

Dr. GULOVICS ANDOR kancellár, főesperes, mucsonyi parochus 1910-ben született Irotán, ahol atyja 45 éven át működött gör. kat. papként. „Summa cum laude" fokozattal lett a teológiai tudományok doktora. Miskolci aulista és mucsonyi lelkipásztori működése idején sokoldalú tehetsége szinte minden egyházmegyei munkakör betöltésére alkalmassá tette, s azokat mindig az Apostoli Exarchátus intézményének és ügyeinek

nagy szeretetével és precizitással látta el. Önzetlen ügybuzgósága eredményeként alakult meg filiálisaiból az edelényi és a sajószentpéteri parochia. Fáradhatatlanul dolgozott, ezért is lett szüksége élete utolsó éveiben szívritmus-szabályozóra. Mi fiatalabb paptestvérei névnapi összejöveteleinken mindig emlékezünk a templomokban mondott, szellemes és mindig tartalmas „rögtönzött" elmélkedéseire, amelyek nekünk is tartalmat és tartást adtak. 1980. szept. 28-án halt meg, de temetésére csak október első pénteken került sor, a Jézus Szent Szívét tisztelők napján, amikor többszáz volt híve járult a szentáldozáshoz.

KOVALICZKY GYÖRGY bírósági helynök teológiai tanulmányait Budapesten és Ungvárott végezte, majd egy éves abaújszántói segédlelkészi szolgálat után 40 éven át Selyeben szolgált. József nevű pap bátyja 1974 augusztusában történt nyugdíjazása, majd halála után parochiális szinten Abaújszolnokot is adminisztrálta, s még a nyéstai filiális templomot is ellátta. Kilenc jó gyermek áldott lelkű édesapja volt. Élete utolsó 12 esztendejét építkezéssel töltötte: a barokk műemlék-jellegű kastélykápolna helyébe gyönyörű modern templomot épített — dr. Timkó Imre káptalani helynökként szentelte föl 1973-ban —, a kertjében pedig emeletes parochiát, amelynek összkomfortosságát csak pár hónapig élvezhette. Utolsó kívánsága szerint az új plébániatemplom előtt álló feszület tövébe temették. 50 paptestvére koncelebrált és a hívek százai vettek részt a temetésen.

Mivel mindig buzgó volt a szent szertartások végzésében, mindkét parochiális templomban azonos szinten, kihagyás nélkül, hívei szerint is nagy átéléssel és hosszasan végezte őket. Élete utolsó vízkeresztjekor is — három kisebb agyvérzés ill. infarktus után — három templomban végezte a liturgiát és a nagy vízszentelést, közben egy pár kilométert gyalogolva, majd elkezdte a házszenteléseket. Hisszük, hogy azóta bekapcsolódott a mennyei liturgiába.

Dr. Petrasevits Dénes

ERDÉLYI PAPTESTVÉREK

Suta József Sándor Evermód premontrei kanonok, székesegyházi tb. kanonok, gyémántmisés tanár, késő öregkorig élvezett jó egészség hosszú évtizedei után, 1982. dec. 16-án végelgyengülésben otthonában elhunyt. A betegek szentségében többszörösen részesült.

Nagybányán született 1897. febr. 17-én, mint fazekasmester fia. Szatmáron érettségizett. Jászóvárott, a premontrei rendi főiskolán végzett tanulmányok után Kassán szentelték pappá 1921. júl. 24-én. A rend keretében tanárként működött 1949-ig. Attól kezdve — 1952. júl. 24.—1954. ápr. 30. közt kényszerű távollét következtében megszakítással — 1977. aug. 1-ig, részben továbbszolgáló nyugdíjasként, az olaszi (Nagyvárad) plébánia keretében működött. Vonzó tulajdonságai közül kiemelhetjük békeséges természetét, a barátaihoz való meleg ragaszkodást, vendégszeretetét, a gyóntatásban és a betegek látogatásában kifejtett buzgóságát. Nagy tisztelője volt a Szűzanyának. Éppen szombati napon, dec. 18-án temettük, sok paptársa és a templomot megtöltő jó hívek, régi diákjai részvételével. A Fájdalmas Szűzanya tiszteletére szentelt, kettős tornyú szép barokk premontrei templomban volt felravatalozva, itt folyt le a koncelebrációs szentmise dr. Dászkál István ordinárius vezetésével. A templomot tulajdonképpen a pálosok építették 1740-ben. De II. József császár már 1786-ban eltörölte a rendet. A megürült templomot és rendházat a premontreiek kapták, akiket különben 1130-ban (mindössze tíz évvel megalakulásuk után) II. István király elsőnek Váradra telepített le, „Szent István első vértanú Várad előhegyi prépostság" címen. Az első ideküldött — francia — rendtagokat maga Szent Norbert, az alapító jelölte ki.

Paptestvérünket, aki egy hosszú életen át szolgálta hűségesen Istent, a városi temetőben, a Zboray-Andriska kriptában helyeztük nyugalomra.

Dani Gergely gyímesbükki esperesplébános 1983. jan. 5-én hajnalban éppen koncelebrált József papbátyjával, a bójai plébánossal, amikor szentlecke körül összeesett és meghalt. A legszentebb szolgálat végzése közben adta vissza nemes lelkét szeretett Urának és Teremtőjének.

Lemhényben született, most járt 64. életévében. Húszan voltak testvérek, 13 még él. Két pap és egy ferences kedvesnővér került ki közülük, utóbbi most Mallersdorfban (NSZK) él mint nyugdíjas. Mély hivatástudat, kemény akarat, a legszentebb cél érdekében teljes önfeláldozás és ugyanakkor az örök Főpap iránti gyermeki bizalom jellemezte testvérünk életét és tevékenységét. Lelkipásztori működésének nevezetes állomáshelyei: Gyergyószentmiklós, Tekerőpatak és végül Gyímesbükk, ahol több mint tíz éven át, utolsó leheletéig szolgált. Életének főműve a gyímesbükki impozáns templom, vetekszik a mostanában épült moldvai csángó templomokkal. A „templomkerítésben" (azaz udvarban) temették el életműve mellett.

Miklós Elek nyugalmazott plébános 76 éves korában, febr. 10-én adta vissza papi lelkét a Főpapnak, akit 38 éven át szolgált: Csatószegen, Marosvásárhelyt, Gyergyószentmiklóson, Ditróban mint segédlelkész, Etéden, Zágonban és Kézdiszárazpatakon mint plébános. Híveit szerette, és hívei is mindenhol szeretettel vették körül. Négyszeri súlyos műtét alatt és után sokat szenvedett, de megnyugvással, paphoz illően viselte, mert tudta és vallotta, hogy a tűrés és szenvedés nem hiábavaló. Kézdiszentléleken töltötte utolsó idejét, ahol hozzátartozói gondozásában részesült. Elfáradt testét febr. 14-én a lelkiüdvéért bemutatott szentmiseáldozat után az ottani templomkertben helyezték nyugalomra.

Dr. Szedenik Nándor missziós atya, nagyváradi székesegyházi kanonok márc. 9-én hunyt el 84. életévében. Ligvándon született 1899. máj. 26-án. 1934. jún. 29-én szentelték pappá. Először orvos volt, azután szentelte magát a lelkek orvosának szolgálatára, de szerénységében nem szokott e hősies elhatározásáról beszélni, és a doktori címet sem használta. Általában „igazgató úr"-nak szólították. 1940. szept. 1. óta működött Nagyváradon a Csodásérmű Szűz Mária Katalin-telepi templomában a halk hűség eszközeivel, mint az evangéliumi kovász megtestesítője. Innen temette dr. Dászkál István ordinárius „a város lelkiatyját" sirató lelkigyermekei nagyszámú jelenlétében márc. 12-én a kapucinusok sírkertjébe.

Paptestvéreik

TÓTH ISTVÁN
(1918—1982)

A maga nemében különleges egyéniség volt, keveréke a jóságnak és keménységnek, az irgalomnak és a szigornak. Mint Paul Claudelről, róla is el lehetett mondani, hogy „irgalmatlan lelkipásztor". Az igazságot szenvedélyesen kereste és képviselte. Egészen tűzbe jött, ha igazát kellett védenie, és nem volt tekintettel senkire, legjobb barátaira sem, ha valaminek helyességéről vagy helytelenségéről meg volt győződve.

1918. nov. 5-én született a Tolna megyei Őcsényben. Talán a szülői ház protestantizmusa csöpögtette lelkébe a hitvitázó prédikátorok keménységét. Kalocsán a teológián már csak „kis prépostnak" hívták, egy hasonló nevű prépost után, de egy kicsit a tekintélyét is elismerve. 1942-ben szentelték pappá Kalocsán, majd káplánkodott Gomboson (Bácskában), Dávodon, Miskén, Bácsalmáson, Mélykúton ismételten is. Itt szervező lelkésze és templomépítője lett a Szent Erzsébet plébániának. 1961-ben, aranymiséje alkalmából szentelte fel Grősz érsek a templomot. Utána 1963-ben káplánnak kérezkedett, mert nem bírta a hívei között előforduló káromkodásokat és részegeskedést. Rövid káplánság után Kelebiára kerül vezető lelkésznek. Hat év után innét Tázlár-Boldogasszonyra kap beosztást. Néhány év mulva onnét is — már megrokkantan — visszakérezkedik Mélykút—Szent Erzsébetbe. Híveiért mindent megtett. Vezette őket hazai és külföldi utakra, betegen is. Rómában ott kellett maradnia (a hívek nél-

küle jöttek haza), régi barátja és osztálytársa, Prokop Péter festő vette gondjaiba. Ez év elején nyugdíjazását kérte, és volt hívei között akart maradni, feledve keménységét és szigorát.

Többszöri agyvérzés után a kiskunhalasi kórházban halt meg 1982. nov. 6-án, teljesen elkészülten a nagy útra.

Keménynek lenni könnyű. Lágynak még könnyebb. De úgy lenni kemény, hogy lágyak is maradjunk, és úgy lenni lágynak, hogy keménységünket el ne veszítsük, ez már isteni mű. Hiszen csak az Isten tud ilyen lenni. Tóth Istvánban ebből az isteni műből sejthettünk meg valamit.

Belon Gellért

HRUBIÁNY ENDRE
(1910—1982)

A kalocsai egyházmegyének kedves papi egyénisége távozott az életből Hrubiány Endrével. Közelében mindig szellem és vidámság volt, ha a papok összejöttek. A bácskai Hódságon született. Szabadkán, majd Travnikban járt gimnáziumba. A teológiát Strassburgban, majd Zágrábban végezte, ahol pappá is szentelték 1933-ban. Két évi káplánság után Belgrádba kerül hittanárnak, majd Zentán és Szabadkán tanítja a diákokat. 1945-ben Garán, majd Bátmonostoron önállóskodik, de ehhez nincs nagy kedve, sem érzéke. Kalocsán lesz karnagy a székesegyházban négy évig, majd Kecelen, Bácsalmáson és végül Mélykúton vállal káplání-kisegítői munkát. Itt is halt meg 1982. ápr. 24-én. Sokat volt beteg.

Alkatilag is finom lelkű és gyöngéd ember volt, és a strassburgi teológiai évek fogékonnyá tették lelkét a lélek és kegyelem mélyebb járatú kérdései iránt. Mindig izgalommal és ragályos lelkesedéssel tudta felhívni figyelmünket, ha valami újszerű meglátást vagy szemléleti módot hallott a rádión keresztül, vagy olvasott. Különös gyöngédséggel és szeretettel hozta híreit a Szentatya megnyilatkozásairól vagy útjairól. Tudott gyermek lenni a gyermekekkel, azért szerették őt; a kicsinyek különösképpen.

Bizonyára megvoltak életének nehézségei és küzdelmei is. De meg tudta őrizni élete végéig az istengyermeki tudat és bizalom melegségét és közvetlenségét. Amikor Prohászka püspök meghalt, egyházunk és nemzetünk nagyjai ékes szavakkal méltatták tetteit és gondolatait. Mégis meghatódva olvassuk a sok magasröptű megnyilatkozás között Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspöknek, ifjúkorától benső barátjának, pár soros méltatását: „Prohászkát sokszor láttam imádkozni, és ebben volt a legnagyobb." Aki Hrubiány Endrét látta imádkozni, az maga is áhítatra hangolódott minden erőltetés és csináltság nélkül.

Azért az imádságunk: áhítatos lelke előtt táruljon fel mielőbb a szentháromságos egy Isten mindent betöltő látomása!

Belon Gellért

ELM GYÖRGY
(1916—1982)

Már két éve betegeskedett, az utolsó évben nem tudta a papi szolgálatot ellátni. Szobájában misézett. Leveleivel felkereste a környékbeli betegeket, és vigasztalta őket. 1982. aug. 18-án reggel a mindig beszédes és barátságos pap nem beszélt, nem köszönt vissza senkinek. Az éjjel megbénult a nyelve. Még a saját lábán szállt fel a mentőkocsiba, a mohácsi kórházba vitték, ahol aug. 20-án elvesztette eszméletét, és így halt meg aug. 25-én.

1916 ápr. 22-én született Pécsdevecseren. A pécsi Pius gimnáziumban végezte a középiskolát, és a pécsi szemináriumban készült a papságra. 1941 június 15-én szentelte fel Virág Ferenc püspök.

Első állomáshelyéről hamarosan behívták katonalelkésznek; a kolozsvári hadtesthez került. Hadifogságból 1946-ban tért haza. Akkor Villányban működött, majd Bóly és Pécs következett. Majd jöttek a megpróbáltatás évei. Kihelyezik egy létesülő lelkészségre, ahol a legszegényebb körülmények közt élt, onnan tovább egy másik alapítandó lelkészségre. Innen püspöke elhelyezi Majsra a háborúban leégett templom újjáépítésére. A legnagyobb lelkesedéssel indult neki, de nem sikerült. Így elkerült az egyházmegye egyik legelhagyatottabb plébániájára, ahol három évet töltött. Akkor még nagyobb megpróbáltatás szakadt rá. Két évi börtön után újra káplán lesz, majd egy év múlva Lengyelre, Cserháti püspök szülőfalujába kerül plébánosnak, ahol 13 évet tölt. Innen Baranyába kívánkozott, bátyja, a villányi plébános közelébe. 1980. júl. 1-én kerül Nagyharsányba, de csak három hónapig tudja ellátni munkahelyét. Szeptemberben, mikor első ízben érte agyvérzés, lemond a lelkészségről és bátyja mellé költözik Villányba. Itt besegített 1981. jún. 1-ig, amikor egy újabb agyérgörcs munkaképtelenné tette. Egy évig bírta még, amikor agyembólia érte, és végzett vele.

Villányban temették el. Temetési miséjét és a temetés szertartását főpásztora Dr. Cserháti József pécsi püspök végezte. Kaufmann Ferenc osztálytársa mondott búcsúbeszédet. Szólt az elhunytnak sok könnyéről. „Boldogok, akik sírnak, mert vigasztalást kapnak."

Elm Sebestyén

Dr. GERGELY JÓZSEF
(1901—1982)

A Zala megyei Kemendollárról indult el élete. Itt hallotta meg az Úr hívó szavát, és igent mondott: követlek, bárhová mégy. Istentől kapott tehetségét 22 éven át a veszprémi egyházmegyében kamatoztatta. Megalapította az egyházmegyei könyvkereskedést és nyomdát, érezve a nyomtatott betű misszióját. Mint olyan sok emberi érték, a nyomda is áldozatul esett a háborúnak, leégett.

Az esztergomi egyházmegyében 25 éven át volt a budapesti Szent Rita lelkészség vezetője. Fellendítette Szent Rita tiszteletét, hogy sokaknak vigasztalása legyen a 15. század szentje, aki durva férje mellett lett szent, majd annak halála után kolostorba lépett, és a szenvedő Üdvözítő iránti szeretetével tűnt ki. — Így mutatott rá a keresztény igazságra: In cruce salus = a keresztben van az üdvösség.

Míg tudta, ezt hirdette és vallotta; mikor a betegség erősebb lett, mint addig erős szervezete, akkor a székesfehérvári otthon egyik betegágya lett az oltára és szószéke. A súlyos kórral, az érelmeszesedéssel küzdve is élt lelke mélyén a szolgálat, sokszor készülődött, hogy miséznie kell, mennie kell, várják . . .

Szülőföldjéhez a nagy emberekre jellemző ragaszkodással kötődött. Szerette a zalai hegyek közé ékelődött kis falut s annak népét. Ragaszkodását nemcsak egy színes ablak hirdeti a pókaszepetki plébániatemplomban, hanem végső akarata is: a szülőföldben, szerettei között akar pihenni. 1982. november 27-én, egy szép őszi napon jött haza utoljára, nem is jött, hozták koporsóját.

A temetési szertartást Tóth László veszprémi segédpüspök úr végezte és mondott homíliát. Gondolatait Szent Pál tanítására építette fel: „Senki közülünk nem él önmagának, és senki nem hal meg önmagának. Míg élünk, Istennek élünk, s ha meghalunk, Istennek halunk meg. Tehát akár élünk, akár meghalunk, az Úréi vagyunk" (Róm 14,7-8). Mikor a sírhoz értünk, meglepetve látta a búcsúztató püspök és a jelenlévő papok, hogy dr. Gergely Józsefnek a szüleivel közös síremlékén Szent Pálnak fenti szavai vannak márványba vésve: akár élünk, akár meghalunk, az Úréi vagyunk.

Gy. G.